

Vuosisadan koulutarina

Haukkamäen koulu 1899-1999

Tuure Hasselman
Kirsti Salmi-Niklander

Kannen kuvat Karkkilan kaupungin arkisto.
Etukannessa Haukkamäen koulun oppilaita ja opettajia
vuosisadan vaihteessa, takakannessa kouluväkeä keväällä 1993.

VUOSISADAN KOULUTARINA
Haukkamäen koulu 1899-1999
Tuure Hasselman ja Kirsti Salmi-Niklander

© Haukkamäen koulun vanhempainyhdistys
Toimituskunta: Risto Hakomäki, Tuure Hasselman, Reino Luoto,
Raili Kataisto, Kristiina Pihlaja, Kirsti Salmi-Niklander,
Marja-Leema Väli-Klemelä
Kustantaja: Haukkamäen koulun vanhempainyhdistys ry, Karkkila 1999
Hakapaino, Helsinki 1999

ISBN 952-91-1338-2

Vuosisadan koulutarina

Haukkamäen koulu 1899-1999

Tuure Hasselman
Kirsti Salmi-Niklander

Haukkamäen koulun vanhempainyhdistys

Lukijalle

Pidät nyt kädessäsi Haukkamäen koulun historiikkia. Se on julkaistu koulun satavuotisjuhlan kunniaksi. Työryhmä, johon ovat kuuluneet Tuure Hasselman, Kirsti Salmi-Niklander, Risto Hakomäki, Raili Kataisto, Reino Luoto sekä Marja-Leena Väli-Klemelä, on tehnyt runsaan vuoden ahkerasti työtä historiikin kasatakseen.

Työryhmään valikoituneet henkilöt ovat osin entisiä koulun oppilaita. Mukana on myös henkilöitä, jotka työnsä puolesta ovat kiinnostuneet paikallisesta historiasta ja perinteestä.

Haukkamäen koulun historiikki kertoo - samalla kun se esittelee koulun historian - omalta osaltaan Karkkilan kehittymisestä yhden tehtaan paikkakunnasta nykyaikaiseksi, moni-ilmeisesti eläväksi pikku-kaupungiksi. Koulunhan perusti Högforsin Tehdas, teko jota voidaan pitää hyvin edistyskellisenä, haluttiinhan näin antaa koulutusta nimenomaan työväestön lapsille.

Historiikki sisältää "tarkkaa" tietoa, joka on löytynyt arkistoista ja pöytälaatikoista, mutta myös haastatteluja ja muistelmia. Nämä elävöittävät historiikkia ja tuovat esiin yksittäisen oppilaan tuntemuksia ja kokemuksia.

Haukkamäen koulu tunnustaakin parhaiten historiansa vaalimalla satavuotisia perinteitään ja huomioimalla ympäristönsä. Tämä on myös yksi koulun keskeisistä toiminta-ajatuksista.

Historiikin julkaisemisen taloudellisen vastuun otti koulun vanhempainyhdistys, heille kiitos.

Lisäksi haluan kiittää erityisesti historiikin toimituskuntaa Tuure Hasselmania, Kirsti Salmi-Niklanderia ja Risto Hakomäkeä, jotka ovat tehneet suurimman työn arkistojen, haastattelujen ja kuvamateriaalin parissa. Suurkiitos myös muille henkilöille ja tahoille, jotka ovat myötävaikuttaneet tämän historiikin julkaisemiseen.

Karkkilassa 1. syyskuuta 1999

Marja-Leena Väli-Klemelä

Sisällys

Vuosisadan koulutarina

<i>Kunnan koululaitoksen synty</i>	6
<i>Ruukin koulun synty</i>	12
<i>Arvi E. Tuomisen aika alkaa</i>	21
<i>Kauppalan kouluksi</i>	33
<i>Sukupolvenvaihdos</i>	44
<i>Vetäjä vaihtuu - ongelmat säilyvät</i>	63
<i>Haukkamäen koulun opettajat 1899-1999</i>	66

Haukkamäen tarinoita

<i>Nälän ja väkivallan vuodet</i>	76
<i>Äidin apuna tehtaalla</i>	80
<i>Jatkokoulun poikia ja tyttöjä</i>	84
<i>Puutetta ja pommien pelkoa</i>	99
<i>Kenkälappuja ja hammasvelliä</i>	114
<i>Kekkosen ja rautalangan lapsia</i>	138
<i>Magneettipenaalit ja Dingo</i>	140
<i>Lähteet</i>	146
<i>Onnittelut</i>	148

Kunnan koululaitoksen synty

Kunnallisen koululaitoksen alkujuuret U. l. Pyhäjärvellä ajoittuvat vuoteen 1861, jolloin Pyhäjärven kappeliseurakunnan historiallinen kohtalonyhteys Vihdin emäseurakuntaan katkesi ja seurakunta itsenäistyi. Neljä vuotta myöhemmin, 1865 seurakunta ja kunta erotettiin toisistaan. Siihen asti kansanopetus oli ollut yksinomaan kirkon huolena.

Uuden kunnan korkeinta valtaa käytti kuntakokous, missä äänivalta määräytyi maksettujen verojen mukaan. Sen vuoksi suurinta ääni- ja vaikutusvaltaa kokouksissa käyttivät Högforsin tehdas ja isoimmat maanomistajat. Kuntakokouksen moninaisten tehtävien kärjessä mainittiin kansakoulujen asettaminen. Kuntakokous valitsi päätöstensä toteuttajaksi vähintään seitsenjäsenisen kunnallislautakunnan. Käytännössä asioiden hoito lankesi alkuun suurelta osin sen esimiehen harteille.

Ensimmäiseksi lautakunnan esimieheksi valittiin Haavistosta rustohollari **Juho Uusitalo** (Johan Fredriksson), vauras ja valistunut talonpoika. Hän valitsi ensimmäiseksi tehtäväkseen kansakoulun hankkimisen kuntaan, vaikka itse oli lukutaidoton. Suomessa käytiin näinä vuosina periaatteellista keskustelua kansakoulun tarpeellisuudesta. Voimakkaaimmin asiaa ajoi Suomen kansakoulun isä -nimen jälkimaailmalta saanut **Uno Cygnaeus**, jonka ajatusten ja merkittävän toiminnan tuloksena kansakouluasetus astui voimaan vuonna 1866. Siinä kunnalle annettiin vapaa oikeus perustaa tai olla perustamatta kansakouluja. Asetuksen mukaan kansakoulu jakautui alempaan ja ylempään kansakouluun. Maalaiskunnille ei kuitenkaan määrätty alemman kansakoulun perustamisvelvollisuutta. Vasta vuonna 1898 koulujen perustaminen ja kunnan jakaminen koulupiireihin määrättiin pakolliseksi, mikäli 30 kouluikäistä oppilasta ilmoittautui kouluun.

Juho Uusitalon aloitteesta otettiin koulun perustamisia esille kuntakokouksessa joulukuussa 1867. Se oli pahimpana tunnettuna nälkävuotena todella rohkea aloite, varsinkin kun koko Uudenmaan maalaiskunnissa oli toiminnassa vasta kaksi kansakoulua ja koko maan maaseudullakin vasta 20. Lohjallekin koulu saatiin vasta kolme vuotta myöhemmin. Kuntakokouksen päätös herätti kuitenkin Högforsin omistajan, ruukinpatruuna **Joseph Bremerin** vastustuksen, koska hän oli kolme vuotta aikaisemmin luvannut 56 000 markkaa koulun perustamiseen. Hän ilmoitti, että ruukille hankitaan kohdakkoin oma koulu.

Uno Cygnaeuksen ajatuksia Suomen kansakoulun perustamisesta

Kouluopiskelu ei saa olla leikkiä,
vaan vakavaa työtä, joka vaatii voimainponnistelua.

Opettaja ei saa tyytyä suoritettuun työhön,
mikä ei täydellisesti vastaa annettuja määräyksiä.

Älköön käsiteltäkö paljon yhtäaikaa,
mutta se vähä, mikä käsitellään, opetettakoon perusteellisesti.

Opetus kulkekoon kaikissa aineissa
havainnon ja luonnollisen kehityksen tietä.

Oppilaita on kaikissa aineissa ja aina
vaadittava kohta suullisesti esittämään löytämänsä,
oppimansa yhtenäisin, täsmällisin ja selvin sanoin.

Opettajan sydämen tulee hehkua sellaista rakkautta,
että se synnyttää vastarakkautta.

Koulu vaatikoon ankarinta kuuliaisuutta
ilman vastaansanomista.

Järjestyksen hengen tulee vallita koulussa.

Opettaja älköön kärsikö mitään likaa
lasten ruumiissa, vihkoissa, kirjoissa tahi muussa,
eikä myöskään tomua ja siibottomuutta kouluhuoneessa.

Kouluelämän tulee olla sydämellistä yhteiselämää.

Opettajan on oltava johdonmukainen.

Kaiken opetuksen tulee olla
kasvattavaa ja siveellisesti jalostavaa.

Kunnallinen koululaitos pääsi kuitenkin aloittamaan toimintansa ja tehtaan koulun perustamishaaveet siirtyivät kauas tulevaisuuteen. Ensimmäinen koululuokka aloitti toimintansa vuonna 1868 Haaviston Kosken tilalla ja ensimmäiset 20 oppilasta yhtä lukuun ottamatta olivat Haaviston kylästä. Koulun etäinen sijainti aiheutti valituksia, sillä 10 kilometrin koulumatka oli kunnan keskustan lapsille liian pitkä. Koulu siirrettiinkin Högforsin tehtaan omistajan kapteeni Bremerin suostumuksella seurakunnan keskukseen Högforsin tehtaan niin kutsuttuun paraatitupaan syksyllä 1869. Ensimmäinen opettaja oli viitasaarelainen **Matti Kahilainen**, jonka viranhoito sai varauksetonta kiitosta joka puolelta. Kun kunta ei saanut aikaiseksi varmaa päätöstä vakinaisten koulutilojen rakentamisesta, Kahilainen kyllästyi odottamaan ja otti vastaan viran Jokioisilta vuoden 1871 alusta. Matti Kahilaisen poismuuton jälkeen koulu suljettiin kokonaan yli kahdeksi vuodeksi. Sen jälkeen opettajaksi otettiin suutari **O. M. Brummer** ja koulu toimi Nyhkälän kunnantuvassa, joka oli sopimaton kouluksi monien muiden toimintojen vuoksi. Samoissa tiloissa tehtiin jopa ruumiinavauksia, jolloin oppilaille tietenkin annettiin vapaata. Koulunpito oli monien väliaikaisten ja epäpätevien opettajien ja heikkojen koulutilojen vuoksi rempallaan miltei koko 1880-luvun. Kansakoulun tueksi yritettiin jopa uudelleen elvyttää kiertokoulutoimintaa kuudessa piirissä, kussakin kuusi viikkoa kerrallaan.

Kuntakokouksessa oman koulurakennuksen rakentamisiaa palloiteltiin lukuisia kertoja, kunnes tehtaanpatruuna **Walfrid Bremer** lahjoitti Takon tilan maista tontin koulua varten. Kuntakokous velvoitti tilalliset ja tehtaan tuomaan rakennustarvikkeita ja kunta joutui maksamaan urakkahinnan 4 100 markkaa. Nyhkälän harjulle rakennettu koulu vihittiin käyttöön 12.1.1887 ja sen opettajaksi valittiin **Otto Richard Syrjänen**, jonka *”ei sanottu kumartavan ketään, vaan ajoi omaansa ja koulun etua järkähtämättä kuntakokouksissa ja tarvittaessa ylempänäkin.”*

Högforsin ruukissa alkoivat samoihin aikoihin puhalttaa voimakkaat muutoksen tuulet. Tehtaan perustaja **Joseph Bremer** kuoli ja hänen poikansa **Casimir** ja **Walfrid** saivat tehtaan haltuunsa ja alkoivat sen nykyaikaistamisen. Se vaati kuitenkin paljon varoja ja johti suureen velkaantumiseen, omistuspohjan laajentamiseen ja lopulta tehtaan myymiseen.

Tehtaan uudeksi omistajaksi tuli syksyllä 1885 Taalintehtaan ruukinpatruunan poika **Wolter Ramsay**, joka mitättömällä 30 000 markan pilkkahinnalla sai Högforsin tehtaan omistukseensa ottamalla samalla hoitaakseen tehtaan suuret velat. Ramsay oli kuitenkin taitava liikemies ja hän jatkoi alulle pantuja laajennuksia. Jopa paperin valmistusta varten rakennettiin Wattolan Puuhiomo nykyisen Massakoskena tunnetun kosken partaalle. Laajentamiset ja uudet toiminnot panivat liikkeelle todellisen muuttoaallon Pyhäjärvelle. Samanlaista rakennemuutosta ei näissä maisemissa ole koskaan koettu. Ruukin väkimäärä miltei nelinkertaistui vuosina 1887-1898.

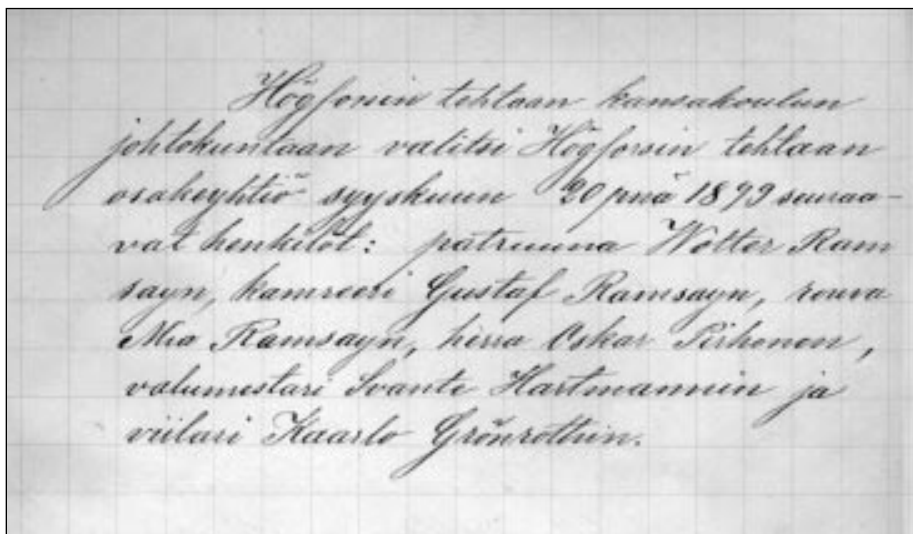

Wolter Ramsay, Högforsin omistaja 1885 - 94 ja toimitusjohtaja 1894 -1906. Koulu oli ruukin laajenemisen ja työvoiman saamisen ehdoton edellytys ja siksi hän päätti rakennuttaa alakansakoulun.

Högforsin koulun ensimmäinen vaihe 1900.

Kun ruukki paisui, Ramsayn piti ruveta ajattelemaan muutakin kuin rautaa ja puuta. Huolimatta siitä, että tehdas oli lahjoittanut Nyhkälän koulun tonttimaan, tehtaan oma koulu oli joutunut odottamaan rakentamisvuoroaan. Oma koulu alkoi kuitenkin olla ruukin laajenemisen ja uuden työvoiman saamisen ehdoton edellytys. Tilanne oli muuttunut mahdottomaksi, kun kaikki pääsykokeen läpäisseetkään eivät mahtuneet Nyhkälän kouluun. Siksi Ramsay teki aloitteen ja päätöksen alakansakoulun rakentamiseksi.

Pöytäkirjan sivu Högforsin kansakoulun johtokunnan jäsenten valinnasta.

Pöytäkirja, tehty johtokunnan kokouksessa kansakoululla syyskuun 25 p:nä 1899. Läsnä olivat kaikki johtokunnan jäsenet.

18.

Johtokunnan esimeheksi valittiin pöytäkirja Walter Ramsay. Kirjuriksi valittiin opettaja Nestor Wirtanen ja rahastonhoitajaksi hra O. Pihanen.

28.

Tytöiden käsityöiden opettajaksi päätettiin ottaa neiti Anna Enroth.

38.

Päätettiin hankkia koulun ajamukainen käsityökalusto.

Walter Ramsay
Pöytäkirjan vakuuksiksi:
Nestor Wirtanen.

Ruukin koulun synty

Koulu aloitti toimintansa niin sanottuna pikkukouluna vuonna 1892 ”Lingin Fiinan koppelissa”, Haukkamäen rinteessä sijaitsevassa talossa. Se on vielä nykyisinkin paikallaan asuintaloksi muutettuna. Opettajaksi kouluun pestattiin merikapteenin tytär **Anna Maria Enroth**, joka kasvatti lapsia aikansa arvoihin: kristillisyyteen, kuriin ja isänmaallisuuteen. Pientenlasten koulussa annettiin ajan tavan mukaan opetusta aistiharjoituksissa, suusanallisten kertomusten esittämisessä, laulussa, tavaamisessa, päässälaskussa (järjellisessä ajatusjuoksussa), virsien ja raamatunkohtien ulkoa lukemisessa, piirustuksessa, liikuntaleikeissä ja käsitöissä. Koulun jälkeen opettaja opetti myös isommille lapsille lukemista ja laskemista.

Keväällä 1896 Högfors Osakeyhtiön yhtiökokous päätti virallistaa koulun. Se toimikin aina vuoteen 1925 asti tehtaan kouluna, kunnes se muutettiin virallisesti kunnan kouluksi uusien tilojen valmistumisen yhteydessä. Pikkukoulun opettajana oli pitkään myös Mäkelän Maijuna paremmin tunnettu **Maija Tuomi**.

Pikkukoulun toiminnan alkuvaiheista on saatavilla vähänlaisesti dokumentoitua tietoa. Högforsin koulun johtokunnan 2.5.1900 pidetyn kokouksen pöytäkirjan 2§ kertoo kuitenkin seuraavaa: *”Keskusteltiin pientenlasten koulusta. Päätettiin sitä pitää ainoastaan syksyisin, ja oppilaisi sinne otetaan yksinomaan niitä, jotka aikovat samana vuonna kansakoulun ensimmäiselle osastolle”*.

Tehtaan koulua varten perustettiin vuonna 1896 oma koulupiiri ja aloitettiin suunnittelu. Koulupaikaksi valittiin tehtaan työväestön asuinalueen välittömästä läheisyydestä, Haukkamäen Lystikallion kupeelta, rahdinajaja **Kustaa Wathenin** Liinu-hevosen laidunhaka. Sen kovaperustaisella maalla alkoi pitkäaikainen ja monivaiheinen rakennustyö. Rakentaminen leimasi ja rasitti koulun toimintaa ja työllisti koulusta vastuussa olevaa johtokuntaa miltei 30 seuraavaa vuotta. Lisäksi useassa vaiheessa tapahtunut rakentaminen tuotti huonompia ratkaisuja kuin olisi saatu aikaan kertarakentamisella.

Ensimmäisessä rakennusvaiheessa valmistui kaksi luokkahuonetta, kanslia, käsityötila, voimistelusalii, opettaja-asunto koulutalossa sekä erillinen opettaja-asuntotalo ja ulkohuonerakennus, joka valmistui vasta 1902. Koulua rakennettiin taksvärkkityönä vuosina 1896-99. Vihkiäiset

Pikkukoulu aloitti toimintansa vuonna 1892 Haukkamäen rinteessä sijaitsevassa talossa "Lingin Fiinan koppelissa". Talo on vielä nykyisinkin paikallaan asuintaloksi muutettuna.

Pikkukoulun oppilaita vuonna 1907.

pidettiin vuonna 1897, mutta ”koulutalo ei ottanut korotaksensa eikä valmistuaksensa”, niin kuin tilannetta jotkut aikalaiset kuvasivat.

Jossakin muodossa koulua käytettiin keskeneräisyydestä huolimatta, mutta virallisena valtionapua nauttivana kansakouluna Högforsin koulu aloitti syksyllä 1899. Högforsin tehtaan johtokunta valitsi syyskuussa 1899 koululle johtokunnan, jossa isännän ja omistajan ääni näkyi vahvasti: esimiehenä ruukinpatruuna **Wolter Ramsay**, muina jäseninä kamreeri **Gustaf Ramsay**, rouva **Mia Ramsay**, herra **Oskar Pirhonen**, valumestari **Svante Hartman** ja viilari **Kaarlo Grönroth**. Ensimmäiseksi opettajaksi oli palkattu opettaja **Nestori Virtanen** ja tyttöjen käsitöitä opetti pikkukoulun opettaja **Anna Enroth**. Koulun keskeneräisyydestä huolimatta jo seuraavana vuonna koulun oppilasmäärä ohitti Nyhkälän koulun. Yläkansakoulun virkaa tekeväksi apuopettajatareksi valittiin opettajatar **Naima Adele Hake**. Molemmat yläkansakoulun opettajanvirat päätettiin kuitenkin vakinaistaa vuonna 1901 ja ne julistettiin haettavaksi. Virkoihin valittiin niitä väliaikaisina hoitaneet opettajat Virtanen ja Hake. He lähtivät kuitenkin jo kahden vuoden kuluttua koulusta, muuttivat Helsinkiin ja avioituivat keskenään.

Ristiriitojen ja vaikeuksien aikaa

Koulun johtokunta teki tulevan toiminnan kannalta merkittävän päätöksen kesäkuussa 1903. Koulun molemmat virat täytettiin uusilla viranhaltijoilla. Kaikkiaan 142 hakijasta valittiin pariskunta **Lauri Wilho** ja **Katri Pääkkönen**. Heidän pitkä virkakautensa ajoittui paitsi Suomen historian myös oman paikkakunnan tapahtumien kannalta mielenkiintoiseen ja tapahtumarikkaaseen vaiheeseen. Siihen kuuluvat suurlakko, työväenliikkeen synty, Suomen itsenäistyminen, punaisten ja valkoisten välienselvittely ja monia muita tapahtumia. Näiden vuosien kuluessa opettajapariskunnan ja yhteiskunnan instituutioiden suhteet (koulun johtokunta mukaan luettuna) olivat monta kertaa niin kovalla koetuksella, että virka-apua jouduttiin pyytämään kansakoulujen tarkastajalta, kuntakokoukselta, suojeluskunnalta, vallankumoustuomioistuimelta, läänin kuvernööriltä ja korkeimmalta oikeudelta. Pait si aikakauden vaikeudet myös pariskunnan vahvat luonteenpiirteet, ehkä sairaudetkin, johdattelivat usein hakaukseen ympäristön kanssa.

Ahtautta ja virkajärjestelyitä

Högforsin koulun uudet koulutilat osoittautuivat jo alkuvaiheessaan liian ahtaiksi paisuvalle oppilasjoukolle. Vuonna 1904 oppilasmäärä kohosi 116:a ja koulussa oli pakko siirtyä vuorolukuun. Johtokunta palkkasi kouluun kolmannen opettajan, mutta tämä joutui keuhkotautiparantolaan lyhyen ajan kuluttua. Kun lisäksi toinen vakinaisista opetta-

Miesopettajan virka

Ruoveden kunnan Pihlajalahden piirin sekakansakoulussa julistetaan täten johtokunnalta haettavaksi ennen tulevan Kesäkuun 25 päivää. Palkkaedut ovat: tavallinen valtioapu 800 mk., kunnalta rahaa 260 mk., puolet maksukykyisten oppilaiden sisäänkirjoitusrahoista, tuhat (1,000) kiloa kovan maan heiniä, lehmän suvilaidun, noin 1,5 ha: ala peltoa, vapaat polttopuut ja öljyvalo sekä vapaa asunto (2 huonetta ja keittiö sekä tarpeelliset ulko-ruoneet), jotka viimeainitut kumminkin koulun vuokrahuoneissa olo-aikana supistetaan 2 aittaan, osaan koulutalon keuharista ja tilaan yhdelle lehmälle talon navetassa. Virkaan on astuttava 1 p. Elok. tänä vuonna.

Ruovedellä, 24 p:nä Toukok. 1903.

Johtokunta.

Os.: Ruovesi, Pihlajalahti.

3480

Opettajan viran

Julistaa täten **Kangasniemen pitäjän Hekan kylän ylemmän kansakoulun** johtokunta mainitussa kansakoulussa johtokunnalta haettavaksi 30 päivän kuluessa tämän jälkeen, tätä päivää lukematta. Virkaa, johon on astuttava tulevan Elokun 1 p:nä, seuraa tavallinen valtioapu sekä kunnalta rahassa 900 mk., lämmin, öljyvalo, kesälaidun yhdelle lehmälle, yhden hehtaarin ala viljeltävää peltoa sekä puolet oppilaiden sisäänkirjoitusrahoista. Koulu sijaitsee 10 km. kirkolta, luonnonihanaalla paikalla uudessa ja erittäin tilavassa omassa rakennuksessa.

Kangasniemessä, 24 p. Toukok. 1903.

3481

Johtokunta.

Vakinainen

Miesopettajan virka.

Sakkolan kunnan Viiksalahden ylemmän kansakoulun johtokunta julistaa täten mainitun kansakoulun miesopet-

tyhden vuoden, jolla ajalla rakennetaan koulun oma talo. Vakinaisten hakijain puutteessa otetaan väliaikaiset huomioon. Sakkolan Viiksalahdella, 26 p. Toukok. v. 1903.

Johtokunnan puolesta:

3471

M. Sipiläinen.

Mies- ja naisopettajain virat

Högforsin ruukin ylemmässä suomenkielisessä kansakoulussa (Pyhäjärven pitäjää U. I.) julistetaan täten johtokunnalta haettavaksi 30 päivän kuluessa tästä päivästä lukien. Virkoja seuraa tunnettu valtioapu opettajain palkkaamiseksi, jonka lisäksi ruuki puolestaan rakuuttaa: miesopettajalle vapaan kortteerin erityisessä rakennuksessa, sisältäen kolme kamarina, kyökin ja lämpion, polttopuut, öljyvalon, rahaa kuusisataa (600) markkaa sekä oppilaitten sisäänkirjoitusmaksut, jotka tekevät noin 150 markkaa vuodessa; sekä naisopettajalle: samoin vapaan kortteerin koulurakennuksessa, sisältäen kolmella kamarilla ja kyökillä, polttopuut, öljyvalon ja rahapalkan neljäsataaviisikymmentä (450) markkaa.

Virkoihin on ryhdyttävä Elokun 1 p:nä.

Högforsin ruukilla, 28 p. Toukokunta 1903.

Johtokunta.

Osote: Högfors.

3470

Opettajattaren virka

Teuvan kunnan Horonkylän ylhäisemmässä sekakansakoulussa julistetaan täten hakukelpoisten haettavaksi allekirjoittaneen luona 30 päivän kuluessa tästä lukien. Palkka on, paitsi tavallista valtioapua, kunnalta 200 mk., hehtaarin maa peltoa ja vapaa asunto koulun omissa ajamukaisissa huoneissa, sisältäen 3 huonetta ja kyökin sekä tarpeelliset ulko-ruoneet, puolet varallisten oppilaiden sisäänkirjoitusrahoista, pienistetty polttopuut ja valorahaa 25 mk., jolla on pidettävä valo myöskin opetushuoneissa, sekä laidun yhdelle lehmälle kylän yhteisellä laitumella. Koulu sijaitsee luonnon ihanaalla paikalla yleisen tien varrella. Virka on vastaan otettava ensi tulevan Elokun 1 päivänä. Virka voidaan väliaikaisestikin täyttää.

Teuva Toukokun 22 p. 1903.

P. Björni,

3448(2-2)

Johtokunnan esimies.

Hakuilmoitus virallisessa lehdessä vuonna 1903. Molemmat virat täytettiin uusilla viranhaltijoilla. Kaikkiaan 142 hakijasta valittiin pariskunta Lauri Wilho ja Katri Pääkkönen.

jistä joutui *“Diagonissalaitoksen isoleeratulle osastolle”* hermosairauden vuoksi, ymmärrämme varmasti, että koulunpidon tehokkuus ei ole ollut paras mahdollinen. Kolmannen opettajanviran vakinaistaminen oli myös vaikeata, koska hänelle ei ollut omaa luokkahuonetta eikä myöskään asuntoa aputiloineen. Lisäksi valtio myönsi palkkaan kuuluvaa valtionosuutta vain kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Samoista syistä johtuen Pyhäjärven kunta joutui rakentamaan koulut Vaskijärvelle ja Haavistoon vuonna 1902 ja tehtaalaiset ja ruukki olivat verojen muodossa osaltaan maksumiehinä. Lisäksi kunnan muut osat painostivat kaiken aikaa kuntakokousta tekemään kyläkoulujen rakentamispäätöksiä. Siksi on ymmärrettävää, että Högforsin koulun lisärakentaminen ei saanut kuntakokouksen siunausta. Läänin kuvernööri oli vuonna 1904 myös antanut päätöksen, että kuntalaisten oli osallistuttava kaikkien koulujen kustannuksiin äyriensä mukaan. Siksi kunta yritti lunastaa tehtaan koulun itselleen siinä onnistumatta, koska hinnasta ei päästy yksimielisyyteen. Kunta vuokrasi koulun kuitenkin 1 500 markan vuosivuokrasta vuosiksi 1905-1908. Samalla vuosikymmenellä rakennettiin koulut Vuotinaisiin (1906), Ahmoolle (1907), Tuorilaan (1907) ja Siikalaan (1909). Se merkitsi sitä, että seuraavan vuosikymmenen alussa neljä lasta viidestä kävi kansakoulun Pyhäjärvellä. Samalla kunta otti kustantaakseen koulun ja myös opettajien palkkaan kuuluvan valon ja lämmön samoin kuin kansa- ja kiertokoululaisten oppikirjat, mutta ei muita koulutarpeita.

Koulun omistaja, Högforsin tehdas, osoitti aikakauteen nähden huomattavaa suvaitsevaisuutta sallimalla muun muassa työväestön kokouksia koululla. Historiallisesti merkittävä on ollut 12.11.1905 pidetty työväenyhdistys Tarmon perustava kokous. Pöytäkirjan mukaan kokoonkutsujana ja tilaisuuden puheenjohtajana oli maalari **Eemeli Finer** (myöhemmin Aho), **Lauri Ahon** (Helsingin kaupunginjohtaja vuosina 1956-68) isä. Paikalla oli 60 henkeä. Samoihin aikoihin Högforsin koululla piti myös torvisoittokunta harjoituksiaan koulun johtajan L. W. Pääkkösen johdolla.

Näinä vuosina koulun oppilasmäärä kasvoi koko ajan ja syksyllä 1907 oppilaita oli 146. Opetusta jouduttiin antamaan kahdessa luokkahuoneessa sekä vuorolukuna että kahden opettajan opettaessa samanaikaisesti omaa ryhmäänsä samassa tilassa. Kun opetusryhmät muodostuivat kohtuuttoman suuriksi, koulun johtaja Pääkkönen ehdotti koulutulokkaiden karsimista ja lahjattomampien oppilaiden erottamisesta. Tilanne oli välillä johtokunnan kannaltakin niin vaikea, että se pyysi eroa kuntakokoukselta. Eroa ei kuitenkaan myönnetty. Johtokunta teki kuntakokoukselle ehdotuksen neljännen opettajan palkkaamisesta. Kuntakokous torjui vaatimuksen. Päätökseen tyytymättömänä ruukin työväki päätti heti kerätä keskuudestaan naisopettajan palkan *“ennemmin kuin se sallii sitä, että työläisten lapsia tilan puutteen ja opetusvoimain riittämättömyyden takia koulusta pois kesken lukuvuotta eroitettaisiin”*. Harvinaisen hieno tarjous ja samalla hyvä osoitus högforsilaisen työväestön sivistystahdosta!

Koululaisia vuonna 1901.

Högforsin koululla piti myös torvisoittokunta harjoituksiaan koulun johtajan L. W. Pääkkösen johdolla.

Koulun johtokunta otti oitis omin lupinsa neljännen opettajan ja seuraavassa kuntakokouksessa asia otettiin uudelleen esille ja opettajan palkkaus jyrättiin läpi tehtaan ja sen työväen voimin. Nyhkälän koulun opettaja Syrjänen jätti jyrkän vastalauseen, johon Nyhkälän, Ahmoon, Haaviston ja Tuorilan huomattavimmat isännät yhtyivät, mutta kuvernööri vahvisti viran täyttämisen.

Koulun omistusongelmat

Högforsin koulun ongelmallinen omistus oli edelleen ratkaisematta. Tehdas irtisanoi koulun vuokrasopimuksen hyvissä ajoin ennen sen umpeutumista kesällä 1910 (sopimusta oli välillä jatkettu kaksi vuotta). Kuntakokous päätti ostaa ja maksaa koulun, mutta tehdas ei huonon hinnan vuoksi suostunut tarjoukseen. Tehdas tarjoutui rakentamaan uuden kunnollisen koulurakennuksen ja vuokraamaan sen kymmeneksi vuodeksi, jos kunta maksaisi lisää vuokraa. Sopimukseen ei päästy ja entistä vuokrasopimusta jatkettiin vielä kahdella vuodella. Myös lisärakentamista ryhdyttiin valmistelemaan. Kun oli vielä tutkittu Nyhkälän ja Högforsin koulupiirien mahdollista yhdistämistä, päädyttiin viimein väistämättömään ratkaisuun: Högforsin koulun ja tontin ostamiseen kunnalle. Kauppakirja tehtiin 16. huhtikuuta 1912.

Kunta joutui ottamaan 81 700 markkaa velkaa, johon valtion toivottiin osallistuvan. Senaatti ei kuitenkaan myöntänyt lainaa. Koululle välttämättömien lisätilojen suunnittelu aloitettiin siitä huolimatta vuonna 1913 ja sen mukaisesti vuonna 1915 rakennettiin kaksi luokkahuonetta, kuvastohuone ja erillinen saunarakennus.

Vahtimestari koululle

Lisätilojen valmistumisen yhteydessä tuli vahtimestarin toimi tarpeelliseksi. Siihen asti johtokunta oli tarjousten perusteella, eri korvausta vastaan, antanut koulun lämmityksen ja siivouksen jonkun ympäristössä asuvan henkilön tehtäväksi. Lisäksi ajan tavan mukaan koulun oppilaat joutuivat järjestäjinä ollessaan panemaan tiloja kuntoon ennen koulun alkamista.

Ensimmäiseksi vahtimestariksi valittiin halvimman tarjouksen tehnyt **Nikolai Manninen**, joka suostui hoitamaan tehtävät ilman palkkaa "asuntoa, valoa, lämpöä ja säilytyshuoneita vastaan". Siihen aikaan ei vielä ollut ammattiyhdistysliikettä minimipalkkavaatimuksia asettamassa. Manninen ei ilmeisesti viihtynyt kauaa tehtävässään, koska jo seuraavana vuonna (1916) johtokunta "*valitsee vahtimestariksi Kanervan perheineen 150 mk:n vuosipalkalla edelleen*".

Lukukausi-Todistus

jonka on saanut

Högfors'in alemman kansakoulun

I^{sen} osaston oppilas

Elli Aleksandra Mattila

Kevät-lukukaudelta 1908

Käyttö Hyvä Tarkkisuus Hyvä (3)

<i>Oppijaint</i>	<i>Editys</i>	<i>Muutettutulos</i>
<i>Uskonto</i>		<i>7/8</i>
<i>Aidinkieli</i>		<i>6</i>
<i>Oikeinkirjoitus</i>		<i>7/8</i>
<i>Matemaatio</i>		<i>7/8</i>
<i>Lukeno</i>		<i>7/8</i>
<i>Kansakirjoitus</i>		<i>6</i>
<i>Kotimatematiikka</i>		<i>6</i>
<i>Piirustus</i>		<i>6</i>
<i>Lukeno</i>		<i>7</i>
<i>Käsitys</i>		<i>7</i>
<i>Voimistelu</i>		<i>7</i>
	<i>Keskiarvo</i>	<i>7</i>

Poissa ollut 16 tuntia.

Arvosanat ovat:

<i>Hyvä</i>	<i>10 ja 9</i>
<i>Suuri tyydytyksiä</i>	<i>8</i>
<i>Tyydytyksiä</i>	<i>7</i>
<i>Alin tyydytyksiä</i>	<i>6</i>
<i>Vähä</i>	<i>5</i>
<i>Heikko</i>	<i>4-1</i>

Högforsissa Touko kuu 26 päivä 1908

A. M. Muroth
opettaja

Pikkukoulun lukukausitodistus.

Jatkokurssit ja palkkausperusteet

Koulunsa päättäneiden oppilaiden lisäopiskelun mahdollisuutta on johtokunnan pöytäkirjojen mukaan harkittu ensimmäisen kerran vuonna 1903, mutta siitä ei syntynyt mitään säännöllistä käytäntöä. Johtokunta käsitteli pyynnöstä vuonna 1916 kouluylihallitukselle antamassaan vastauksessa asiaa seuraavasti:

”Jatkokurssikysymys näin useaopettajaisessa koulussa on ikään kuin itse-oikeutettuna se, jonka mahdollisuutta on koitettu saavuttaa, vaan ilman varoitta se ei ole toteutettavissa parhaimmallaakaan tahdolla, ja varoja ilman valtion avustusta niiden toimeen saamiseksi ei ole mahdollisuutta saada kunnalta, joka jo on miltei äärimmäisiin mahdollisuuksiinsa asti rasitettu koulu, vaivais- ja köyhäinhoito y.m. rasituksilla, ja joka verovelvollistensa maksukykyyn nähden lienee ainoa miltei koko maassa. —

Tällainen tosiseikka silmien edessä ei ole kunnan lisärasitusten kasaaminen mistään syystä enää puollettavissa. Sen vuoksi on johtokunta mielikarvaudella jättänyt jatkokurssitoiveiden toteutumisen tällä kertaa vielä pois laskuistaan ja kokenut myötä vaikuttaa tuon nuorison kirjasto, urheilu, soitto ja laulu harrastuksia sikäli kun se on mahdollista ollut.”

Koulun johtokunnalle syntyi vuonna 1916 kansakoulujen tarkastajan kanssa erimielisyyttä opettajanviran sukupuolen määräämisestä. Koulusta oli nimittäin toinen miesopettaja **Vilho Sippola** ottanut eron monien kehotusten ja huomautusten jälkeen. Hänellä oli ollut vaikeuksia muutamien poikaoppilaiden kanssa, ja asioiden selvittelyssä olivat välit huonontuneet niin opettajakollegojen kuin vanhempien kanssa. Johtokunta halusi valita virkaan naisopettajan ja perusteli kantaansa tarkastajalle paitsi tyttöoppilaiden enemmistöllä myöskin sillä, että *”miesopettajan on vaikea tulla toimeen sillä palkalla, mitä virasta maksetaan.”* Palkanmaksu määräytyi tähän aikaan paitsi sukupuolen myös perhesuhteiden perusteella. Tarkastaja alisti asian kouluylihallituksen ratkaistavaksi, ja se kumosi johtokunnan suorittaman vaalin.

Vuosisadan alkupuolella opettajan palkkaus kasattiin monista elementeistä. Siihen kuului rahapalkka kunnalta ja valtiolta ja ensivaiheessa jopa oppilaatkin maksoivat pienen ilmoittautumismaksun. Rahan lisäksi opettajalle kuului luontoisetuina paitsi asunto myös lämpö ja valo, viljelymaata, laidun, navetta, rehuvara, puuvaja, aitta, kellari, sauna ja vesi. Kun useassa tapauksessa joku luontoiseduista puuttui, piti se korvata rahassa. Luontoisetujen korvausperusteista kiistellessä syntyikin vuosien varrella monta erilaista käsitystä niiden hinnasta ja asian selvittelyssä johtokunnalla riitti sovittelamista.

Arvi E. Tuomisen aika alkaa

Johtokunta nimesi tarkastajan toivomuksesta väliaikaiseksi viranhoitajaksi opettaja Arvi E. Tuomisen syyskuussa 1916. Siitä alkoi hänen kohdallaan 41 vuotta kestävä opetustyö Högforsin koulussa ensin opettajana ja parin vuoden päästä koulunjohtajana, samoin kuin moni-vaiheinen muukin vaikuttaminen Pyhäjärven kunnan ja Karkkilan kauppalan asioissa.

Murroksen aikaa

Seuraavien kahden vuoden aikana koulu, opettajakunta ja johtokunta ovat mukana monenlaisessa pyörityksessä, kun ”ajan aallot lyövät korkeina maan ja kansan yli”. Paikkakunnalla on runsaasti venäläisiä sotilaita valvomassa ja tekemässä linnoitustöitä, joita Venäjän keisari alkoi teettää koko Etelä-Suomessa pelätessään Saksan armeijan maihinnousua. Parhaimmillaan Pyhäjärven vallityömaalla oli töissä 297 henkeä, valtaosaltaan ympäristön maatyöläisiä, mutta venäläisiä miehiäkin lähes sata. Elintarvikepula oli myöskin lisääntynyt, kun Venäjältä ei enää riittänyt sodan vuoksi viljaa tuotavaksi niin kuin aikaisemmin. Lisäksi pääkaupungin ympäristössä hinnat kohosivat ja elintarvikkeita kulkeutui maaseudulta sinnepäin. Kun Venäjällä syttyi vallankumous ja keisari syöstiin vallasta, loppui elintarvikkeiden tuonti sieltä kokonaan. Elintarvikesäännöstely astui voimaan vuonna 1917 ja elintarvikekortteja opeteltiin käyttämään ensimmäistä kertaa historiamme aikana.

Vallankumouksen synnyttämää valtatyhjiötä alettiin myös paikallisesti täyttää. Pyhäjärvellä työväestö oli muutenkin vahvoilla ja synnytti ensin kansanmiliisin, jonka ensimmäisiä tehtäviä oli riisua aseista vanhaa valtaa edustavat virkamiehet: nimismiehen ja kaksi poliisia. Rintamajako työväestön, virkamieskunnan ja talollisten välillä oli epäselvä ja rajanylityksiä tapahtui. Kunnalliskokouksen puheenjohtaja opettaja **Konrad Heino** muun muassa osallistui alussa työväen kokouksiin. Vasta vuoden 1917 loppupuolella asetelmat alkoivat vakiintua, kun työväestö alkoi luoda järjestyskaartejaan ja porvaristo suojelus-kuntia. Tammi-kuussa 1918 syntyi tunnettuine seurauksineen kapina tai vapaussota tai millä muulla nimellä halutaankaan aikaa kuvata.

Johtokunta nimesi tarkastajan toivomuksesta väliaikaiseksi viranhoitajaksi Arvi E. Tuomisen syyskuussa 1916. Siitä alkoi hänen kohdallaan 41 vuotta kestävä opetustyö Högforsin koulussa, samoin kuin monivaiheinen muukin vaikuttaminen Pyhäjärven kunnan ja Karkkilan kauppalan asioissa. Arvi E. Tuominen oli Högforsin ja Haukkamäen koulun johtaja 1921-60 ja vt. kauppalanjohtajana 1932 - 37.

Högforsin koulun opettaja Lauri W. Pääkkönen sotki asiansa pahanlaisesti. Luonteensa mukaisesti hän ensin vastusti kansanmiliisin perustamista valittamalla kuntakokouksen päätöksestä. Seuraavaksi hän vei oman henkilökohtaisen riita-asiansa erään oppilaan äidin kanssa vallankumousoikeuteen ja näin muodollisesti hyväksyi kyseisen tuomioistuimen. Tästä hän sitten puolestaan joutui tilille suojeluskunnan tuomioistuimessa sisällissodan loputtua. Koulun johtokunta oli kyllästynyt opettajansa jatkuviin riitelyihin. Kun tämä ilmoitti eroavansa opettajanvirastaan saatuaan kuulustelujen aikana tiedon, että hänelle oltiin antamassa vakavaa varoitusta vallankumoukseen osallistumisesta, oli johtokunta oitis valmis hyväksymään eron. Pääkkönen peruutti heti eroanomuksensa, mutta sitä ei hyväksytty. Seuraavien vuosien aikana hän haki useita kertoja uudelleen virkaa Högforsin koulusta, mutta häntä ei enää valittu. Korkein hallinto-oikeus ratkaisi asian hänen tappiokseen vuonna 1920.

Pääkkösen tilalle valittiin väliaikaiseksi johtajaopettajaksi **Erik Kustaa Hemmi** Tammelasta. Sisällissodan aikana lukuvuonna 1917 - 18 koulu toimi kuitenkin säännöllisesti lukuun ottamatta muutamaa päivää marras- ja helmikuussa ja 14 päivää toukokuussa *“yleisen rauhattomuuden takia”*. Koulun johtokunnan jäsenistössä tapahtui huomattava perkaus sisällissodan jälkeen, kun siitä poistettiin *“kapinaan osallistuneet jäsenet”*. Johtokunnan kokouspaikaksikin oli valittu joulukuussa 1918 Pyhäjärven suojeluskunnan kanslia.

Vaikeat asuntoasiat

Koululle rakennettiin perustamisen yhteydessä vain kaksi opettaja-asuntoa: johtajan asunto omassa talossaan ja koulurakennuksessa toinen asunto. Pääkköset asustivat johtajan asunnossa ja Katri Pääkkösen virkaan kuuluvan asunnon koulurakennuksessa hän oli vuokrannut paikkakunnan nimismiehelle **J. V. Nummiselle**. Koulun vakinaiseksi johtajaksi valittu Arvi E. Tuominen olisi halunnut muuttaa virka-asuntoonsa, mutta nimismiestä ei saatu lähtemään, niin että Pääkköset olisivat päässeet muuttamaan asuntoon. Tuominen pyysi ja sai virkavapautta lukuvuosien 1917 - 19 ajaksi opettajan toimestaan perustelunaan, että ei voi kantaa vastuuta koulusta asumatta siellä. Johtokunta vetosi tarkastajaankin uhkaamalla jopa sulkea koulun. Asuntoasia tuotti vaikeuksia vielä monia vuosia erilaisine käänteineen ja ratkesi vasta 1922, kun Uudenmaan läänin maaherraankin oli vedottu, että tämä hankkisi *“palvelijalleen”* asunnon. Jopa kouluhallitus tiedusteli johtokunnalta, miksi se ei ollut ryhtynyt häättämään nimismiestä asunnostaan.

Koululle oli kolmanneksi opettajaksi valittu Kustaa Hemmin tilalle opettaja Yrjö Lumio, joka kuitenkin samana vuonna anoi ja sai virkavapautta. Väliaikaiseksi viranhoitajaksi koululle valittiin lukuvuodeksi 1919 - 20 opettaja **Juho Penttinen**. Hänestä johtokunta sai seuraavan

vaikean paketin selviteltäväkseen. Penttisen ja hänen hoitamansa luokan oppilaiden ja heidän vanhempiensa välit tulehtuivat niin pahasti, että vanhemmat ottivat lapset pois koulusta. Syntyi siis koululakko, mikä Suomen koululaitoksen historiassa lienee ensimmäisiä, ellei peräti ensimmäinen. Tarkastajan koollekutsumassa kokouksessa vanhemmat ilmoittivat lakon syyksi opettajan sopimattoman ja väkivaltaisen käytäytymisen oppilaita kohtaan, oppilaiden mielivaltaisen arvostelun sekä oppilaiden nimittelyn muun muassa huligaaneiksi ja punikkien pennuiksi. Lakko kesti kevätlukukauden 1920. Tarkastaja antoi Penttiselle yksityisen varoituksen, mutta palkka päätettiin kuitenkin maksaa lukukauden loppuun asti.

Kevät 1921 merkitsi jonkinlaista vakiintumisen alkua Högforsin koululle, kun johtokunta valitsi Arvi E. Tuomisen uudelleen koulun johtajaksi ja **Teuvo Leppälän** opettajaksi. Asuntoasiakin näytti lopulta järjestyvän, kun nimismiehen tiedettiin saaneen viran Tuusulasta ja opettajatar Katri Pääkkönen antoi ehdollisia lupauksia siirtymisestään johtajan asunnosta koulukiinteistössä olevaan huoneistoon. Kaiken kaikkiaan epäjärjestyksessä oleva asuntoasia oli ollut taustavaikuttajana miltei kaikkiin merkillisiin ja vaikeisiin ratkaisuihin, joita johtokunta oli kolmen edeltävän vuoden aikana joutunut tekemään.

Syyslukukauden alussa 1921 koulun oppilasmäärä näytti taas räjähtämisen merkkejä: kolmelle opettajalle oli tulossa yhteensä 175-180 oppilasta, joista yhdelle opettajalle olisi siunaantunut peräti 75. Käytännössä se merkitsi tietenkin neljännen opettajanviran perustamista. Kunnanvaltuusto teki siitä päätöksen vasta heinäkuun lopussa, joten virkaan jouduttiin valitsemaan väliaikaiseksi **Loviisa Maria Johansson**. Hänestä oli tuleva koululle pitkäaikainen viranhaltija, joka tosin muistetaan paremmin **Loviisa Jauhikaisen** nimellä.

Opettaja-asuntola valmistuu

Pyhjärven kunnanvaltuusto oli tehnyt joulukuussa 1919 päätöksen kolmannen ja neljännen opettajan asuntojen rakentamisesta ulkohuone-tiloihin kummallekin. Rakentaminen viivästyi rahoitusongelmien vuoksi ja sille saatiin lisäaikaa vuoden 1922 elokuun alkuun asti. Rakentamiseen kytkeytyi myös virkojen palkkaukseen tuleva valtionapu. Tällä aikataululla rakentaminen onnistui ja nykyisen opettaja-asuntolan alimmainen kerros tarjosi suojan uusissa tiloissaan Loviisa Jauhikaiselle ja Teuvo Leppälälle. Arvi E. Tuominen pääsi neljän vuoden odottelun jälkeen johtajan asuntoon ja Katri Pääkkönen muutti asuntoon, joka oli ollut hänen hallinnassaan vuodesta 1903 lukien. Kierros oli eräällä tavalla sulkeutunut.

Koulunjohtajan asunto vuosina 1900 - 1953.

Opettajien asuntolan ensimmäinen kerros.
Opettajille kuului rahapalkan lisäksi luontoisetuna paitsi asunto myös lämpö ja valo sekä viljely-
maata, laidun, navetta, rehevaja, puuvaja, aitta, kellari, sauna ja vesi.

Alakansakoulu siirtyy kunnalle

Vakiintumista merkitsi myöskin kunnanvaltuuston kokous vuodelta 1924, jossa tehtiin kansakoulujen täytäntöönpano- ja piirijakopäätökset. Laki yleisestä oppivelvollisuudesta tuli voimaan samana vuonna. Sen perusteella päätettiin, että Högforsin koulupiirissä aloittaa alakansakoulu toimintansa ja samalla siihen asti Högforsin tehtaan ylläpitämä alakoulu siirtyi kunnan hallintaan. Kunnan ja tehtaan neuvottelut pikkukoulun ostamisesta eivät onnistuneet ja taas alkoi lisätilojen suunnittelu. Nopeaan tahtiin tehtiin myös päätös alakoulusiiven rakentamisesta. Siihen rakennettaisiin kaksi luokkaa ja niiden alapuolelle kaksi opettajanasuntoa ja puuliiteri. Lisäksi rakentamisessa piti huomioida, että alakoulusiiven vinttiin voitaisiin tarvittaessa rakentaa vielä yksi opettajanasunto.

Rakentamisen suunnittelu aloitettiin vuoden 1925 puolella, mutta tilat saatiin lopullisesti käyttöön vasta syyskuussa 1926. Viivästymisen vuoksi alakoulun aloituspäivämäärää jouduttiin siirtämään syyskuun 15 päivään asti. Uusissa tiloissa aloitti myös pitkän opettajantyönsä opettaja **Anna-Liisa Raunio**, sittemmin **Lindberg** avioituttuaan tehtaan poliisin kanssa, ja myöhemmin nimisuomennoksen jälkeen **Anna-Liisa Syvänperä**. Tämän rakentamisvaiheen jälkeen Högforsin koulu sai ulkoasun, joka sillä on edelleenkin. Sisätiloissa sen sijaan on vuosien varrella tehty monenlaisia järjestelyitä, kuten poikien käsityötilan laajennus, joka saatiin valmiiksi vuonna 1934.

Jatko-opetus vakinaistuu

Koulussa aloitettiin syksyllä 1927 säännöllinen jatko-opetus ja oppilas voitiin vapauttaa siitä vain johtokunnan harkinnan mukaan. Alkuvaiheissaan näyttää osallistuminen jatko-opetukseen olleen kuitenkin epä-säännöllistä, vaikka sitä käytiin iltakouluna. Useimmat kansakoulun päättäneet olivat jo hakeutuneet töihin ja kiinnostus lisäopiskeluun oli osittain hävinnyt. Vasta lukuvuonna 1936-37 jatkokoulu muutettiin päiväkouluksi ja sitä varten julistettiin opettajanvirka haettavaksi. Virkaan valittiin silloinen Vuotinaisten kyläkoulun opettaja **Oskari Helenius**, mutta hän ei kuitenkaan tullut virkaa hoitamaan vaan uuden hakukierroksen jälkeen ensimmäiseksi viranhaltijaksi saatiin **Antti Anttila**, jonka lyhyt ”ranskalainen visiitti” päättyi jo keväällä 1937. Hänen tilalleen tuli saman vuoden syksyllä **Jalmari Honkakangas**. Tyttöjen kotitalouden ja käsitöiden tuntiopettajaksi valittiin **Alli Suominen**, joka myöhemmin teki erittäin arvokasta työtä Högforsin tehtaan sosiaaliosaston palkkaamana viranhaltijana. Neiti Suomisen puoleen saattoi kääntyä miltei kaikissa ongelmissaan. Hän kuoli vasta 1998. Jatkoluokkien opetus tapahtui juhlasalin etuosassa olevassa luokkatilassa kahdessa vuorossa ja tyttöjen kotitalous- ja käsityöopetus koulurakennuksessa ole-

Jatkokoulun käsityötunti 1930-luvun lopulla opettaja Alli Suominen oikealla ylänurkassa.

Koulun opettajia 1940-50 -luvun vaihteessa. Vasemmalta Mertta Korhonen, Aino Laitinen, Emil Korhonen, Lempi Soimela, Arvi E. Tuominen, Sisko Nissi, Jalmari Honkakangas, Otto Karjalainen ja Paula Helppi.

vassa opettajan asunnossa, jonka keittiö oli tarkoitukseen kunnostettu.

Nyhkälän koulupiirin oppivelvollisuusikäiset oppilaat olivat myös velvolliset käymään jatkokoulua Högforsin koulussa. Koulunkäynti-halukkuudessa oli kuitenkin toivomisen varaa, koska esimerkiksi syyskuussa 1936 jouduttiin 20 oppilaan vanhemmille antamaan *”todisteellinen kehoitus haastemiehen kautta”* toimittaa lapsensa kouluun 25.9. mennessä tai muuten asia uhattiin jättää virallisen syyttäjän hoidettavaksi.

Talouslama ja pulakausi vuosina 1929 -1933

Lokakuun mustana torstaina vuonna 1929 alkoi Wall Streetin pörssin romahduksesta suurin siihen asti tunnetuista taloudellisista järjestyksistä. Se levisi aaltona ympäri maapallon ja saapui nopeaan tahtiin myös rauhalliseen Högforsiin. Tehtaan tuotannossa alkoi alasajo ja työntekijöille se merkitsi ansioiden huomattavaa vähenemistä sekä suurelle osalle potkuja työpaikasta. Jo ennen lamaa oli Högforsissa läpikäyty suuri metallin sulk 1927, jolloin tehdas oli käytännössä suljettuna yli puolen vuoden ajan. Se oli merkinnyt myös hyvin vaikeita aikoja tehtaalte ja tehtaalaisille. Kun vuoden 1918 tapahtumista oli monien vaikeuksien kautta selvitty hivenen paremmille päivilte, alkoi useissa perheissä jälleen todellinen ahdinko.

Koulun elämässä se näkyi varmasti arkipäivän käytännöissä mikä ilmeni huomattavasti lisääntyneinä mainintoina johtokunnan pöytäkirjoissa. Kun tähän asti johtokunta oli harvakseltaan jakanut vaateavustuksia, niin nyt se teki kunnallislautakunnalle aloitteen, että alettaisiin antaa vähävaraisille oppilaille myös ruoka-avustusta. Sen lisäksi päätettiin koululle pyytää lääkäriä tarkistamaan, onko oppilaiden joukossa aliravittuja. Joitakin koululla tarpeellisia tehtäviä päätettiin tehdä myös ”varatyönä” ja pöytäkirjoissa oli luetteloita varattomista oppilaisista. Periaatteessa kannatettiin myös koulukeittolaa ruuan jakamiseksi varattomille oppilaille.

Todistus

Aino Aale Hellgren,

suorittaneen ylemmän kansikoulu
kurssin 2¹/₂ 23 os. ottanut osaa
Pyhijärven Yl. Koulun yl. kans.
kouluun liittyvän
opetuskouluun
ja on seurannut opetusta
kädin kielen
Yhteiskuntaopissa
Laskennossa
Käsitöissä

mikä täten todistetaan

Hopos 17/4-33.

Ant. Tuominen.

Koulun johtaja

Aino Hellgrenin todistus jatkokouluun osallistumisesta 1923.

Koko jatkokoulu vuonna 1948. Vasemmalla näkyy Jalmari Honkakangas, oikealla Otto Karjalainen ja hänen alapuolellaan Paula Helppi.

Oppilaiden ulkokäymälät ja koulunjohtajan käymälä vuoteen 1953.

Loviisa Jouhikaisen ensimmäisiä oppilaita 1921.

Loviisa Jouhikaisen luokka uimassa 1926.

Kauppalan kouluksi

Pitkään syvällisiä erimielisyyksiä talollisten ja tehtaalaisten välillä aiheuttanut riita-asia vietiin päätökseen vuoden 1932 alussa. Karkkilan kauppala ja Pyhäjärven kunta erotettiin toisistaan valtioneuvoston päätöksellä tammikuussa 1931 ja tämä hallinnollinen ero toteutui seuraavan vuoden alusta. Pyhäjärven Högforsin koulusta tuli Karkkilan kauppalan Högforsin koulu.

Högforsin koulun vastuuhenkilöt saivat hyvin vaativan tehtävän aloittelevan kauppalan ladunaukaisijoina. Valumestari **Svante Hartman**, Högforsin koulun pitkäaikaisin johtokunnan puheenjohtaja ja taloudenhoitaja, sai johdon Karkkilan kauppalan järjestelytoimikunnassa. Koulunjohtaja Arvi E. Tuominen toimi sihteerinä ja pätevoityi siinä samalla väliaikaiseksi kauppalanjohtajaksi. Hän hoiti tehtävää opettajan-toimensa ohella vuosina 1932-37. Tosin hän oli jo sitä ennen ollut useita vuosia kunnallislautakunnan esimiehenä. Melkoinen valtakeskittymä oli kasautunut Högforsin koululle.

Pikkukoulun ensimmäisenä opettajana vuonna 1892 aloittanut **Hanna Enroth** ilmoitti halustaan siirtyä syyslukukauden 1933 alusta eläkkeelle, mikä hänelle kiitollisin maininnoin suotiin. Uudeksi opettajaksi hänen tilalleen valittiin 35 hakijasta oman paikkakunnan tyttö, **Saga Cesilia Suominen**, joka jo seuraavana vuonna avioitui ja muuttui sukunimeltään Laitioksi. Myös hänen elämäntyöstään Karkkilassa tuli hyvin pitkä, ensin Högforsin koulussa ja sen jälkeen Nyhkälässä, mistä hän jäi myös eläkkeelle.

Hartman astuu sivuun

Kauppalanvaltuusto teki syksyllä 1937 päätöksen Högforsin ja Nyhkälän koulujen johtokuntien yhdistämisestä. Se valitsi ensimmäisen yhteisen johtokunnan jäseniksi: **Edvard Soinion, Felix Laition, Erkki Tuomen, August Hjeltin, Kalle Tallamäen, Kalle Suonojan** sekä kauppalanhallitusta edustamaan Svante Hartmanin ja sihteeriksi Arvi E. Tuomisen. Samassa yhteydessä astui sivuun Högforsin koulun johtokunnassa pitkän ja raskaan elämäntyön tehnyt valumestari Svante Hartman. Hän toimi vuosien 1899 - 1937 välisenä aikana suurimmalta osin sekä pu-

heenjohtajana että taloudenhoitajana. Tuohon ajanjaksoon sijoittuu paljon normaalia luottamustointia raskaampia tehtäviä. Hänen toimiaikanaan johtokunta sekä rakennutti että myös valvoi kaikki rakentamiseen ja korjauksiin liittyvät tehtävät, mikä edellytti jopa kerran henkilökoh-
taisen takauksen antamista koululle otettavaan lainaan. Sen lisäksi Hart-
man joutui monta kertaa tiukastikin kamppailemaan ja pitämään oman
koulun puolta kunnan elimissä. Ei ole ollenkaan ihme, että hänen valo-
kuvansa, joka ripustettiin opettajainhuoneen seinälle koulun 30-vuotis-
juhlien yhteydessä, on kautta vuosien pysynyt sitkeästi paikallaan. Siel-
lä riippuneet keisarin ja presidenttien kuvat ovat sen sijaan syystä tai
toisesta joutuneet syrjään.

Talvisota syttyy ja koulu muuttaa nimeä

Pyhjärven puolella aloitti Alimmaisten koulu toimintansa syysluku-
kauden alusta 1939 ja alkuvaiheessa siihen siirtyi 14 Högforsin piirin
oppilasta. Samalla Högforsin koulun oppilasluku laski niin paljon, että
yhden opettajan virka tuli uhanalaiseksi. Samaan aikaan alkoivat sodan
uhkapilvet kasautua taivaalle. Högforsin tehdas oli oletettu pommitus-
ten kohde, koska sen strateginen merkitys sotatarviketuotannossa oli
tärkeä. Siksi tehtaan ympärillä sijaitsevat työväen asuintalot pyrittiin
tyhjentämään ja asukkaat evakuoimaan lähiympäristön tyhjiin asuntoi-
hin. Koulunkäynti keskeytettiin Talvisodan alkaessa 1.12. 1939 ja aloi-
tettiin uudelleen huhtikuun 1. päivänä 1940. Sodan aikana vallinnut pitkä
pakkasjakso pääsi jäädyttämään koulun keskuslämmityspatterit ja ai-
heutti huomattavat vahingot. Yhtä pitkää yhtämittaista yli -40°:n
pakkasjaksoa ei liene tällä vuosisadalla ollut toista ja monien mielestä
se oli myös tärkeä osatekijä Suomen pelastumisessa vaikeassa sodassa.
Syyskuussa 1940 koulun johtokunta teki aloitteen koulun nimen muut-
tamisesta *”tarkoitustaan vastaavaksi”* eli Haukkamäen kouluksi. Nimen-
vaihdos toteutui kouluhallituksen päätöksellä 18.10.1940.

Koulukeittola perustetaan

Koulukeittola-asia alkoi myös saada tuulta siipiensä alle. Edellisen ker-
ran se oli vahvasti ollut esillä vallankumouksen aikana vuonna 1918.
Kouluhallituksen paimenkirje joulukuussa 1940 oli osaltaan asiaa
siivittämässä ja sekä Haukkamäen että Nyhkälän osalta tehtiin lasket-
mat kustannuksista ja samalla ehdotettiin 50 pennin maksua aterialta.
Lopulta oppilasruokailu aloitettiin lokakuussa 1942 niin, että ruoka val-
mistettiin samana kesänä valmistuneen Ravintola Rautaruukin keitti-
össä ja kuljetettiin sieltä koululle. Alkuvaiheessaan ruoka oli lämmintä
keittoa tai velliiä. Ruoka jaettiin aluksi koulun käytävällä maitohinkistä
emaliastian. Leipä ja mahdollinen juoma tuotiin kotoa.

Valumestari Svante Hartman teki pitkän elämäntyön koulun johtokunnassa. Hän toimi sekä puheenjohtajana että taloudenhoitajana vuosien 1899 - 1937 välisenä aikana.

Saga Laition luokka 1937.

Jatkosodan aika

Kesäkuun puolivälissä 1941 koulu otettiin sotilasmajoitukseen, koska oli uuden sodan uhka. Runsaan viikon kuluttua Suomi olikin sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Koulu kuitenkin aloitettiin normaalisti eikä koulutyötä tarvinnut sodan vuoksi keskeyttää, kun pelättyjä ilma-
hyökkäyksiä ei tullutkaan. Hälytyksiä tosin tehtiin tarpeen vaatiessa, ja opettajille annettiin ohjeeksi menetellä tilanteen mukaan ilma-
hyökkäyksen sattuessa. Lähellä ei ollut väestösuojaa, mihin olisi voitu paeta vaaratilanteessa. Koulun oppilaille tarjottiin mahdollisuutta lähteä sotakummilapsiksi Tanskaan ja Ruotsiin ja vuonna 1942 ulkomaille oli 18 lasta.

Kun kotirintamalla oli kova puute työntekijöistä, antoi johtokunta helposti jatkokoululaisille vapautusta oppivelvollisuuden suorittamisesta. Piti vain hankkia työnantajan todistus työpaikasta. Koululaiset aktivoitiin Nuorten Talkoiden nimissä keräämään talteen kaikkea tarpeellista lasipulloista, pihkasta, rautaromusta, kumista ja luista alkaen. Heille järjestettiin myös *”kerhomaata”* eli noin aarin peltotilkku puutarhakasvien viljelyyn. Syksyisin kouluissa otettiin käyttöön perunannostoloma. Sadon saaminen talteen oli elintärkeää ja koululaisten apu tarpeen, sillä nosto tapahtui useimmiten käsipelillä, suurin osa hevosista kun oli rintamapalveluksessa. Korttiannokset olivat niin pieniä, että vähäinenkin leivänlisä pellolta ja metsästä otettiin visusti talteen.

Mielenkiintoinen on myös 5.1.1942 johtokunnan kokouspöytäkirjan 9§: *”Jotta pojat 10. ikävuodesta alkaen niin tarkoin kuin suinkin on mahdollista, pääsisivät perille kotirintaman lukemattomista töistä, olisivat mukana oppimassa sotilaskoulutuksen alkeita ja yleensä saisivat kestäväen pohjan kansalaiskasvatukselleen, ei johtokunnalla ollut mitään huomauttamista, että koulun poikaoppilaat liittyvät koko maata käsittävään Sotilaspoikajärjestykseen, josta opettajat luokillaan, maanpuolustuksesta puheen ollen ja muulloinkin antavat oppilailleen valaisevaa lisäselvitystä.”* Mitään suurempaa intoa ei liittymiseen muistini mukaan oppilaiden keskuudessa ilmennyt.

Tuolle ajalle tyypillistä oli myös oppilaiden vapaa-ajan käytön tiukka valvonta. Siitä esimerkkinä johtokunnan pöytäkirjanote 23.10.1942 pykälät 7 ja 8. *”Johtokunnalle ilmoitettiin, että muutamilla koulun oppilaille on tapana vetelehtiä hotelli Rautaruukin välittömässä läheisyydessä koulu-työn päätyttyä ja iltaisin. Päätettiin kehottaa kutakin opettajaa luokallaan huomauttamaan oppilailleen tuollaisen tavan sopimattomuudesta ja vahingollisuudesta ja mikäli se ei johda toivottuun tulokseen, ryhtymään asiassa kurinpidollisiin toimenpiteisiin tottelematonta oppilasta kohtaan.”*

”Otettiin käsiteltäväksi kysymys koulunuorison ja eritoten kansakouluoppilaiden osallistumisesta julkisiin huveihin kuten iltamiin, teatteri- ja elokuvanäyttäntöihin. Useissa tapauksissa lienee asianlaita siten, että koululaiset ovat näissä tilaisuuksissa joko kotiväkensä tahi muuten läheisempien, aikuisten perheuttavien kanssa. Kuitenkin on sattunut sellaisia tapauksia, että koululainen aivan yksinään tahi yhdessä samanikäisten toveriensa kanssa on saapuvilla

*myöhään päättyvässä huvitilaisuudessa tahi elokuvanäytännössä vieläpä sel-
laista elokuvaa katsomassa, johon tilaisuuteen lasten pääsy on ehdottomasti
kielletty.*

*Jotta koulunuoriso välttyisi niiltä vahingoilta, joita varsinkin viimeksi mai-
nitut elokuvanäytännöt ym. niihin verrattavat tilaisuudet varmasti aiheutta-
vat lasten siveelliselle kehitykselle, päätti johtokunta kääntyä niiden järjestöjen
johdon puoleen, joiden omistamissa huoneistoissa nyt puheenaolevia huvi-
tilaisuuksia järjestetään ja samalla vakavasti kehottaa kiinnittämään toimi-
henkilöidensä huomiota tähän epäkohtaan ja olla vastedes sallimatta kansakoulu-
oppilaiden millään verukkeella olemaan läsnä edellä mainituissa, lapsille koko-
naan sopimattomissa tilaisuuksissa joko yksinään tahi aikuistenkaan kanssa.”*

Kun otetaan huomioon, että Rautaruukki oli ollut vasta muutaman
kuukauden avattuna, perheen isät olivat pääosin rintamalla, ja elokuva-
sensuuri vielä melko tiukka, tuntuu valvonta nykyajan silmin kovin
tarkalta. Elokuvia tosin esitettiin kolmessa paikassa: Pohjanpirtillä, teh-
taan seuratalolla ja työväentalolla useampana päivänä viikossa, joten
houkutus kiellettyyn hedelmään oli oppilaiden keskuudessa kova.

Kun jatkosota päättyi välirauhan ankarien ehtojen allekirjoitukseen
19.9.1944 Moskovassa, alkoi valtava urakka: siirtoväki piti sijoittaa,
sotakorvaukset maksaa ja sodan rapauttaman maan elintoimintonnnot
kunnostaa. Säännöstelykausi kesti vielä pitkään, 50-luvulle asti. Kaikesta
oli pulaa ja tekemistä riitti jokaiselle. Vaikutukset tuntuivat myös
Haukkamäen koulussa. Siirtoväen lapsia tuli oppilaiksi, vaikkakin pää-
osa sijoittui Alimmaisten ja Vihdin Vanjärven kouluun. Siirtolaisille oli
annettu sieltä maatiloja luovutetulle alueelle jääneiden tilalle. Haukka-
mäen kouluun siirrettiin lukuvuoden 1945 alusta Viipurin läänin Pyhä-
järvellä opettajina olleet **Emil** ja **Mertta Korhonen**, koska koululla oli
vapaana kaksi virkaa. Koulun opettajana 24 vuotta toiminut opettaja
Teuvo Leppälä kuoli yllättäen heinäkuussa 1945. Emil ja Mertta Korho-
nen tekivät kumpikin pitkän ja ansiokkaan päivätyön Haukkamäen
koulussa aina eläkkeellesiirtymiseensä asti.

Koulutilojen puute tuntui syksyllä 1945 olevan kauppalassa todella
huutava, kun kolme eri oppilaitosta halusi poikien käsityötiloja käyt-
ttönsä. Tilat olivat päivisin oman yläkoulun ja jatkokoulun käytössä.
Iltaisin samassa tilassa toimi Karkkilan työväenopiston käsityöpiiri
parina iltana viikossa. Sen lisäksi Karkkilan yhteiskoulu pyysi tiloja
vuokralle käsityöopetuksen tarpeisiin. Högforsin tehtaan konepaja-
koulu anoi puolestaan koulun voimistelusalua päivisin vuokralle. Si-
ihen ei kuitenkaan voitu suostua, kun omankin koulun kahdeksan luo-
kan tilantarpeessa oli riittävästi sovittelemista.

Opettajien asuntotilanteeseen saatiin lopulta tuntuva parannus, kun
opettaja-asuntolaan rakennettiin toinen kerros ja sinne kolme asuntoa.
Asukkaat pääsivät muuttamaan asuntolaan vuonna 1948. Keskus-
lämmitystä ei vielä silloin ollut ilmeisesti varaa rakentaa, vaan kukin
opettaja lämmitti oman kakluuninsa. Öljykeskuslämmitys tehtiin asun-
tolaan vasta vuonna 1967.

Poliittiset asetelmat muuttuvat

Sodan päätyttyä poliittinen ilmasto alkoi muuttua. Voittajavaltiot, Neuvostoliitto etunenässä, asettivat valvontakomission Helsinkiin pitämään silmällä, että fasistiset järjestöt lakkautetaan, kielletty kirjallisuus poistetaan näkyviltä, jopa koulukirjojen asiatekstit käytiin läpi ja sensuroitiin. Samoin kannanotoissa ja mielipiteissä piti toisinajattelevien pitää suu supussa vaikeuksien välttämiseksi. Opettajanvirkoja ei enää ilmoitettu Helsingin Sanomissa, vaan Vapaa Sana ja Suomen Sosialidemokraatti korvasivat sen. Lain määräämissä Virallisessa lehdessä ja Opettajan lehdessä ilmoitukset toki olivat. Kauppalanhallitus päätti 3.1.1947, että *”kauppalan omistamissa julkisissa laitoksissa ja virastoissa saa seinillä pitää tästä lähtien ainoastaan Suomen tasavallan ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin ja kulloinkin valittuna olevan presidentin muotokuvia. Muiden itsenäisyysajan presidenttien ja valtionhoitajien kuvat on seiniltä viipymättä poistettava ja arkistoitava”*. Ilmeisesti Risto Rytin ja Mannerheimin kuvien esilläolo olisi aiheuttanut vakavia seuraamuksia. Sodan jälkeisissä vaaleissa vasemmisto sai Karkkilassa ylivoimaisen enemmistön ja miehitti äänestyksen antamin valtuuksin tietenkin koulujen johtokunnat ja koululautakunnan.

Sodan jälkeen Haukkamäen koulun tiloissa kokoontui ensimmäisiä kertojaan poikakerho, jonka vetäjänä toimi tehtaan palkkaama ohjaaja **Reino Tervonen**. Hän oli hyvin taitava saamaan poikiin kontaktin. Huolimatta siitä, että toiminnassa oli mukana vahva annos kristillistä painotusta, joka ei sen ajan poikajoukossa ollut erityisen suosittua, hän sai moniksi vuosiksi Haukkamäen, Fagerkullan ja Vanhankylän pojat pois vapaa-ajan ongelmista. Kerhon nimeksi vihittiin Haukkavuoren Pojat. Muutaman vuoden kuluttua kerho siirtyi tehtaan seuratalolle.

Useiden vuosien ajan sodan jälkeen näyttää olleen vaikeata saada kaikkia oppilaita käymään koulussa, koska useimmissa kokouspöytäkirjoissa on mainintoja vanhemmille annetuista kehotuksista koskien erityisesti jatkoluokkien oppilaita. Töihin hakeutuminen oli useimmiten syynä poissaoloon. Muiksi poissaolon syiksi vanhemmat vastasivat tiedusteluun kotityöt, jalkineiden puute, huoltajan sairaus tai pienempien hoitaminen.

Suuret ikäluokat ja niiden aiheuttamat ongelmat

Kun sodasta siviiliin päässeet miehet kotiutuivat, alkoi kaikkialla valtava jälleenrakennustyö, kun sodasta vapautunut ihmisjoukko, siirtolaiset mukaan luettuna piti kiinnittää paikoilleen. Työttömyys oli todella tuntematon käsite, kun hartiapankki oli miltei ainoa, minkä varassa piti tulla toimeen. Pirttiviljelys kukoisti myös sellaisessa määrin, että noina muutamana sodanjälkeisenä vuotena syntyneet ikäluokat ahtauttivat vuosien saatossa kaikki paikat. Ensin ne tietenkin ahtauttivat kodit,

mutta seitsemän vuoden kuluttua eli vuodesta 1952 alkaen paine siirtyi kouluihin, sen jälkeen ammattioppilaitoksiin ja yliopistoihin, sieltä työmarkkinoille ja nyt ovat vuorossa eläkejärjestelmät. Ikäluokat olivat suurimmillaan 1940-luvun loppupuolella noin 120 000, kun ne nykyään ovat vain vajaa puolet siitä.

Haukkamäen koulussa se merkitsi jälleen suurta tungosta niin, että oppilaita oli monena vuotena peräkkäin yli 200 varsinaisen kansakoulun puolella. Käytössä oleviin koulutiloihin tuli kuitenkin huomattava helpotus kun jatkokoulu keväällä 1950 päättyi Haukkamäessä. Silloin Nyhkälän kouluun oli saatu rakennetuksi jatkoluokillekin omia tiloja.

Nyhkälän vanha koulurakennus syttyi tuleen marraskuun 28. päivänä 1952 klo 9.05 erästä opettajanasunnosta. Lämmittämisen yhteydessä oli uunista pudonnut lattialle palava kekäle, joka sytytti koko koulun palamaan. Paikkakunnan kannalta ajankohta oli erittäin vaikea koska Högforsin tehdas oli maan tärkeimpiä sotakorvausteollisuuden laitoksia. Tiloja ja työntekijöitä oli lisätty koko sodanjälkeisen ajan, mikä aiheutti osaltaan ahtautta asunto- ja koulutiloissa. Suurimmillaan Haukkamäen varsinaisen kansakoulun oppilasmäärä oli 1954, jolloin koulun kuudella luokalla oli 270 oppilasta ja opettajia oli virassa yhdeksän. Silloin otettiin harkittavaksi, että koulunjohtajan asuntotaloon sijoitetaan kaksi luokkaa ja voimistelusalin päässä oleva luokka jaetaan kahdeksi. Vuoroluvun ja oppilassiirtojen avulla vaikeimmat vuodet päästiin ohi ja vähitellen tilanne normalisoitui. Yhä suurempi osa neljännessä luokassa oppilaista alkoi 1950-luvun puolella myös siirtyä Karkkilan yhteiskouluun, jossa lukio aloitti toimintansa vuonna 1949.

Kun Arvi E. Tuominen muutti 1953 omaan asuintaloonsa, vapautui koulun perustamisen yhteydessä rakennettu johtajan talo asuinkäytöstä ja koulun pihan laajentamiseksi se myytiin purettavaksi samoin kuin mäen rinteessä oleva puuvaja ja käymälärakennus. Uudet ulkokäymälät rakennettiin koulurakennuksen takana olevaan navettarakennukseen.

Tapahtumia 1950-luvulta

Haukkamäessä, niin kuin muissakin kouluissa, oli ollut tapana, että aamuisin koko koulu kerääntyy yhteiseen aamuhartauteen. Mutta vaihtoehtoisia ratkaisuja alettiin miettiä 50-luvun tungoksessa, koska esimerkiksi voimistelusalin lattia likaantui syksyisin oppilaiden jalkineista niin, että siellä oli vaikea aloittaa liikuntatunti hartauden jälkeen. Siksi vuoden 1954 alussa tehtiin ehdotus keskusradion ja ”kovapuhujien” hankkimisesta luokkiin. Hanke toteutuikin 1958 ja keskusradion kautta pidettiin yhteinen aamuhartaus, joka peruskoulun myötä muuttui päivän avaukseksi. Käytännöstä ei kuitenkaan tullut pysyvää, vaan jo 60-luvun alkupuolelta lähtien pidettiin avaukset omissa luokissa opettajan johdolla. Samoihin aikoihin muuttuivat myös eräät muut käytännöt. Oppilaan ei enää tarvinnut nousta pulpetin viereen seisomaan vasta-

tessaan kysymyksiin, vaan vastauksen sai antaa istumalla pulpetissa. Samoin lopetettiin käytäntö, missä oppilaat välitunnin loputtua kerääntyivät oven eteen luokkajonoihin, jotka valvova opettaja paremmuusjärjestyksessä päästi sisälle.

Maamme historiassa päättyi vuonna 1956 merkittävä vaihe, kun presidentti Juho Kusti Paasikivi luopui tehtävistään ja alkoi Urho Kaleva Kekkonen 25 vuotta kestänyt kausi. Se alkoi poikkeuksellisen draamatisissa merkeissä. Samana päivänä maaliskuun ensimmäisenä, kun Kekkonen astui virkaansa SAK julisti yleislakon. Sitä kesti kolme viikkoa ja se lamautti koko maan toiminnot ja synnytti lähinnä Helsingissä suomalaisittain katsoen harvinaisen suuria levottomuuksia. Paikallisesti Karkkilassa koulun johtokunta päätti järjestää toisen ruokailun oppilaille 22.3 - 6.4. väliseksi ajaksi lakon aiheuttaman taloudellisen ahdingon vuoksi. Käytännön syistä se tapahtui kuivamuonituksena.

Haukkamäen koulun tiloja käytettiin läpi koko 1950-luvun lasten päiväkotina kesäloma-aikana. Sen käytännön järjestämisestä huolehtivat Karkkilan Demokraattiset Naiset, jotka saivat toimintaansa varten kauppalan avustusta. Toiminta jatkui vielä 1960-luvun alkuvuosina.

Oppilasmäärä pysyi koulupiirissä koko 50-luvun lopun korkeana. Johtokunnassa pohdittiin olisiko tehtävä aloite uuden koulun rakentamisesta Haapalaan tai Vattolaan, kun vanhat koulutilat muutenkin osoittautuivat epäkäytännöllisiksi ja ahtaiksi ajan vaateisiin. Ajatukseen johdatteli varmasti myös vuosi 1958, kun 26 oppilasta jouduttiin siirtämään Nyhkälän kouluun ja omaan jäi siltikin vielä 200 oppilasta.

Kansakoulua koskevat säännökset kootiin 1950-luvulla uudeksi laiksi ja asetukseksi. Kansakoululaki valmistui 1957 ja asetus 1958. Kansakoulu jakautui varsinaiseen kansakouluun ja kansalaiskouluun. Edellinen oli kuusivuotinen ja jälkimmäinen kaksivuotinen. Kunta saattoi järjestää vuodesta 1962 lähtien kansakoulun yhdeksänvuotiseksi lisäämällä kansalaiskouluun yhden vapaaehtoisen luokan.

Vuosikymmenen lopussa 1959 alkoivat Arvi E. Tuomisen työvuodet täytyä. Hän olisi päässyt eläkkeelle jo paria vuotta aikaisemmin, mutta elinvoimaa ja halukkuutta riitti vielä 67-vuotiaalla niin paljon, että johtokunta anoi hänelle tarkastajalta vielä yhden armonvuoden; hänen eläkkeellelähtönsä siirtyi elokuun 1. päivään 1960. Vielä senkin jälkeen hän jatkoi yhden vuoden johtokunnan rahastonhoitajana ja monta vuotta lyhytkestoisten sijaisuuksien hoitajana. Hän on oiva esimerkki siitä, että nykyajan kiivas eläkepyrkyryys ei välttämättä ole ainoa vaihtoehto vanhuusvuosien järjestelyissä.

Mertta Korhosen luokka vuonna 1953.

Koulun opettajat vuonna 1954. Vasemmalta Sirkka Rantanen, Aili Karstinen, Kirsti Pelkonen, Emil Korhonen, Mertta Korhonen, Aino Laitinen, Marja Calamnius ja Arvi E. Tuominen.

Sukupolvenvaihdos

Kun Arvi E. Tuominen asettui viettämään hyvin ansaittuja eläkepäiviään itse rakennuttamaansa omakotitaloon Nikkimäkeen, siirtyi hänen matkassaan huomattava määrä historiallista tietämystä Karkkilan lähimenneisyydestä. Olihan hän niin vahvasti ollut mukana kotiseutunsa vaikuttajana yli 40 vuoden aikana.

Hänen virkansa julistettiin haettavaksi kesällä 1960 ja johtokunta joutui kahdeksasta hakijasta valitsemaan mieleistään. Valinta tehtiin lopulta kahden hakijan kesken; toinen oli seitsemän vuotta opettajantointa hyvin hoitanut ja paljon yliopistollisia suorituksia hankkinut, miltei maisterin pätevyyden omaava hakija ja toinen oman paikkakunnan kasvatti ja myös aikoinaan Haukkamäen koulun käynyt nuori opettaja Tuure Hasselman, jolla oli takanaan vasta kaksi virkavuotta naapuripitäjän Pusulan koululaitoksessa. Johtokunnan mielipiteet jakautuivat tasan ja suoritettussa arvonnassa tuli **Tuure Hasselman** valituksi virkaan. Kun tarkastajakin hyväksyi vaalin, alkoi hänen 35 vuotta kestävä virkapalveluksensa tutussa ympäristössä. Kun johtokunta vielä saman tien suostutteli hänet koulunjohtajaksi, oli edessä haastava tehtävä.

Opettajakunnassa oli Hasselmanin omalta kouluajalta vielä kaksi opettajaa, Mertta ja Emil Korhonen, joiden esimieheksi hän samalla joutui. Mutta opettajakunnan vastaanotto oli hyväksyvä ja koulua vietiin yhteistuumin eteenpäin ilman ylimääräisiä vaikeuksia. Oma etunsa varmasti ajan kuluessa oli sillä, että suuri osa oppilaiden vanhemmista oli ennestään tuttuja. Monen oppilaan kohdalla sukujuurien tuntemus jopa neljässä polvessa helpotti asioiden hoitoa, kun useassa tapauksessa sekä isä että poika olivat oppilaana vuosien saatossa.

Hyvin nopeasti alkoivat menneiden vuosien koulutointa haitanneet epäkohdat tulla tutuksi. Ahtaat, kuluneet ja epäkäytännölliset koulutilat olivat usein esteenä koulutyön kehittämiseksi. Kun kauppalan virkamiehissä ei ollut ketään kouluista suoranaudessa vastuussa olevaa henkilöä, oli epäkohdista raportointi kuin huutavan ääni korvessa - vuodesta toiseen jatkuvaa epäkohtien kirjaamista ilman näkyvää tulosta. Tuttu selitys, maininta kunnan heikoista rahavaroista riitti vuosien varrella kaatamaan useimmat esitykset. Jotakin parannusta vuosien varrella kuitenkin tapahtui, mikä jäljempänä ilmenee.

Koulun johtokunta vuodelta 1957. Vasemmalta Alli Ilmanen, Pekka Frosterus, Arvi E. Tuominen, Frans Kuusela, Lauri Liikkanen, Kalevi Ojanen ja Annikki Sjöholm.

Tuure Hasselmanin luokka vuonna 1960.

Kirjauksia 60-luvulta

Haukkamäen koulusta tuli kielenopetuksen edelläkävijä Karkkilassa. Kouluun tuli 50-luvun puolivälissä opettajaksi **Sirkka Rantanen**, joka oli itse innostunut opiskelemaan englannin kieltä. Hän pyysi vuoden 1961 alussa johtokunnan suostumusta saada ilman palkkaa opettaa vapaaehtoisille kieltä yhden viikkotunnin. Opetus vakinaistui 1967 ja sisällytettiin kiinteäksi osaksi koulun ohjelmaa, kunnes se peruskoulun myötä tuli kaikille pakolliseksi ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi.

Karkkilassa toimi 60-luvun alussa joitakin vuosia tehtaan kustantamana Högforsin tehtaan ruotsalainen kansakoulu. Koulussa oli vain jokunen oppilas ja pari poikaa kävi muutamana vuonna Haukkamäen koulun käsityötunneilla samassa ryhmässä koulun oppilaiden kanssa.

Oppilaiden vaateavustuksien jakaminen koulunkäynnin turvaamiseksi oli alkanut jo koulun perustamisesta lähtien. Aluksi se oli varmasti todelliseen tarpeeseen perustuvaa auttamista. Avustusten jakaminen annettiin jonkun johtokunnan jäsenen tehtäväksi ja oli ikään kuin mittatilaustyötä ja vain muutamaa oppilasta koskevaa. Mutta vuosien varrella ja varsinkin sotien jälkeen siitä muodostui jokasyksyinen rutiini, jolloin johtokunta teki sosiaali- tai silloiselle huoltolautakunnalle kuuluvaa tehtävää: ensin se jakoi miltei jokaiselle oppilaalle jalkineavustusanomuksen ja saapuneiden anomusten perusteella antoi 60-70 prosentille anojista ostoluvan, joskus miltei puolelle koulun oppilaista. Näin avustuksia jaettiin 1970-luvun vaihteeseen asti, kunnes käytäntö järkevöityi. Koventunut taloudellinen hätä ei tietenkään enää viime vuosina ollut kasvaneen jakelun syy, vaan siihen vaikutti syntynyt tapa, jota kukaan ei hennonut ehdottaa lopetettavaksi.

Haukkamäen koulun johtokunta teki vuonna 1964 aloitteen jossa se ehdotti, että Karkkilan kauppala hakeutuisi jonkin kasvatusneuvolapiirin yhteyteen, jotta kouluilla olisi mahdollista saada asiantuntija-apua ja ohjausta ilmenneisiin ongelmiin. Joitakin vuosia myöhemmin yhteistoiminta sitten synnytettiin Lohjan kasvatusneuvolapiirin kanssa.

Uusi aika astui kouluun vuonna 1965, kun sinne saatiin uuden ajan ihme, mustavalkoinen televisio. Aluksi oli vain vähän katsottavia ohjelmia, mutta pian tarjonta lisääntyi. Kun väritelevisiot yleistyivät, saatiin kouluun lahjoituksena lisää muutamia mustavalkoisia, mutta ensimmäinen väritelevisio ostettiin oppilaiden paperinkeräysvaroilla.

Se oli alkua hankinnoille, jotka jatkuivat siitä alkaen. Koululle hankittiin lisää televisioita, diaprojektori, ensimmäinen videonauhuri ja videokamera. Paperia kerättiin oppilaiden välisenä kilpailuna. Kouluun tuodut paperit punnittiin, merkittiin muistiin ja aika ajoin pidettiin arpajaisia lahjoituksina saaduista esineistä. Sadalla kilolla sai yhden arvan. Parhaimmat kerääjät toimittivat kouluun jopa 4 000 kiloa paperia. Myydystä paperista saatiin noin 10 penniä kilolta. Yhteen suureen konttiin mahtui noin 10 000 kiloa jätepaperia, ja se oli itse lastattava täyteen. Vuosien varrella kuormia kertyi runsaasti ja hankittuja varoja

Opettaja Aino Laitinen ja I luokka vuonna 1961.

Opettajayhdistyksen tilaisuus Rautaruukissa vuonna 1964. Kustannusosakeyhtiö Otavan tarjoamassa illassa oli mukana paljon Haukkamäen koulun entisiä ja virassa olevia opettajia ja myös muita jäseniä.

samalla tavalla. Varoihin liitettiin mukaan myös koulun saama hyvitys oppilaskuvauksista. Rahoja ei todella hankittu helpolla. Mutta merkittävä lisä oppivälinehankinnoissa niillä saatiin aikaiseksi ja samalla oppilaat saivat havainto-opetusta kierrätyksestä. Se ei noihin aikoihin vielä ollut tavallista, vaan pääosa paperistakin vietiin kaatopaikalle.

Erittäin suurta hämmennystä herätti kouluissa ja kodeissa 60-luvun lopussa ja 70-luvun alkupuoliskolla uusi matematiikan opetussuunnitelma. Kouluhallitus yritti väellä ja voimalla ajaa joukko-oppia kouluihin, mutta erittäin huonolla menestyksellä. Sen vieraat käsitteet alkioineen, unioneineen ja leikkauksineen yritti opettaa käsitteelliseen ajatteluun. Mutta muutama ikäluokka jäi kärsimään huonosta käytännön laskutaidosta loppuelämänsä ajaksi tuon muotiuutuuden vuoksi. Kansalais- ja työväenopistoissakin järjestettiin monin paikoin vanhemmille kursseja, jotta he pytyisivät neuvomaan lapsiaan kotitehtävissä.

Jälleen yhteinen johtokunta

Nyhkälän ja Haukkamäen kouluille saatiin vuonna 1966 jälleen uusi, yhteinen johtokunta. Se osoitti tavanomaista suurempaa aktiivisuutta ja kiinnostusta varsinkin uskonnon opetusta kohtaan. Todennäköinen syy lienee ollut, että johtokunnan jäsenenä oli Suomen vapaa-ajattelijoiden liiton pitkäaikainen puheenjohtaja **Timo I. Vasama**.

Lukuvuoden 1967 alusta oli eduskunnan määräyksestä tulossa kouluihin uusi oppiaine, kansalaistaito. Kun kuitenkin oppilaille opetettavaa tuntimäärää ei ollut lupa korottaa, piti päättää, mistä otettaisiin yksi viikkotunti uudelle oppiaineelle. Sen vuoksi Karkkilan kansakoulujen johtokunta kääntyi keväällä 1967 kaikkien eduskuntaryhmien puoleen ehdotuksella, että puuttuva tunti otettaisiin uskonnon opetuksesta ja samalla se määräsi molemmissa kansakouluissa, tosin äänestyksen tuloksena, vuositarkisteessa uskontotunteja vähennettäväksi yhdellä tunnilla.

Tarkastaja ei kuitenkaan hyväksynyt vuositarkisteita, vaan palautti ne takaisin uutta käsittelyä varten. Johtokunta teki vanhempien keskuudessa kyselyn, mistä aineista vanhemmat haluaisivat tarvittavan tunnin ottaa: 187 vanhempaa 456:sta ehdotti tunnin ottamista uskonnosta. Kyselyn tulokseen perustuen johtokunta palautti tarkisteet alkuperäisessä muodossaan tarkastajan hyväksyttäväksi. Tarkastaja ei vielääkään hyväksynyt niitä, vaan alisti ne kouluhallituksen ratkaistavaksi. Kouluhallitus hylkäsi kuitenkin tarkastajan virka-apupyynnön, jolloin tarkastaja valitti asiasta KHO:een. Koulut joutuivat toimimaan miltei kaksi vuotta ilman hyväksyttyä vuositarkistetta.

Pyhjärven emopitäjä ja siitä vuonna 1932 eronnut Karkkilan kauppalala yhtyivät jälleen vuoden 1969 alusta ja yhdistämisen yhteydessä valittiin uudet lauta- ja johtokunnat. Koulujen johtokuntakin uudistui, samoin valtasuhteet. Uudistunut johtokunta teki 10.6.1969 ää-

Opettaja Sirkka Rantasen luokka vuonna 1972.

Koulun opettajanhuone 70-luvulla. Vasemmalla Tuure Hasselman ja vastapäätä Reino Pajuoja josta tuli Karkkilan ensimmäinen koulutoimenjohtaja. Seisomassa Sirkka Rantanen ja istumassa Ritva Roth.

nestyksen perusteella päätöksen, missä se hyväksyi vuosien 1967-68 vuositarkisteen niin muutettuna, että kansalaistaidon tunti otetaan äidinkielen tunneista. Tarkastajan tahto toteutui ja pitkä prosessi saatiin päätökseen. Kun asian eri vaiheita seurattiin kiinnostuksella valtakunnan päälehdistössäkin, sai Karkkila tässäkin asiassa vahvistusta omaleimaisuudestaan.

Koulun tilaongelmat jälleen esille

Koulun tilaongelmista ruokala oli viimeksi ollut esillä vuonna 1964, kun sen rakentamisesta alakoulusiiven alla oleviin asuntoihin oli keskusteltu. Vuonna 1968 oli esillä vaihtoehtona, että ruokala tehtäisiin veistosaliin ja veistotilat siirrettäisiin asuntoihin. Aloitteet tekivät kunniakierroksen kauppalanhallituksessa ja -valtuustossa, kuitenkin ilman näkyvää tulosta. Oppilaiden ruoka kannettiin ämpäreissä ulkokautta kellari-kerroksessa sijaitsevasta keittolasta luokkiin, missä ruokailu tapahtui niin kuin tänäkin päivänä tapahtuu. Oppilaiden ja opettajien käymälöinä toimivat saunan takana ulkorakennuksessa olevat ”pikkulat”, kun melkein kaikilla oppilailla ja opettajilla oli jo kotonaan sisä vessa. Lisäksi koululla ei ollut minkäänlaisia pukeutumistiloja sisävoimistelutunteja varten puhumattakaan peseytymistiloista.

Lopulta johtokunta sai vuonna 1972 aikaiseksi periaatepäätöksen tarvittavista saneeraustoimenpiteistä. Koulunjohtaja Hasselman ilmoitti vuoden 1973 lopussa, että hän ei enää voi ottaa vastuuta koulusta, ellei suunniteltuja korjauksia saada alulle. Remonttia odoteltaessa sosiaalilautakunta oli sijoittanut erään ongelmaperheen keskellä koulutaloa sijaitsevaan tyhjiin asuntoon, mikä oli omiaan lisäämään koulunpidon vaikeuksia. Johtokunta päätti huhtikuussa 1974 puoltaa muutostöiden tekemistä rakennustoimiston esittämällä tavalla ja rakennuspiirustukset ja valtionapuanomukset voitiin toimittaa kouluhallitukseen. Kouluhallitus käsitteli siihen aikaan koko Suomen koululaitoksen rakennuslupa- ja saneerausasiat ja määräsi eri kohteiden tärkeysjärjestyksen valtionapujen avulla.

Henkilösuhteilla voidaan joskus saada asiat luistamaan valtionelimiissäkin. Niin oli tämänkin asian kohdalla. Yksi käynti kouluhallituksen esittelevän virkamiehen luona sai aikaan ihmeen: saneerauslupa tuli nopeutettuun tahtiin.

Korjaustyöt aloitettiin heti, kun luvat olivat kunnossa, ja koulun oppilaat pääsivät vessojen ja pesu- ja pukeutumistilojen suhteen tasarvoisempaan asemaan kunnan muiden koulujen oppilaiden kanssa. Keittiöhenkilökuntakin pääsi eroon epäterveellisistä kivijalkatiloista. Mutta kokonaistiloissa ei tapahtunut oleellista lisäystä. Vain yksi asunto oli muutettu koulukäyttöön sopivaksi.

Samoihin aikoihin jälleen vahvat muutoksen tuulet alkoivat puhallella koulutuksen saralla.

Koulun keittäjät Ritva Henriksson ja Heljä Kortelainen vuonna 1971. Ruuan jakelu aloitettiin koulussa vuonna 1942 ja oli alkuvaiheessa vahtimestarin lisätyönä. Vasta vuonna 1953 koulu sai oman valmistuskeittolan. Oppilaiden ruoka kannettiin ämpäreissä ulkokautta kellarikerroksessa sijaitsevasta keittolasta luokkiin, missä ruokailu tapahtui niin kuin tänäkin päivänä tapahtuu. Nykyiselle paikalleen keittola saneerattiin 70-luvulla.

Peruskoulu toteutuu

Ennen peruskoulun toteutumista käytiin Suomessa monta vuotta kestänyt valmistelu- ja suunnittelutyö. Rinnakkaiskoulujärjestelmän mukainen jako kansakouluun, kansalaiskouluun ja oppikouluun ei enää 1960-luvulla tyydyttänyt suomalaisia sosiaalisella epätasa-arvoisuudellaan. Oppikoulusta avautui tie lukioon ja sieltä korkeimpiin opintoihin, yliopistoon ja korkeakouluun, kun taas kansalaiskoulusta pääsi ainoastaan ammattikouluun ja vain pitkän tien kautta oli mahdollisuus päästä ylempiin oppilaitoksiin. Yleisesti alettiin vaatia kaikille samanlaiset mahdollisuudet antavaa ilmaisen opiskelun järjestelmää. Varsinkaan syrjäseuduilla ei osalle oppilaista ollut pitkien koulumatkojen vuoksi mahdollista mennä oppikouluun ja näin he jäivät lahjakkuusreserviksi. Ensinnä perustettiin 1960-luvun puolivälissä kokeiluperkouluja, joista saatiin tarvittavaa tietoa tulevasta koko kansan koulusta. Laki koulujärjestelmän perusteista ja peruskouluasetus tulivat voimaan 1970. Sen jälkeen aloitettiin maassamme peruskoulun hallinnollinen ja pedagoginen toteuttaminen. Kuntien siirtyminen peruskoulujärjestelmään tapahtui alueellisesti porrastettuna. Se alkoi Pohjois-Suomesta vuosien 1972-77 aikana. Karkkilassa peruskouluun siirryttiin elokuussa 1976 ja siirtymävuonna luokat 1-5 ottivat käyttöön peruskoulun opetussuunnitelman.

Peruskouluun siirryttäessä muuttui myös koulujen hallinto. Uuden koulujärjestelmän runkona on kunnan koululaitos, jossa on oppivelvollisille tarkoitettu peruskoulu ja johon voi kuulua myös lukio ja peruskoulun oppimäärälle rakentuvia ammatillisia oppilaitoksia.

Kunnan kouluhallintoa varten kuntaan tuli valtuuston asettama koululautakunta, johon valittiin 8-12 jäsentä, joista kahden tuli kuulua kunnan koululaitoksen opettajistoon. Lautakunta huolehti ja valvoi kunnan koko koululaitoksen toimintaa ja antoi ohjeita koulutyön järjestämisestä. Koulukohtaisten asioiden hoitamista varten kunnanvaltuusto valitsi lähinnä oppilaiden vanhempien keskuudesta viisijäsenisen kouluneuvoston. Lisäksi siihen kuului yksi tai kaksi opettajaa. Yläasteella kouluneuvostossa oli myös oppilaiden edustus, puhe- mutta ei äänivaltaisena. Kouluneuvostojen itsenäinen toimivalta oli kuitenkin minimaalisen pientä ja sen vuoksi todellinen vaikutusmahdollisuus koulun asioiden järjestelyyn vähäinen.

Opettajat koulun pihalla kevättalvella 1985, vasemmalta Raili Neuvonen, Jouni Erppola, Kirsti Pelkonen, Kaija Tuohiniemi, Ritva Roth, Marja-Leena Väli-Klemelä ja Tuure Hasselman.

Näkymä koulun pihalle, taustalla näkyy opettajien asuintalo.

Valtakunnallinen opetusta yhteneväistävä opetussuunnitelma (POPS I ja II) valmistui vuonna 1970. Sen oli tarkoitus olla vahvistettujen oppiaineiden oppimäärien ja opetussuunnitelmallisten ohjeiden kanssa kunnan oman opetussuunnitelman runkona. Ohjeitten mukaan Karkkilassakin asetettiin peruskouluun siirtymisen jälkeen opetussuunnitelmatoimikunta, joka valmisti ehdotuksensa kunnalliseksi opetussuunnitelmaksi. Se tuli hyväksytyksi ja lääninhallituksen vahvistamaksi.

Koulukohtaisen opetussuunnitelman aikaansaamiseksi alettiin 1980 ja 1990 luvun vaihteessa kuitenkin tehdä valmisteluita. Yleiseksi tavoitteeksi asetettiin koko maassa, että erikseen säädetyissä raameissa koulujen opetussuunnitelmissa valittiin jokin painopistealue eli kouluista piti tulla omaleimaisia ja erikoistuneita. Tarkoitus oli antaa vanhemmille mahdollisuus lapsensa taipumusten mukaan valita koulu ja suuntautumisvaihtoehto, joka parhaiten palvelisi lapsen taipumuksia.

Peruskoulun opetussuunnitelmassa määriteltiin koulussa opetettavat aineet: uskonto, ympäristöoppi, äidinkieli, historia, kansalaistaito, matematiikka, luonnonhistoria, maantieto, liikunta, kuvaamataito, musiikki ja käsityö. Edellä olevan lisäksi koulussa määrättiin opetettavaksi kolmannelta luokalta alkaen englannin kieltä tai toista kotimaista kieltä. Karkkilassa valittiin vastoin silloisen piiritarkastajan tahtoa englanti. Näiden lisäksi opetussuunnitelmaan voi kuulua myös kasvatukselliseen ja opetukselliseen ohjaukseen varattuja tunteja niin sanottua oppilaan ohjausta. Yläasteella oli peruskoulun alkuvaiheessa mahdollista jakaa matematiikassa ja vieraassa kielessä oppilaat kahden tai kolmen erilaajuisen oppimäärän mukaan tasokursseihin. Mahdollisuus joka sittemmin kouluhallinnon kovassa kärjessä valtaan nousseen idealistisen kasvatusoptimismin nimissä poistettiin. Erilaisista syistä johtuva oppikursseista jälkeen jääminen pyrittiin poistamaan vanhempien suostumuksella annettavalla tukiopetuksella. Sitä oli lupa antaa koululautakunnan hyväksymän kiintiön ja oppilaan tarpeen mukaan.

Kouluhallinnon virkamieskunta syntyy

Peruskoulu lisäsi koulua koskevia hallintomääräyksiä ja niiden valmistelemiseksi ja toteuttamiseksi muodostui kuntiin hallintokoneistot, joiden tehtäväksi tuli kunnan koko koululaitoksen asioiden järjestely. Kun ennen peruskoulua Karkkilan koulujen yhteisten asioiden valmistelu oli ollut koululautakunnan valitseman sivutoimisen sihteerin ja taloudenhoitajan vastuulla ja koulujen omien johtokuntien hoidossa, alkoi peruskoulusta voimakas byrokraattinen keskittyminen.

Karkkilassa koulutoimen keskittyminen alkoi Karkkilan yksityisen yhteiskoulun ja lukion siirtymisellä kunnan omistukseen. Samoihin aikoihin kunnan koulutoimen johtoon valittiin ensimmäinen virkamies, koulutoimenjohtaja. Tehtävän sai vuonna 1974 hoitaakseen Haukkamäen koululla kahdeksan vuotta opettajana toiminut **Reino Pajuoja**. Hän oli

opettajantyönsä ohella suorittanut virkaan vaadittavan pätevyyden. Hänen avukseen koulutoimistoon syntyi esikunta: koulujen taloudenhoitaja, ja sen ensimmäiseksi viranhaltijaksi entinen Haukkamäen koulun oppilas Seppo Väli-Klemelä, kaksi kanslistia sekä koulukuraattori. Koululaitoksen monimutkaistunutta palkanlaskentaa varten perustettiin virastoon myös palkanlaskijan virka.

Tilaongelmat nousevat jälleen pintaan

Peruskoulun sisärajossa paljastuivat Haukkamäen koulun vanhat puutteet. Jotta opetussuunnitelman hienoudet kuten pienryhmäopetus, lukemis- ja kirjoitushäiriöisten erityisopetus, luonnontiedon laboroinnit, musiikin erikoisluokka ja monet muut erityistarpeet ruokailutiloista puhumattakaan olisi voitu hyvin toteuttaa, Haukkamäen koulussa olisi tarvittu noin 300 neliömetriä uudisrakennettua tilaa peruskoulun 6-luokkaiselle ala-asteelle laaditun huonetilaohjelman mukaan. Tilanne oli tietenkin koululla ollut tiedossa koko ajan, mutta vasta 1979 asia alkoi pyöriä kunnan rattaissa - ja pyörii siellä edelleenkin.

Koululautakunta päätti 6.3.1979 66§: *“Haukkamäen ala-asteen rakentamis- ja saneeraustarve on n. 300 neliömetriä. Toteutus ajoitetaan vuoteen 1981, koska lupamenettelyt vaativat aikansa.”* Asia pantiin vireille ja se kiersi useita kierroksia koululautakunnan, kaupunginhallituksen ja -valtuuston välillä. Koululautakunta esitti kaupunginhallitukselle vuonna 1980 suunnittelutarjoustensa pyytämistä ja keskipitkän aikavälin kuntasuunnitelmissa noin kahden miljoonan arvoinen rakentaminen oli mukana joka vuosi, tosin toteuttamisaikaa oli joka kerta myöhennetty. Tilaratarve on tietenkin säilynyt, mutta sen kanssa on ollut pakko elää.

Oppilaiden vanhemmatkin ovat vuosien varrella yrittäneet saada asiaa eteenpäin. Siitä esimerkkinä lähetystö, joka 1983 luovutti kaupunginhallitukselle 168 henkilön allekirjoittaman vetoomuksen: *“Me allekirjoittaneet vanhemmat olemme tyytymättömiä Haukkamäen koulun tiloihin. Tänä keväänä emme pääse kevätjuhlaan, koska koulussa ei ole tarpeeksi suurta yhteistä tilaa juhlan järjestämiseen. Milloin saamme luvattun lisärakennuksen? Pyydämme kaupunginhallitusta vastaamaan tähän kysymykseen ja kertomaan miten asiaa on ajateltu kiirehtiä. Vaadimme lisärakennusta.”*

Samoihin aikoihin koulun perinteinen juhlapaikka tehtaan seuratalo myytiin. Siellä ei silloin voinut enää viettää koulun juhlia ja juhlat jouduivat kiertolaisen asemaan. Kaikki mahdolliset juhlapaikat kokeiltiin: Pohjanpirtti, seurakuntatalo, Nyhkälän koulu, työväentalo, kirkko ja Karkkilasali. Kerran jopa päädyttiin joulujuhlan järjestämiseen koulun pihalla. Voi vain miettiä, minkälaisia ylimääräisiä vaikeuksia aiheutui tarvittavien harjoitusten pitämisessä tai rekvisiitan kuljetuksissa.

Erityisen suuri ongelma Haukkamäen koulussa on kautta vuosien ollut myös kunnollisten sisäliikuntatilojen puute. Väliaikaisratkaisuksi siihen saatiin 1990-luvun alussa ammattikoulun loppumisen vuoksi tyh-

jentyneet tilat. Mutta miltei kahden kilometrin siirtymämatka mennessä tullen varastaa tehokkaasta oppitunnista liian suuren osan.

Kaiken kaikkiaan koulun lisärakentaminen on jäänyt "isompien asioiden" jalkoihin. Terveyskeskus, yläasteen laajennus Karkkilasaleineen, teollisuuskylän tuottamat talousongelmat, palvelukeskus ja monet muut projektit ovat painaneet jalkoihinsa Haukkamäen koulun hankkeet. Noiden muiden hankkeiden yhteisvaikutuksena syntynyt katastrofaalisen huono taloustilanne on siirtänyt viimeisetkin toiveet rakentamisesta suunnittelujakson ulkopuolelle.

Huolenpito oppilaista kautta vuosikymmenten

Oppilaiden ohjaamisessa ja terveyden ylläpitämisessä on koulun vastuuhenkilöillä ollut kunkin ajan käsitysten mukaisesti paljon tekemistä. Alkuvuosikymmenien kasvatusideologian mukaan oppilaan ohjaus piti tapahtua kohtalaisen voimakkain keinoin. Ruumiillinen kuritus kotona oli yleisin käytössä oleva kasvatustapa, myös koulussa sallittiin oppilaiden ojentamisessa vastaavia keinoja. Johtokunnan pöytäkirjoistakin löytyy alkuvuosikymmeniltä useampia mainintoja siitä, kuinka oppilasta piti kurittaa milloin johtokunnan edessä ja milloin opettajan läsnäollessa. Häpeärangaistukset nurkassa seisottamisineen olivat normaalia käytäntöä samoin kuin tukkapöllyt ja jälki-istunnot. Vakavammissa rikkeissä oppilas voitiin jopa erottaa koulusta määrääjäksi tai kokonaan.

Oppilailta edellytettiin myös kohteliaita käytöstapoja. Tyttöjen niiaukset ja poikien lakinnostot asianmukaisine tervehdyksineen kuuluivat oppilaiden velvollisuuksiin. Rankaisukynnys tämän päivän käytäntöihin verrattuna oli matala. Myös arvostelussa, ainakin käytöksen arvosanassa annettiin tiedoksi ei-hyväksyttävät teot. Opettajien samoin kuin muiden vanhempien ihmisten teitittely oli sääntö.

Tehtaankoulun aikana oppilashuolto oli tilannekohtaista auttamista ilman säännöllistä jatkuvuutta. Johtokunnan jäsenille annettiin tehtäväksi huolehtia, että jollekin oppilaalle teetettiin hame, takki, jalkineet tai joku muu vaatekappale koulunkäynnin turvaamiseksi. Joissakin kriittisissä vaiheissa kuten vuonna 1918, kun elintarvikkeista oli ankara puute, pyydettiin paikkakunnan lääkäriä katsomaan, kuinka suuri osa oppilaista oli aliravittuja. Samoin 20- ja 30-luvulla johtokunnan pöytäkirjoissa on luetteloita varattomista perheistä, mikä osoittaa asioita pohditun ja varmasti myös oppilaita avustetun vähäisten mahdollisuuksien mukaan. Oppilaiden sosiaalinen status oli keskimäärin alhainen, koska pääosa heistä oli kautta vuosikymmenien tehtaan työläisten lapsia ja siis vähävaraisemmista perheistä kuin kunnan muiden koulujen oppilaat. Jokasyksyinen jalkineavustusten jakaminen alkoi sota-vuosina ja jatkui 70-luvulle ja oli johtokunnan raskaimpia tehtäviä oikeudenmukaisen ratkaisun löytämiseksi, niin kuin aiemmin on kerrottu.

Säännöllisempi ja perusteellisempi oppilaiden terveydentilan seuran-

Maire ja Oskari Helenius. Elämäntyönsä kouluterveydenhuollossa teki sota-aikana virkaan tullut terveyssisar Maire Helenius, jonka työn jälki tunnettiin Karkkilan ulkopuolellakin niin hyvin, että hänen opetettavakseen lähetettiin alan opiskelijoita kautta vuosien.

ta alkoi ennen sotavuosia ja on sieltä alkaen kaiken aikaa parantunut. Sitä ennen aloitettiin säännölliset rokotukset tartuntatauteja vastaan, koska erilaiset rokot, kurkkumätä, lavantauti ja tuberkuloosi olivat kansantauteja. Varsinkin sota-ajan olosuhteissa heikon hygienian ja ravitsemustilan vallitessa ne olisivat saattaneet leimahtaa epidemioiksi.

Perustavaa laatua olevan elämäntyön kouluterveydenhuollossa teki sota-aikana virkaan tullut terveyssisar **Maire Helenius**, joka neljän lapsen soteleskiäitinä pystyi näkemään tilanteen todellisuuden. Hänen kouluilla antamansa siisteyskasvatus nenäliinan tarkastuksineen, puhtaiden käsien ja kynsien seuraamisineen, täitarkastuksineen ja rokotuksineen on varmasti jäänyt sen ajan oppilaiden mieleen. Maire Heleniuksen työn jälki tunnettiin Karkkilan ulkopuolellakin niin hyvin, että hänen opetettavakseen lähetettiin alan opiskelijoita kautta vuosien ja suomalainen laadukas neuvolatyö myös levisi hänen kauttaan maailmanmaineeseen. Tietenkin myös koululääkärit ovat antaneet arvokkaan panoksensa oppilaiden terveyden hoitamisessa. Oppilaiden hampaista on järjestelmällisesti pidetty huolta vasta vuodesta 1959 alkaen, jolloin kouluhammaslääkäritoiminta alkoi. Sitä edeltävällä kaudella hoito oli lähinnä särkevien hampaiden poisnyhtämistä. Tosin hampaiden kan-

nalta sotavuodet olivat hyvää aikaa, kun elintarvikekorttien sokeriannokset eivät päässeet suuta rasittamaan. Sakariinia käytettiin makeuttajana ja senkin saaminen oli monta kertaa kiven alla.

Henkilökohtainen hygienia varsinkin sota-ajan oloissa oli vaikea hoitaa asunnoissa, joissa vesi oli kannettava sisään ja ulos ja vielä lämmitettävä hellalla; lisäksi saippua-annoksetkin olivat riittämättömän pieniä. Onneksi kotieläinten teurastusaikana voitiin teurasjätteistä ja luista keittää kotisaippuaa. Vaatehuollossa kaikki konstit olivat myös tarpeen. Vaatteita paikattiin niin kauan kuin mahdollista. Sen jälkeen ne purettiin ja käännettiin ja palasista ommeltiin uusia vaatteita. Puukengät ja paperikangas olivat korvaavia materiaaleja; ei erityisen kestäviä, mutta tyhjää parempia. Merkkituotteet oli tuntematon käsite. Korvaamaton apu oli omien lampaiden villa, jos oli mahdollisuus niiden pitämiseen.

Oppilaiden koulumatkat ovat Haukkamäen koulussa aina olleet siedettävän pituisia. Karkkilan kauppalan aikaisen kuljetusohjesäännön mukaan yhteen suuntaan yli viisi kilometriä pitkälle koulumatkalle on koulun järjestettävä kyyti, lukuun ottamatta 1-3 -luokkien oppilaita, joiden koulumatka saa olla vain kolme kilometriä. Koulupiirirajat ovat kuitenkin aina olleet sellaiset, että vain alaluokkalaisia on ollut kuljetusrajalla ja heille on vuosien varrella järjestetty erityyppisiä kuljetuksia.

Oppilashuoltoon voidaan lukea myös kasvatusneuvola- ja koulukuraattoritoiminnan käynnistyminen peruskouluun siirryttäessä. Terveyskeskukseen perustettiin samoihin aikoihin myös psykologin virka, jonka apua koulut voivat käyttää ongelmissaan. Kaikille uusille virkailijoille alkoi riittää töitä jopa liiaksikin, vaikka pääosa ongelmista tietenkin aina ensin yritettiin selvittää koulussa. Jokin - vielä selvittämätön, mutta miettimisen arvoinen seikka - alkoi varsinkin 1990-luvulla lisätä levottomuutta ja kurittomuutta kouluissa niin, että oppimisilmasto häiriintyi pahoin. Oma vaikutuksensa oli varmasti Karkkilan talouskriisin aiheuttamilla säästötoimilla: tuntikehyksen pienentäminen, tukiopetuksen vähentäminen, loppuun asti kiristetyt hankinnat, sijaisen ottamiskielto, pakkolomat, jolloin työssä olevat opettajat joutuivat välillä huolehtimaan yhtä aikaa kolmenkin luokan opetuksesta.

Karkkilaan perustettiin peruskoulun myötä myös puhe-, luku- ja kirjoitushäiriöisten erityisopettajan virkoja, jotka ovat kaikkien koulujen yhteisiä. Jokaiselle luokanopettajalle annettiin myös mahdollisuus järjestää tukiopetusta omalla luokallaan opetuksessa jälkeenjääneille. Vanhalle laiskanläksylle keksittiin vähän kauniimpi nimitys.

Koulun ja kodin yhteistyö ennen ja nyt

Ensimmäisen 50 toimintavuoden aikana kodin ja koulun yhteydenotot tapahtuivat yleensä vain silloin, kun asiat eivät luistaneet toivotulla tavalla: kun oppilasta ei näkynyt koulussa, kun oppilas oli syyllistynyt vakavampaan rikkomukseen tai muuta poikkeuksellista oli kerrottava-

na. Vain koulun juhlat keräsivät vanhemmat ja opettajat samoihin tiloihin, jolloin mielipiteenvaihto muistakin asioista oli mahdollista. Muutoin opettajat tekivät työtään omalla reviirillään eikä siihen ympäristö paljon puuttunut, ellei ollut todella vakavista asioista kysymys. Säätyero oli myös erottava tekijä - vain harvat vanhemmat uskalsivat lähestyä opettajia, vaikka varmasti asiaa olisi ollutkin. Koulun johtokunnan jäsenet toimivat linkkinä kodin ja koulun välillä ja siinä mielessä johtokunnan jäsenyys oli tärkeä luottamustehtävä.

Vasta sodan jälkeen alettiin viritellä kodin ja koulun virallista yhteistoimintaa. Nyhkälän ja Haukkamäen koulun yhteinen johtokunta alkoi kerran vuodessa kutsua koolle kansakoulukokouksia mihin yhdellä kertaa kutsuttiin kummankin koulun kaikkien oppilaiden vanhemmat ja kaikki opettajat. Yleensä kokouksissa oli myös alustus kouluun liittyvistä asioista. Kovin merkittävää lähentymistä ei näillä kokouksilla ollut mahdollista rakentaa, mutta suunnannäyttäjänä niillä oli oma merkityksensä. Peruskoulussa yhteistoiminta alkoi kuitenkin saada uusia piirteitä. Kouluneuvostojen merkitys nimenomaan tässä asiassa korostui. Haukkamäen koulussakin alkoi vakinainen käytäntö, jossa kaksi kertaa vuodessa kutsuttiin koolle vanhempainkokous koulun yleisten asioiden puimiseksi, ja sen jälkeen jatkettiin luokkakohtaisten asioiden parissa. Tämän lisäksi moneen luokkaan alkoi spontaanisti syntyä luokkatoimikuntia, jotka epävirallisissa merkeissä alkoivat toimia opettajan apuna ja koulun ulkopuolisen toiminnan kuten luokkaretkien hyväksi. Siitäkin toiminta laajeni erityisesti vuonna 1993, kun vanhemmat epävirallisen vanhempainyhdistyksen nimissä ottivat hoitaakseen silloin mahdottomalta tuntuvan tehtävän - koulun ulkomaalauksen talokootyönä.

Ajatus suurprojektista syntyi vanhempainkokouksen tuloksena. Vanhemmat olivat ilmeisesti väsyneet odottamaan kaupungin korjauksia. Vuosikausia oli nähty, että koulutilat rappeutuivat ankarassa kulutuksessa ja muodostivat ankeat puitteet koulutyölle eikä apua ollut odotettavissa. Syntyi yhteinen tarttis tehdä jotakin -henki. Kun vanhempien joukossa oli lisäksi ammattiväkeä, kuten arkkitehteja, alkoi nopea varainkeräys ja talkoolaisten kokoaminen ja 1994 keväällä tartuttiin toimeen. Asiantuntijaksi saatiin maalausalan ammattilaisia, jotka talkoohengessä antoivat kaiken tietonsa käyttöön. Aikaisemmat maalaukset erilaisine materiaaleineen tuottivat vaikeuksia pohjatyössä ja vaikuttivat lopputulokseen heikentävästi. Maalauksen yhteydessä tehtiin muutakin kunnostusta kuten rappautusta, rännien korjausta, ikkunoiden kittaamista, koulun pihatelineiden rakentamista. Rahallisesti oli työsuoritus materiaaleineen satojentuhansien lahjoitus kaupungille.

Eikä tässä kaikki. Vanhempainyhdistys on vuosina 1996-99 jatkanut koulun sisätilojen kunnostusta vanhaa tyyliä kunnioittavaan tapaan sekä rahoittanut oppilaiden kerhotyötä, kun kaupunki rahapulassaan ei ole niitä voinut riittävästi järjestää. Nykyisin Haukkamäen koulussa kodin ja koulun yhteistyö toimii esimerkillisellä tavalla.

Vanhemmat ottivat vuonna 1993 epävirallisen vanhempainyhdistyksen nimissä hoitaakseen silloin mahdottomalta tuntuvan tehtävän - koulun ulkomaalauksen talkootyönä. Vuosikausia oli nähty, että koulutilat rappeutuivat ankarassa kulutuksessa ja muodostivat ankeat puitteet koulutyölle eikä korjauksia ollut odotettavissa. Syntyi yhteinen "tarttis tehdä jotakin" -henki. Kun vanhempien joukossa oli lisäksi ammattiväkeä, kuten arkkitehteja, alkoi nopea varainkeräys ja talkoolaisten kokoaminen ja 1994 keväällä tartuttiin toimeen.

Vetäjä vaihtuu - ongelmat säilyvät

Eräs ajanjakso täyttyi vuonna 1995. Haukkamäen koulun kanssa vuonna 1942 alkanut tuttavuus ensin oppilaana ja vuodesta 1960 lähtien opettajana päättyi Tuure Hasselmanin kohdalla, kun lain säätämä palveluaika ennen eläkettä tuli täyteen. Tuohon ajanjaksoon ei onneksi liittynyt niin vaikeita tapahtumia kuin oli ollut edeltäjän Arvi E. Tuomisen aikana kaksine sotineen ja välikauden pula-aikoineen. Kuluneiden vuosien aikana sekä Suomi että Karkkila ovat saaneet osakseen pitkäaikaisen yhtämittaisen kehitysjakson. Sen kuluessa monien muutosten kautta syntyi suomalainen hyvinvointimalli, jossa yhteiskunnallinen tasa-arvo ja turvallisuus lisääntyivät jatkuvasti viime vuosia lukuun ottamatta, jolloin suurimittaisesta työttömyydestä on tullut kaikkien tunnustama yhteinen perusongelma.

Usein on tapana puhua perinnön jättämisestä, kun pitkä virkakausi vaihtuu. Syyslukukauden 1995 alussa tällainen perinnönjako tapahtui Haukkamäen koulussa. Perintö, joka oli ollut jaossa jo edellisessä viranvaihdossa, oli vain vähän parantuneena menossa uudelle kierrokselle - nimittäin tilaongelmat.

Kun **Marja-Leena Väli-Klemelä** valittiin koulunjohtajaksi 1995, oli hänellä vankka tuntemus kouluun, koska hän oli ollut koulun opettaja jo vuodesta 1977 alkaen. Hän oli tullut kouluun tehdäkseen siinä elämäntyönsä ja lappilaisella luonteenlaadulla ja sitkeydellä voittanut työtovereittensa luottamuksen niin, että nämä valitsivat hänet johtajaehdokkaakseen, minkä sivistystoimenlautakunta hyväksyi. Hän oli toiminut varajohtajana useita vuosia ja oli myös koonnut Karkkilan alasteiden uudistetun opetussuunnitelman muutama vuosi aikaisemmin.

Tulevaisuudentoiveita

Kun Haukkamäen koulu tänä vuonna siirtyy toiselle vuosisadalleen, olisi ehkä kohtuullista toivoa, että kunnan elimissä ikään kuin syntymäpäivälahjaksi annettaisiin vakavassa mielessä tarkoitettu lupaus nykyaikaisista tilajärjestelyistä jonkinlaisella siedettävällä aikataululla tai

koulun oppilasmäärää säädeltäisiin niin, että vapautuvia tiloja voitaisiin saneerata välttämättömmimpiin tarpeisiin. Opettajien on turhauttavaa vuodesta toiseen kokea se ahtausta, mikä joka askeleella tulee vastaan koulussa. Oppilaiden kesken syntyy aivan turhaan hankauksia, kun he eivät tiedä, mihin saisivat itsensä sovitetuksi ylitheässä joukossa. Varustetasoltaan ja opetusvälineiden laadun ja määrän suhteen Haukkamäen koulu on hyvin varustettu, samoin ovat opettajakunnan valmiudet sekä harraste- ja ikäjakautuma hyvät, kunhan tilat antaisivat mahdollisuuden resurssien tehokkaaseen käyttöön.

Koulutus ja kasvatusta ovat jokaisen yksilön, yhteisön, valtion ja koko maailman tulevaisuuden kannalta erittäin merkittäviä tekijöitä. Niiden onnistumisesta riippuu jokaisen yksilön tulevaisuus ja hänen mukanaan ympäristön menestys. Meillä ei kenelläkään ole täsmätietoa siitä, minäikäisten uhkakuvien kanssa tulevaisuuden maailma joutuu kamppailemaan, mutta koulutuksen ja sille annettavien resurssien merkityksestä kaikkialla ollaan huomattavan yksimielisiä. Yksimielisiä ollaan myös siitä, että koulutukseen ja suotuisaan oppimisympäristöön sijoitetut varat tuottavat parhaimman taloudellisen tuloksen.

Kaikista vastuksista huolimatta erittäin hyvä yhteishenki on ollut leimallista Haukkamäen koulussa kautta vuosien ja sieltä vakinaisen viran vastaanottaneet ovat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta sen myös pitäneet eläkevuosiinsa asti. Tämä antaa parhaan kuvan koulun työympäristöstä ja sen laadusta.

Karkkilan kaupunki
HAUKKAMÄEN ALA-ASTEEN
OPETUSSUUNNITELMA

(Ensimmäinen sivu Haukkamäen koulun nykyisestä opetussuunnitelmasta)

Toiminta-ajatus

Kaikki se, mitä koulussa opin tähtää siihen, että tulen toimeen itseni ja muiden, myös vieraiden ja erilaisten ihmisten kanssa. Haluan huolehtia elopiirin säilymisestä elinkelpoisena.

1. Kasvatus- ja opetustyön tavoitteet

Koulun arvoperusta on määritelty yhteistyössä henkilökunnan ja oppilaiden vanhempien kanssa.

Kasvatuksen keskeiset tavoitteet:

- suvaitsevaisuus
- vastuullisuus
- persoonallisuuden huomioiminen
- itseluottamus
- yhteistyössä kasvaminen
- ympäristön ja luonnon huomioiminen

Haukkamäen koulun omaleimaisuus on opetuksen monipuolisuutta ja laaja-alaisuutta. Opetuksessa pyritään traditioiden ylläpitämiseen ja kokeiluihin sekä huomioimaan ympäröivä luonto ja taito- ja taideaineet.

Opetuksen keskeiset tavoitteet:

1.
Pyrkimys monipuoliseen oppimiseen oppilaan yksilöllisyys huomioiden
2.
Opettajakunnan ja ympäristön resurssien hyödyntäminen
3.
Perinteisten arvojen vaaliminen sopusoinnussa kansainvälistymisen kanssa.

Haukkamäen koulun opettajat 1899-1999

Kansakoulun opettajat (Luokanopettajia vuodesta 1975)

Nestori Virtanen (koulun johtaja) 1899 - 1903
Anna Maria Enroth 1899 - 1900, 1924 - 25
Naima Adele Hake 1900 - 03
Helmi Heinonen 1904 - 05
Suoma Heinonen vs. 1904 - 07, 1915 - 16
Lauri Wilho Pääkkönen (koulun johtaja) 1903 - 18
Katri Pääkkönen 1903 - 27
Martta Savolainen 1907 - 09
Ingrid Wickström 1908 - 09
Impi Holm vs. 1906 - 12
Elsa Alander vs. 1912 - 13
Eva Helena Wickström-Karnakoski 1906 - 14
Mari Lagerström vs. 1912 - 14
Yrjö Wäinö Sippola 1906 - 16
Kustaa Hemmi (koulun johtaja) 1918
Juho Penttinen (koulun johtaja) 1919
Arvi E. Tuominen (koulun johtaja) 1916, 1921 - 60
Hilda Rinne 1920 - 21
Teodor Leppälä 1921 - 45
Loviisa Jouhikainen (Johansson) 1921 - 46
Johanna Enroth 1924 - 33
Anna-Liisa Syvänperä (os. Raunio) 1926 - 43
Toini Vihervä 1927 - 36
Saga Laitio (os.Suominen) 1933 - 46
Eevi Kyllikki Elimä va. 1935 - 36
Vuokko Vihonen va. 1936 - 37
Antti Anttila va. 1936 - 37
Alli Suominen (tuntiop. tyttöjen käsityö) 1936 - 42
Elin Holmberg vs. 1936 - 39
Elli Törmänen (os. Koski) 1937 - 44
Jalmari Honkakangas 1937 - 50
Lempi Soimela vs. 1941 - 42, va. 1946 - 50
Annikki Juhamo 1942 - 44
Aino Linnea Naskali 1944 - 47
Lea Peltonen va. 1944 - 46
Mertta Korhonen 1945 - 74
Kaarina Nissinen (ent. Kola) va. 1945 - 46
Emil Korhonen 1945 - 66
Elvi Torikka va. 1945 - 46
Aino Laitinen (os. Sopanen) 1946 - 69
Maire Similä 1946 - 51
Paula Helppi 1946 - 50

Otto Karjalainen 1946 - 50
 Anni Aropaltio 1947 - 65
 Hilkka Leino 1947 - 53
 Sisko Nissi 1947 - 49
 Kalevi Hiljanen va. 1948 - 49
 Sirkka Rantanen 1951 - 84
 Aili Karstinen 1953 - 54
 Kirsti Pelkonen 1953 - 86
 Kirsti Jalanne va. 1954 - 55
 Sirkka Wahlroos 1954 - 55
 Tuure Hasselman (koulun johtaja) 1960 - 95
 Kaija-Leena Tuomisto 1964 - 66
 Pertti Salonen 1965 - 67
 Reino Pajuoja 1966 - 74
 Ritva Roth 1968 - 90
 Tapio Ikävalko 1971 - 72
 Leena Ingman 1974 - 76
 Raija Onnela-Azcoaga 1974 - edelleen
 Kari Mäkelä 1974 - 78
 Marja-Leena Väli - Klemelä 1977 - edelleen
 Timo Torkkeli 1978 - 81
 Raili Neuvonen 1982 - 98
 Kaija Tuohiniemi (engl.op) 1984 - edelleen
 Juha Liukkonen 1986 - edelleen
 Markku Tikkanen 1991 - 97
 Salla Nikander (os. Rätty) 1995 - edelleen
 Katriina Tuukkanen 1998 - 99
 Matti Saksala 1998 - edelleen

Yhteensä Haukkamäen koulussa on sadan vuoden aikana ollut viranhaltijoina noin 70 opettajaa, jotka ovat olleet vakinaisina, koevuosilla tai väliaikaisina. Sen lisäksi on vuosien aikana ollut suuri joukko sijaisia, joilta useilta on puuttunut opettajanpätevyys. Heidän palveluaikansa on myös vaihdellut muutamasta päivästä useaan vuoteen. Ohessa heidän nimensä koulun alkua ajoilta alkaen: Elna Stenberg, Maria Humala, Aino Kestilä, J. Toivonen, V. Alanne, Julia Alanne, Yrjö Lumio, Saimi Berglin, Eva Johansson, V. Salven, Lehtivuori, Alma Kolehmainen, Aino Hakkarainen, H. Mattsson, Marja Calamnius, Tuulikki Suoranta, Bertta Leino, Kalevi Korhonen, Maila Kaihonen, Aini Lehmuskenttä, V. Partanen, Kalevi Pekkanen, Leea Vannas, Anneli Vilmi, Viola Korhonen, Riitta-Maija Johansson, Riitta Korhonen, Leena Ekholm, Erkki Mustonen, M. Rantanen, Sirkka-Liisa Seppi, Matti Olin, Annikki Karlsson, Risto Hurme, Katri Ollila, Uno Arento, Heli Vesander, Matti Lehtonen, Ilkka Tuovinen, Jussi Hirva, Heikki Typpö, Tarja-Leena Suikkanen, Terttu Saikko, Helena Vauraste.

Lyhytaikaisten sijaisten osalta luettelossa on puutteellisuksia, koska sijaisuuksista ei ole pidetty mitään erillisluetteloa.

Pitkääaikaisimmat työntekijät

Seuraavaan luetteloon on valikoitu hieman läheisempään tarkasteluun sellaiset koulun luottamusmiehet, toimen- ja viranhaltijat ja opettajat, joiden työura on kestänyt enemmän kuin 20 vuotta. Heidät on valittu lähinnä sen vuoksi, että heistä kaikista koulussa opiskelleilla on eniten muistikuvia, joiden laatu tietenkin henkilöstä riippuen vaihtelee.

Svante Hartman

Svante Hartman oli Högforsin koulun johtokunnan jäsen sen perustamisesta alkaen aina vuoden 1937 loppuun. Suurimman osan aikaa hän oli puheenjohtajana ja taloudenhoitajana. Hartman joutui tehtävässään kantamaan suurta henkilökohtaista vastuuta vaikeina alkuvuosikymmeninä. Hän oli käynyt Nyhkälän kansakoulun ennen kuin isänsä ja isoisänsä jälkiä seuraten astui 13-vuotiaana valimoon ja 30-vuotiaana otti vastaan valumestarin tehtävät. Hartman nautti sekä työpaikallaan valumestarina että kunnan erilaisissa tehtävissä, kuten kuntakokouksen puheenjohtajana, suurta arvostusta. Hän oli innolla mukana kansallisessa heräämisessä, perusti vuoden 1918 jälkeen Kansallisseuran osaston toimien sen puheenjohtajana. Siitäkin huolimatta hän nautti työväestön keskuudessa suurta arvovaltaa oikeudenmukaisuutensa vuoksi ja valurit kantoivat talvisodan loppuvaiheessa juhlavana saattueena hänen arkkunsa hautausmaalle.

Arvi E. Tuominen

Arvi E. Tuominen oli Högforsin ja Haukkamäen koulun pitkäaikaisin työntekijä, yhteensä 41 virkavuotta. Hän astui virkaansa vuonna 1916, mutta vaikeiden asuntojärjestelyiden vuoksi luopui johtajantehtävistä ja virasta välillä, kunnes palasi vuonna 1921 ottamaan vastuun koulusta. Hänet tunnettiin, varsinkin alkuvuosina, tiukkana järjestyksenpitäjänä, jolla karttakepit eivät aina pysyneet ehjinä, vaan hajosivat palasiksi, kun vallattomia poikia pantiin järjestykseen. Vielä eläkevuosinaan, yli 70-vuotiaana hän otti vastaan sijaisuuksia sekä Nyhkälän että Haukkamäen koulussa.

Tuominen hoiti koulunjohtajuutensa lisäksi luottamustehtäviä kunnan, kauppalan ja seurakunnan elimissä. Merkittävin luottamustoimi oli sivutoiminen kauppalanjohtajan tehtävä vuosina 1932 - 1937.

Teodor Ferdinand Leppälä

Teodor Leppälä oli vallankumouksen jälkeisen ajan pitkäaikainen opettaja (1921-45), joka tunnettiin tiukkana järjestyksenpitäjänä sekä isänmaallisista puheistaan, mikä ei högforsilaisessa asenneilmastossa ollut suositus vanhempien suuntaan. Siitä huolimatta Teuvo Leppälä saavutti oppilaidensa kunnioituksen oikeudenmukaisiksi koetuista kasvatusotteistaan. Hän kuoli kesken parhaiden työvuosiensa äkillisesti vuonna 1945.

Loviisa Jouhikainen

Loviisa Maria Johansson (myöh. Jouhikainen) tuli virkaan väliaikaisena syyslukukauden alussa vuonna 1921, kun koululakon vuoksi lähtemään joutunut Juho Penttinen jätti virkansa. Hän sairastui kuitenkin tuberkuloosiin kolmen vuoden kuluttua ja joutui olemaan pitkiä jaksoja tulevista vuosistaan parantolahoidossa, kunnes vuonna 1946 siirtyi eläkkeelle.

Mertta ja Emil Korhonen

Mertta ja Emil Korhonen määrättiin hoitamaan Haukkamäen koulun virkoja 1945, koska heidän oma koulunsa Viipurin läänin Pyhäjärvellä oli jäänyt rauhanteossa luovutetulle alueelle. Teuvo Leppälä oli äkillisesti kuollut samana kesänä ja näin oli hänen virkansa avautunut. Molemmat opettajat pysyivät Haukkamäessä virkauransa loppuun asti Eemeli vuoteen 1966 ja Mertta vuoteen 1974.

Eemelillä ja Mertalla kummallakin oli vahva uskonnollinen vakautus, minkä vuoksi he toimivat paljon seurakunnassa. Yhdessä he pitivät muun muassa pyhäkoulua Haukkamäen koulussa miltei koko virkauransa ajan. Koska Haukkamäen koulupiirissä asui paljon kirkosta eronneita vanhempia ja heidän uskonkäsityksensä erosi opettajien käsityksistä, syntyi uskonnon opetuksesta joskus mielipide-eroja.

Aino Laitinen (os. Sopanen)

Aino Laitinen tuli alakoulunopettajan virkaan heti sodan jälkeen vuonna 1946, avioitui ja asettui asumaan koulun lähelle, kunnes omakotitalo Nyhkälässä valmistui ja lähempänä oleva koulutalo sai hänet vaihtamaan koulua. Hän ehti kuitenkin 23:n työvuoden aikana Haukkamäessä omalla lämpimällä tavallaan valmentaa monta koulutulokaspolvea siirtymään yläkoulun puolelle.

Lea Johansson

Lea Johansson oli Haukkamäen koulun johtokunnassa 1940-luvun lopussa johtokunnan jäsenenä ja vuoden sen puheenjohtajana vuonna 1951. Silloin koulun talonmiehenä toiminut Aune Wahlsten siirtyi koulun keittäjäksi ja Lea Johansson tuli hänen tilalleen. Lea Johanssonin aikana talonmiehen asunto siirtyi opettajanhuoneen alapuolella olevasta kellarikerroksesta nykyisten puku- ja pesutilojen paikalla olleeseen opettaja-asuntoon. Lea Johansson siirtyi sairaseläkkeelle vuonna 1974.

Sirkka Rantanen

Sirkka Rantanen työskenteli Haukkamäen koulussa 33 vuoden ajan. Hän tuli virkaan 1951 ja siirtyi eläkkeelle 1984, palveltuaan jopa kaksi ylimääräistä virkavuotta. Sirkka Rantanen opiskeli opettajantoimensa ohessa miltei läpi virkakautensa. Ensimmäisessä vaiheessa hän suoritti tekstiilityön lisäopiskelua monilla kursseilla ja aloitti sen jälkeen tehokkaan ja pitkäaikaisen englanninkielen opiskelun Turun yliopistossa saavuttaen aineopettajan pätevyyden. Viimeisinä virkavuosinaan hän oli kiertävänä kielenopettajana Karkkilan kouluissa ja saavutti tunnollisena ja vaativana opettajana erittäin hyviä tuloksia työssään.

Kirsti Pelkonen

Kirsti Pelkonen tuli Haukkamäen kouluun vuonna 1953 oltuaan ensin opettajana Nyhkälän koulussa. Nyhkälän koulupalossa hänen asuntonsa paloi ja sen mukana kaikki irtaimisto. Hänen kohdallaan se oli jo toinen suuri menetys, koska hän oli joutunut evakkona lähtemään synnyinseuduiltaan Karjalasta. Karkkilassa hän sai käydä koulua tri Wilhelm Haglundin luona, joka piti häntä kuin kasvattityttärenään. Seminaarissa Kirsti Pelkonen suoritti ensin alakoulunopettajan pätevyyden ja myöhemmin pätevöityi yläkoulun virkaan, jota hoiti eläkkeellelähtöönsä asti eli vuoteen 1984. Hän suoritti työn ohella myös ruotsinkielen tuntiopettajan kelpoisuuden, mutta ei voinut hyödyntää sitä, koska kieltä ei Karkkilassa opetettu.

Ritva Roth

Ritva Roth aloitti opettajantyönsä U.I. Pyhäjärven Rautamäen kansakoulussa yhdessä miehensä Tauno Nurmen kanssa. 1950-luvun loppupuolella alkanut koulujen lakkauttamisboomi koski myöskin kipeästi Karkkilan - Pyhäjärven seutuja aiheuttaen koulukuolemat Vuotinaisissa, Siikalassa, Rautamäessä, Airolassa, Vaskijärvellä ja Alimmaisilla. Sen tuloksena Ritva Roth sai siirto-opettajan oikeudella valita viran Haukka-

mäen koulusta vuonna 1968. Hän ehti ennen 1990 tapahtunutta eläkkeelle siirtymistään työskennellä 22 vuotta Haukkamäessä ja antaa monille koulutulokaspolville ”eväät” elämän taipaleelle.

Tuure Hasselman

Tuure Hasselman teki elämäntyönsä Haukkamäen koulussa vuosina 1960 - 1995. Hänelle uskottiin koulunjohtajan tehtävät Arvi E. Tuomisen jälkeen ja niitä hän hoiti koko virkauransa ajan. Hän suoritti työn ohella englannin kielen, maantieteen ja biologian erikoistumisopinnot yliopistossa sekä arvosanat kasvatustieteessä, erityispedagogiassa ja psykologiassa lähinnä ammattipätevyyden lisäämiseksi. Koulutyön ohella Hasselman osallistui myös opettajajärjestötoimintaan hoitaen muutamia vuosia ammattijärjestönsä puheenjohtajan ja pääluottamusmiehen tehtäviä. Työn ohella hänen harrastuksenaan oli lähinnä kotiseututyö Karkkilan Kotiseutuyhdistyksen monissa tehtävissä. Hasselman toimi myös muutamien kunnallisten lautakuntien jäsenenä sekä Länsi-Uudenmaan seutukaavaliiton koulusuunnittelutoimikunnassa.

Raija Onnela-Azcoaga

Raija Onnela tuli ensimmäiseen opettajanvirkaansa suoraan valmistuttuaan vuonna 1974 ja on siitä lähtien uskollisesti työskennellyt Haukkamäen koulussa. Raija Onnela on halunnut mieluummin tehdä työtä koulutulokkaiden parissa ja hänen äidillinen otteensa on ollut siihen mitä soveliaain, koska ensimmäinen opettajakontakti on oppilaalle tulevien vuosien kannalta merkitsevä. Raija Onnela ja hänen luokkansa esiintyivät päähenkilöinä vuonna 1992 tehdyssä TV-dokumentissa ”Matka on pitkä”. Dokumentti kuvasi päiväkodista kouluun siirtyvien oppilaiden sopeutumista luokkatyöskentelyyn.

Raija Onnela-Azcoaga on avioliittonsa kautta oppinut espanjan kielen ja on opettanut sitä vuosikausia Karkkilan Työväenopistossa näin jakaen taitojaan myös koulun ulkopuolisille. Kuorolaulu on myös lähellä hänen sydäntään.

Marja-Leena Väli-Klemelä

Marja-Leena Väli-Klemelä tuli myös ensimmäiseen virkaan Karkkilaan avioliiton tuomana 1977 ja toi Rovaniemellä syntyneenä ja kasvaneena mukanaan opettajakuntaan annoksen ”pohjoista ulottuvuutta”. Suunnistusharrastus on ollut aviokumppanuuden taustalla ja samainen harrastus on myös koulussa ja Karkkilassa saanut aikaan hienoja saavutuksia ja tehnyt paikkakunnastamme maineikkaan sillä alalla. Mar-

ja-Leena on ominaisuuksiltaan organisaattori, järjestelykykyinen ja -haluinen, joka muutamien johtajavuosiensa aikana on jo saanut paljon aikaan muun muassa koulun tietotekniikan varusteiden hankinnoissa. Hän teki myös Karkkilan koulujen opetussuunnitelman koululautakunnan toimeksiannosta.

Johtokunnan puheenjohtajat

Wolter Ramsay	1899 - 06
Oskar Pirhonen	1906 - 13
Svante Hartman	1913 - 37
Felix Laitio	1937
Erkki Tuomi	1938
Onni Nordberg	1938 - 44
Urho Verho	1945
Leo Nurmi	1946 - 50
Lydia Virtanen	1950
Lea Johansson	1951
Sylvi Nurmi	1952 - 53
Frans Kuusela	1954 - 61
Pekka Frosterus	1961 - 65

Vuodesta 1966 alkaen Karkkilan kouluilla oli yhteinen johtokunta vuoteen 1976 asti, jolloin johtokunnan tehtävät otti hoitaakseen koululautakunta. Peruskoulun myötä kouluille asetettiin kuitenkin lähinnä oppilaiden vanhemmista kootut kouluneuvostot, joiden valtuudet olivat minimaaliset ja sen vuoksi niiden ikä jäi lyhyeksi.

Haukkamäen koulun kouluneuvoston puheenjohtajina toimivat: Esa Vepsäläinen 1978 - 80, Helena Palm 1981 - 84, Erpo Erola 1985 - 87. Vuodesta 1988 lähtien koululla oli jälleen oma johtokunta, jonka puheenjohtajana toimi Erpo Erola 1988 - 90. Kaupungin saneeraustoimena useiden lautakuntien toimialat yhdistettiin 90-luvulla ja synnytettiin sivistystoimen lautakunta, jonka tehtäviin myös kouluasiat ovat siitä alkaen kuuluneet.

Haukkamäen koulun muu henkilökunta

Koulun perustamisen jälkeisinä vuosina koulutilojen hoitoon ja huoltoon kuuluvat tehtävät, lähinnä lämmitys ja siivoustyöt annettiin jonkin ympäristössä asuvan tehtaalaisen hoidettavaksi sovittua korvausta vastaan. Johtokunnan pöytäkirjassa vuodelta 1913 mainitaan, että U. Åbergille maksettiin lämmityksestä 50 markkaa vuodessa ja valuri Lehtosen vaimolle siivouksesta 60 markkaa vuodessa. Polttopuiden pienentäminen samoin kuin puuvajaan latominen urakoitiin myös erikseen,

koska esimerkiksi opettajien palkkaukseen kuuluivat lämpö ja valo luontoisetuina. Oppilaiden työllistämistä ei myöskään pidetty syntinä ja sen vuoksi monilla oppilailla on muutaman vuosikymmenen takaa muistoja siitä, kuinka he kantoivat puita opettajalle ja joskus saivat myöskin jonkin makupalan palkakseen.

Vasta toisen rakennusvaiheen valmistumisen jälkeen vuonna 1916, koululle palkattiin ensimmäinen vahtimestari Kanerva vuoteen 1918 asti. Sen jälkeen vahtimestari, talonmies ja siivooja-talonmies nimikkeillä tehtävää ovat hoitaneet: Kustaa Helenius 1918 - 24, Kalle Nurmi 1924 - 30, Lyyli Luoto 1930 - 39, Elvi Kujala 1939 - 46, Aune Wahlsten 1946 - 51, Lea Johansson 1951 - 74 ja Aino Siivonen 1974 - 93.

Vahtimestarin tehtäviin on aina kuulunut koulun siivousta ja sen lisäksi monenlaisia muita tehtäviä kuten pihan hoitoa, lämmityksen valvomista ja lumitöitä kunnes vuosien saatossa kunta on ruvennut hoitamaan töitä keskitetysti ja mahdollisuuksien mukaan konevoimalla. Vahtimestarin lisäksi on tarvittu muuta henkilökuntaa siivoojina, keittäjinä ja keittiöapulaisina. Ruuan jakelu aloitettiin vuonna 1942 ja oli alkuvaiheessa vahtimestarin lisätyönä. Vasta vuonna 1953 koulu sai oman valmistuskeittolan.

Keittolassa ja siivoojina ovat koululla toimineet: Aune Wahlsten keittäjänä 1954, Kerttu Heinänen keittäjänä 1955 - 70, Ritva Luoma-aho keittäjänä 1971 - 93, Toini Pekkanen siivoojana 1951 - 54, Sylvi Nurmi siivoojana ja keittiöapulaisena 1954 - 71, Hilja Kortelainen siivoojana 1971 - 73, Maija-Liisa Säppi siivoojana ja keittiöapulaisena 1974 - 92 sekä Anja Nyholm siivoojana ja keittiöapulaisena vuodesta 1986 lähtien edelleen.

Koulun oppilasmäärät eri vuosikymmeninä

Vuosi	Poikia	Tyttyjä	Yhteensä	Jatkoluokilla
1900	31	23	54	
1910	70	76	146	
1920	72	76	148	
1930	124	103	226	31
1940	130	122	252	69
1950	167	135	302	77
1960	103	102	205	
1970	90	69	159	
1980	67	64	131	
1990	77	81	158	
1999	79	74	153	

Sisäkuva 1900-luvun alusta.

Haukkamäen koulu vuonna 1946.

Haukkamäen tarinoita

Nälän ja väkivallan vuodet

Vanhimpien vielä elossa olevien Haukkamäen koululaisten muistot ulottuvat nälkävuosiin 1917-18. Ensimmäinen maailmansota ja Venäjän valtakumoukset aiheuttivat elintarvikepulan, jota kansalaissota edelleen pahensi. Kouluruokailua ei ollut, ja monia koululaisia odotti kotona vain tyhjä ruokakaappi. **Mauno Fredriksson** (s. 1908) muistelee, miten hän sisaruksineen kävi syömässä punakaartin keittiössä tehtaan seuratalolla isän ollessa rintamalla. Hän kiersi myös naapurin lasten, Himmelroosin Rauhan ja Siivon kanssa kerjuulla Haaviston taloissa:

“... yöllä kahrelttoist tultiin pois sieltä, pimee oli. Ja tos mei lähettiin lipomaan kotia päin, kun siin tuli simmosii kun taluttivat hevost, kaks äijää, kauheennäköst miestä, ja pimee oli ettei sitä nähny oikein. Kun me päästiin siit Ahmoonmäestä mikä laskee tänne päätielle, niin me livottiin kovaa Korven kautta. Ja aamulla sitte oli koulu.”

Kansalaissodan jälkeen nimismies Numminen asui koululla, ja jonkin aikaa myös nimismiehen kanslia toimii yhdessä luokassa. Mauno Fredriksson muistaa, että oppilaat joutuivat seuraamaan punakaartilaisien kovakouraisia kuulusteluja:

“Kyl me nähtiin et kun tuli sielt kansliast niin oli hakattu, sää tierät ne vesiastiat mistä mei juotiin, ja siin oli sit vesiastiat nääs kun me ei oltu laskettu pois sitä. Ja siit ne joi sitä missä me mukit virutettiin. --- Nimismiehen konttorist kuului kun niit kuulusteltiin, vesi silmis niil oli kun ne tuli siihen eteiseenkin, siihen tampuuriin.”

Opettajat käyttivät ankaria menetelmiä pitääkseen oppilaat järjestyksessä. Alakoulun opettaja Mäkilän Maija (kuten monet muutkin) koki tottelemattomilta kädet pulpetille ja paukautti karttakepillä sormille. Nurkassa seisottaminen ja jälki-istunnot kuuluivat myös kurinpitokeinoihin. Opettaja Juho Penttisen otteet olivat erityisen kovakouraiset ja mielivaltaiset. **Eino Halme** (s. 1908) oli itse kiltti ja hiljainen oppilas, mutta sattui epäonnekseen istumaan Berghällin Onnin vieressä. Onni oli yksi opettaja Penttisen silmätikuista, ja Einokin sai osansa raivonpuuskista:

“Sit taas kun tuli Onnin vuoro saada kuritusta, niin se syöksyi sieltä ja se Penttinen luokan edestä, ja riuhtaisi ensiks minun sinne lattialle, joo ensiks minun että se sai Onnin. Ja lopulta mä sit seurainkin sen, että kun mä näin että nyt oli taas Onnin vuoro niin minä nousin itte jo pois erestä. Se kaikkein semmonen koskettavin kokemus minulla oli siitä Penttisen olostä, että kun mä en tiedä missä se sanoi, että se asu siellä karttahuoneessa, mä en sitä varmaan tiedä, mutta joka tapauksessa se söi siellä. Ja en ollu seuraamassa mihin hän illalla lähti, mut se sanottiin et se siellä asui. Ja siellä se sitte myöskin söi. Ja kerran se oli vähä siinä ruoka-ajassaan myöhässä ja sitte luokassa istuttiin, ja Erikssonin Pauli kurkkas ja pani nopeest oven kii, ja sit nopeesti paikalleen. Ja Johanssonin Huugo tulee sit kaikessa rauhassa sinne ja se oli siin kohdalla justiin kun se sieltä syöksy ja jumalauta se otti Huugoa niskasta ja heitti sen, sinne lattiaan ja taisi potkasta. Huugo sitten kömpi siitä ylös ja repusta lenteli tavarat ja kysy että mistäs hyvästä tää on. ‘Perkele siitä saatana’, se kiroili.

Olin mä kerran nurkassa sitte, ja meinasin nauraa ääneen kun siellä nurkassa luki, et ei meitil ennen oo tämmöstä opettajaa ollu. Se oli kirjoitettu sinne nurkkaan, ja meinas päästä nauru. Ja sehän meni sitte sillä tapaa, että jollet sä heti tiennyt kun se kysy, niin se sano jälki-istuntoon, joo, että piti vastata kun nuoli niin sitten säästy. Ja niin kävi usein että vähintään puoli luokkaa istu jälki-istunnossa. Ja sitten lopulta Haukkamäen muijat, Peltoska ja ketä muita siinä oli, laittoivat ruokaa pojille ja pojat sitte söi kun äiti toi. Ja eihän Penttinen siitä hyvää tykännyt. Sitte se kerran ärjäisi että ‘minä en pelkää tuollaisia punikkiakkoja’. Muistan kun Peltoska sano että ‘herrajesta, eihän tässä mistään semmosesta ole kysymys’. Ja sittenhän se Penttinen siinä karjui, ettei hän pelkää mitään, ja tuokaa sukunne mettähiirtä myöten, niin ei hän pelkää sitenkään.”

Helvi Nikander (os. Vigren) ei itse ollut Penttisen luokalla, mutta muistelee isoveljensä kokemuksia:

“Sillonhan ei ollu ruokaa, niin käytiin ain koulun jälkeen sit pitkin kulmakuntii, rahaa oli, mut ei saatu ruokaa. Ja se opettaja lähti ain hakemaan tuolt pitkin kulmakuntii ja jätti kakarat sit nääs kouluun ku ne taas oli tehnyt jotain. Ja sielthän ne karkaili ikkunast, siel oli takapuolella Heleniuksen Oili sillon nääs vahtimestarina, ja siel oli niin korkea halkopino, ja ikkunast ne tuli ja hyppäivät halkopinolle.”

Tilanne kärjistyi koululakoksi loppuvuodesta 1919, kun kolmannen luokan oppilaiden vanhemmat käskivät lastensa pysyä kotona. Koulun viereisessä mäessä pidettiin mielenosoitus, johon “Vigrenin mamma” teki banderollin. Johtokunta erotti lopulta Penttisen, mutta “siinä meni sitte se koko vuosi hukkaan”, muistelee Eino Halme.

Myös oppilaiden joukossa oli “hirmuja”, rajuja ja räyhääviä poikia joita muut oppilaat pelkäsivät. Eino Halme muistelee poikien puukotappelua koulussa:

“Mä olin kolmannen luokan yks järjestäjistä ja yks järjestäjä oli ovella, kun opettaja tuli niin aukaa et opettaja pääsee paikalleen. Ja katselin käytävää, mut se oli kyl välitunnin aikana kun Uuno ja Aatos oli siin rinnakkain käytävällä, ei istuneet vaan seisovat. Ja Aatos taisi sitoo jollakin tapaa Uunon, miten se sai sen kiinni, sitten kun Uuno lähti liikkeelle niin sehän... ja Uuno meni sekin Aatoksen niskaan ja Aatoksen oli joku kynäveitti ja se pisti sitä kaks kertaa sitä Uunoo, käsivarteen. Joo sitten, ne meni sitten luokkaan, sitte opettaja tuli ja Uuno tuli ja piteli kättään. Ja Niilo istu siinä, ja se koko tunnin hoki että ‘Kosta, kosta, kosta ...’ Ja Uunollahan oli aina puukko, kun välitunti alko niin Uuno juoksi suoraan sinne toiseen luokkaan ja Aatos oli valppaana siellä ja pakeni jonkun aikaa, mutta Uuno saavutti sitä, lopulta Aatos pysähtyi ja antoi lyödä. Joo, ja sitten sitä menttiin ulos ja Niilo sitten joka oli suuna ja päänä ja johtajana kaikessa, niin pihalla Aatos juoksi perään ja pani kätensä sen selkään ja se oli täysin verinen.”

Helvi Nikanderin muistama kolttonen oli lievempi, mutta rangais-
tiin ankarasti:

“Käsityötunti kesti ain pitempään, kolme tuntii. Mut se poika oli siirtäny kellon nääs eteenpäin tunnil, et mei päästiin nääs sielt tuntii ennen pois. Eikä siit meinannu suinkaan, se taisi tulla tietoon vasta kun koulu loppui kuka sen siirsi, ja sen pojan ei pitäny saara sit ollenkaan päästötöristust, me oltiin sillon neljännel luokal.”

Helvi oli itse kiltti oppilas ja sai tehdä pikku palveluksia opettajille, vetää lakanoita ja toimittaa asioita. Muutkin oppilaat kantoivat klapeja luokkiin ja opettajien asuntoihin.

Punainen keittiö.

Keittiö on siisti.

Siellä on siisti hella se on
valkoinen. Siinä keittää sii-
nä ruokaa ja siellä on sei-
nässä kylly. Ja kyllyllä
on kahvipannu. Se on
kirkas.

Äidin apuna tehtaalla

Eino Vendelin (s. 1918) aloitti alakansakoulun vuonna 1925, vielä pienessä rakennuksessa Vanhan Turuntien toisella puolella:

“Poijl oli polvihousut ja sit oli housunkannattimet ja jonkunlaiset puolpitkät kenkät. Sitte oli villasukat talvella, oli oikeen liivien kans kiinni et ne pysy ylhäällä. Ja kesällä sit oltiin jossain noissa kumitossuissa. Ja lippalakki oli kaikilla. Selkäreppuja ei ollu silloin, se oli vaan kärestä kannettava semmonen, sanotaaks sitä molskikankaaks vai, semmonen pussi sitte kaikilla oli.

Kouluruokailusta ei ollu puhettakaan, sitten oli vähän pirempi matka, ettei ehtiny välitunnin mennä kotiin syömään, niin syötiin koululla. Ja se oli melkein aina voileipä ja sitten oli jossain limonadipullos maitoo. Sanotaan vattolalaisista saattoi olla sellasii jotka olivat noin neljän kilometrin päässä koulusta yhteen suuntaan. Ja siin tulikin sitte vähän, kun ne oli omavaraisii tavallaan, kun ne oli maanviljelijöitten taikka pienviljelijöitten poikii, niin niillähän oli hirveen hyvät eväät, kun niil oli lihaa oli siellä mukana, ja sitten voita oikein oli ja sitte maitoo, että kadehdittiin sitte vähän niitä, että niillä oli niinkun paremmat ruuat.”

Urheilu oli Einoon kuten muidenkin poikien mieliaineita. Urheilutunneilla heiteltiin syksyisin ja keväisin palloa, koulua ei ollut vielä silloin omaa kenttää. Talvella sitten hiihdettiin:

“Sitte me tehtiin sinne koulun pihaan, kun siinähan oli aita koulun ympärillä aikasemmin, oli jyrkkä kallionousu, kun tuli lunta tarpeeksi, niin sitte laitettiin siihen lunta niin paljo, että se aita peittyi siit kohtaan. Ja se oli jyrkkä mäki, ja siit laskettiin sielt mäen päältä suksilla siihen, kun oli niin sanottu hyppyri, ja sit hypättiin. Se oli aivan tasainen sitte mihin putoi, ettei siin ollu mitään alamäkeä enää. Siin kokeiltiin ain kuka pisimmälle hyppäi. Siihen aikaan ei oikeestaan ollu tehrasvalmisteisii suksii, että kuka teetti täl paikallisen suksisepällä sitte, ja ne oli aika leveitä puusuksia, sanoisin että 7-8 senttiä oli ainakin leveys siin suksessa, ja pituutta oli tommonen yli kaks metrii kai. Sitte niissä suksissa oli nahkamäystimet ja siihen aikaan ei ollu viel monoja oikeastaan, niin huopatossut kel oli, tai sitten jonkunäkönen kenkä. Mut ei se suksi pysyny siin jalassa ilman, vaan joku teetti kotona sitte auton sisäkumista kapeen nauhan siit ympäri, ja se laitettiin sit kenkänkärjen alle, ja sitte jalka

Auto oli 1920-luvulla uusi ilmiö. Auto-sanakin kirjoitettiin "Uudessa Aapisessa" (1926) eri tavalla kuin nykyisin.

sinne mäystimeen ja sitte kumilenkki se meni mäystimen päältä kantapään päälle, että suksi pysyi jalassa. Kun oli hiihtokilpailutki niin sitte kun tuli jyrkempi kurvi, niin suksi ei aina seurannu sitte jalan mukaan ku se oli vapaa sieltä kantapään alta, mutta suksi pysy ainakin jalas ettei se irtaantunu. Ja sitte kilpailuja pirettiin, ja olin niin lapsest saakka kova urheileen, et kyl mä melkein ain olin siinä kärkipäässä kun oli kilpailut.

Kun tuli laskiaistiistai niin siel oli semmonen tapa, et ketä asu Fagerkullas tai Haukkamäessä, niin lähetettiin ihan sieltä mäen päältä ylhäältä laskemaan laskiaista niin potkukelkat pistettiin jonoon, ja niit saattoi olla kuus seittämän jopa kymmenenkin kelkkaa, ja sitte laskettiin sinne niinsanotun Kuoppamäen, ei siitä saanu enää laskea alemmaksi, ois joutunu sinne tehtaan portille sitte. Niin siit tuli aika pitkä lasku, sitte huurettiin niin mahrottomasti sitä huraa, ihan sen takia et seuraavana päivänä ei koulus tarttenu sit osaa mitään, kun oli ääni menny."

Einon isä oli kuollut keuhkotautiin vuonna 1921, jolloin Eino, nelilapsisen perheen kuopus oli alle kolmivuotias. Äiti joutui menemään töihin ensiksi tehtaan lautatarhalle ja myöhemmin valimoon hakkaamaan keernahiekkää valuradiaattoreiden elementeistä. Eino ja hänen veljensä olivat kukin vuorollaan äidin apuna tehtaalla iltaisin koulun jälkeen, jotta äiti pääsisi aikaisemmin iltavuorosta kotiin. Eino aloitti työt tehtaalla jo 10-11-vuotiaana:

"Saattoi mennä minullakin niin että kun tultiin, ei ollu mitään muuta kun käsienpesupaikka siihen aikaan tehtaalla, täyty sitten kotona vasta pestä, kun siel ei ollu mitään muuta mahrollisuutta kun pesuvarissa pestä kasvonsa ja kätensä, kotona, niin saatoi mennä kello yhteentoista asti illal kun pääsin nukkkumaan. Niin sitte minä luin aamulla läksyt ennen kouluun menoa. Ku heti kun koulusta pääsin niin menin äitiä auttamaan tehtaalle. Ei ollu oikein luvallista, mutta ei siel ny mitään vahinkoo sattunu kuitenkaan, enkä ollu tehtaan kirjoillakaan, mutta siihen aikaan ei kai niin tarkkoja oltu."

Pari poikaa Einon luokalta lähti yhteiskouluun, minne Einonkin olisi tehnyt mieli. Yksinhuoltajaperheessä ei kuitenkaan tähän ollut mahdollisuuksia:

"Sisko sitä kovin toimitti, että vaan sinne yhteiskouluun, ja jopa hän kävi puhumas, siihen aikaan oli toi maisteri Saukkonen yhteiskoulun rehtorina, ja se oli myöskin työväenopiston rehtorina. Niin hän ois ottanut minut vapaaoppilaaksi. Mutta äiti ei sitte taas minua päästäny, hän sano että milläs me tullaan toimeen, et piti olla niinkun vaan työelämäs mukana ja koittaa saara pieniä tuloja. Ku se oli niin ankaraa aikaa, että joutui jopa kerjuullakin käymään. Minähän en käyny, mutta sisko joutui olemaan, et kun mistään ei saanu mitään tukea, se täyty sitte kun ei ollu mitään tällasia eläkkeitä taikka muuta. Niin sanottu kamariherran eläke oli äitil, ja oliko se kolme markkaa päivä taikka mitä se oli, se oli semmonen muorollinen juttu ... Et se oli pakosta mentävä"

sitten vaan, että tultiin toimeen. Kansanhuollostakin yhret jalkineet äiti meni pyytämään sitte minulle, kun oli niin huonoo aikaa, niin sai sitte ne jalkineet, mutta siitäkin oli sitte toisilla sanomista, että miten se sai kansanhuollosta jalkineita.”

Jatkoluokkien jälkeen vuonna 1933 Eino pääsi sitten virallisesti tehtaalle töihin 15-vuotiaana. Hänelle kertyi tehtaalla kaikkiaan 43 palvelusvuotta:

“Sillon oli kovaa kysyntää kun tuotanto vaan nousi siihen aikaan, olihan siinä kyllä se sulkuaika, mutta se poisluettuna niin tuotteilla oli hyvä menekki. Siellähän tehtiin osastoilla jopa kolmivuorotöitä, niin heti kaikki melkein pojat kun pääsi tohon 15-16 ikävuoteen, nii sinne töihin ku ei ollu mitään muuta mahrollisuutta. Ei täällä ollu muuta kun kolme suurta, Osuusliike Tuki, kauppala ja tehras. Mutta pitäjän puolen pojat, ne on erikseen, nehän oli pienviljelijän tai maanviljelijän poikii, nii nehän jäi jatkamaan kotiaan töitä. Mutta varsinaiset nää jotka asu tehtaan asunnoissa, niin kun tuli siihen ikään, niin se oli pakko, kun ei ollu mitään avustuksia siihen aikaan, ei tunnettu mitään.

Niin mulla oli ensimmäinen työ sitte kesällä kun ne ratavarret siellä tehdasalueella, nii nissä kasvoi paljon rikkaruohoja, nii mun piti rauran kans nii irrotella niit rikkaruohoi, että siistii sitä rataa tehtaan luo. Ensimmäisii päivii oli semmonen työ sitte. Mä siirryin siitä sitte lähettämöön, ei tarvinnu olla kun pari viikkoo siinä, niin osotelappupojaks kun sillon kirjoitettiin kaikkiin valmisiin tuotteisiin osotelaput, ja sit seuraa et kaikki tuli lastattuu mitkä meni sinä päivänä taase eri puolille Suomea liikkeisiin. Ja sitte ku mä olin ollu siinä yhren kesän, niin setämieheni pyysikin minuu sitte lähettäjäksi hänen apulaisekseen, siihen kirjurintöihin ihan. Ja siinä mää ehrin olemaan lähettämön palveluksessa kaksikymmentkaks vuotta, paitsi sotavuoret olin pois sitte.”

Jatkokoulun poikia ja tyttöjä

Jatkokoulu 13-15-vuotiaille tuli pakolliseksi vuonna 1927 ja muuttui vuonna 1936 päiväkouluksi. Erityisesti pojille oli kokopäiväisen jatkokoulun aloittaminen vaikeaa, sillä mieli paloi jo tehtaalle miesten töihin. Tytöille työmahdollisuuksia oli vähemmän. Useimmat tytöt menivät koulun päätyttyä lapsenhoitajiksi tai kotiapulaisiksi, jotkut tehtaan pakkaamoon tai osuuskauppaan.

Työssä käyvät nuoret saattoivat anomuksesta käydä jatkokoulun iltaluokalla. **Aarne Väli-Klemelä** (s. 1923) oli tehtaalla ”klapipoikana” yhdessä Rainer Varalahden kanssa:

”Niin me oltiin Rainen kans ainoat koululaiset jotka käytiin päivätyössä jatkokoulussa. Ja tietysti ku me oltiin hevosmiehiä nii täytyi tupakkaa polttaa. Ja johtajaopettaja Tuominen kerran käsityötunnilla kysyi enstee Rainelt mitä tupakkaa sää poltat. Ja sit se tuli minult kysymää, ja sit se sano et hän ei voi teitilt kieltääkää tupakanpolttoo ku te itse tienaatte, mutta koulun piirissä hän pyytää ettei polteta, koska me käytiin aina vessas polttamas välitunnil.”

Jatkokoulu toimi Haukkamäen koululla, jonne tuli oppilaita myös Nyhkälän kouluista. Opetuksessa painottuivat käytännön taidot: tytöt opiskelivat kodinhoitoa, pojat luonnonoppia ja molemmat omissa ryhmissään käsitöitä. Antti Anttila tuli lukuvuodeksi 1936-1937 Högforsin jatkokoulun opettajaksi tuoreena vänrikkinä suoraan upseerikoulusta, pää täynnä heimoaattetta. Aarne Mattila kertoi, että opettaja lisäsi erään hänen esitelmänsä perään lauseen: ”Suomi suureksi, Viena vapaaksi!” Jatkoluokkalaiset järjestivät myös heimojuhlan.

Anttilan kausi Haukkamäen koulussa jäi lyhyeksi. Koulun johtokunta olisi valinnut hänet vakituiseksi opettajaksi, mutta tarkastaja vaati ottamaan virkaan jonkun ansioituneemmista hakijoista. Anttila ehti kuitenkin panna alulle monta uutta koulukulttuurin muotoa Haukkamäen koulussa: illanvietot ja käsinkirjoitetut koululehdet. Illanvietot olivat osa koulutyötä, ja opettaja määräsi kullekin oppilaalle ohjelmaa suoritettavaksi. Jos ei ollut halukas esiintymään, ei ollut asiaa illanviettoonkaan.

Anttilan luokka alkoi toimittaa ”Karkkilan Uutislehteä”. Se ilmestyi muutamia kertoja lukukaudessa ja julkaistiin ääneen lukemalla tunneilla tai illanvietoissa. Myös viides- ja kuudesluokkalaiset toimittivat omia

Haukkamäen koulun ensimmäinen jatkoluokka opettajansa Antti Anttilan kanssa keväällä 1937.

lehtiään. Eräs "Karkkilan Uutislehden" toisen numeron kirjoittajista (jonka nimeä ei ole mainittu) tuo murteella ja huumorilla esille nuoren opettajan vaikeuksia auktoriteetin ylläpitämisessä jatkokoulun poikien kanssa:

Jatkokoulusta

Mei ollaan nyt jatkokoulus. Niin näättek tääl jatkokoulus mei nyt sit ollaan. Juu-u semmoist se sit on, kyllähän sitä moni vastaan on muttissut mut tultava vaan sinne o. Kyll määkin sitä ensiks funteerain jos sitä tulee sinne jatkokouluun mentyy. Kyll minunkin housut vähän ensinmäisel päiväl tutisi mut siin se vaan on mennyt ja kyl se jo alkaa mennä kun täs alkuun pääsee. Käsitöissä ne pojat vähän tuppaa veistele sormiis, opettaja välist on sanonnut ettei niin saa veistellä, täytyy olla varovainen. Mun sormein kyll viel on paikoillas. Mei tehdään semmoist keittiö hyllyy. Niin kylhän tei ymmärrätte. Kyl mei ollaan semmoisii kokeikin tehty mut ei ne useinkaan onnistu, kun semmoiset lasiputket menee melkein kaikki rikki. Kyll opettaja niit sanoo fysikaalliseks, mut mei otetaan se vasemmast korvast sisään ja lasketaan oikeast korvast ulos. Kyll mei ollaan laiskaankin jääty kun on ollut niin pitkii päivii, mut opettaja on laskenut meidät pois. Kun välist jäärrään niin opettaja tuppaa pitkän aikaa pitä et nälän takii täytyy päästää kotia. Ei tierä sit kummal täs kovenpi nälkä tulee opettajal tai meitil. Kotilaskut menee useimmiten päin mäntyy. Jaa-a luetaanhan mei semmost työntietoo ja ammatinvalintaa, se on kyll hauskaa ja hyödyllist. Sitä määkin luen oikein halustain. Mää en ollenkaan meinannu muistaakaan et meitil on kaks tuntii voimisteluu viikos se on kyll ja hauskaa. Onhan meitil monta muutakin hauskaa hyödyllist ainet, mut en mää niit kaikkii täs alka luettele. Moni ihminen sanoo et ei se jatkokoulu o hyödyllinen. Mut kyll tää

jatkokoulu sentään on hyödyllinen koska meitist tehrään täällä sanomalehtimiehiä ja kaikkii muutakin.

“Karkkilan Uutislehden” miespuolisia toimittajia kiinnostivat maailman tapahtumat: Berliinin olympialaiset, ilmalaiva Hindenburgin tuho ja Espanjan sisällissota. Historiallisista aiheista käsiteltiin erityisesti Venäjän sortokautta Suomessa 1900-luvun alussa. Nimimerkki “Pellen” kirjoittamaan lyhyeen uutiseen (vuodelta 1937?) opettaja on - poikkeuksellisesti - puuttunut sinikynällään:

Madridista

Tänään liiteli Madridin yläpuolella kapinallisten (opettajan korjaus: kansallisten) lentolaivue, joka pudotti kaupunkiin pommeja. Silloin hallituksen tykit alkoivat toimia ja pudottivat kahdeksan lentokonetta.

Työväenlehistössä käytettiin Espanjan sisällissodan osapuolista nimityksiä “tasavaltalaiset” ja “kapinalliset”, porvarillisissa lehdissä taas puhuttiin “kansallisista” ja “punaisista joukoista”. Espanjan tapahtumia käsittelee myös **Rainer Varalahti**:

Espanjassa taistellaan parasta aikaa. Tykit jyskyvät ja kaupunkoja valloitetaan, se on veristä ja kauheaa. Aseita lähettää moni maa, mutta se ei auta. Hallituksen joukot ovat vähän voitolla. Suomen kirjeenvaihtaja ilmoitti, että kolme hallituksen lentokonetta lensi kaupungin yläpuolella. He pudottivat kolme pommia, mutta ne eivät aiheuttaneet suuria vaurioita. Yksi pommi vei mieheltä parran. Mies oli iloisissa sillä hänen partaveitsensä oli hukkunut kahden pommin pudotessa.

Reino Luoto muistaa ensimmäiset säkeet karkkilalaisen kisällilauluryhmän esittämästä Espanja-aiheisesta laulusta, jota koulupojat lauleskelivat myös keskenään:

*“Pyreneitten yli aukee luokkasodan tuli
ja melskeiden kumu peittää maan.
Katso Espanjaan, siellä taistellaan,
siellä proletarin veri vuotaa virtanaan.
Siellä monarkisti-Franco se tanssivi tankoo
pyövelinmantelissaan.”*

Suomalaisten urheilijoiden, Gunnar Bärlundin ja Volmari Iso-Hollon suoritusten ihailussa opettaja ja oppilaat ilmeisesti löysivät toisensa. **Jenny Koskelan** kirjoittamassa esseessä “Suomi” puolestaan loppulause kyseenalaistaa kritiikittömän Suomi-ihailun ja asettaa sitä edeltävän tekstin uuteen valoon:

Suomi on hyvin kaunis, tuhatjärvien maa. Suomessa asuu ainoastaan vähän yli 3 miljoonaa asukasta. Suomessa on vielä karujakin seutuja, mutta ne ovat pohjoisempana, ja ne ovat harvemmin asuttuja. Etelä-Suomessa, joka on

"V luokan joululehdessä" vuodelta 1936 esitellään Berliinin olympialaisten suomalaisia urheilusankareita. Ilmari Salminen sai kultaa 10 000 metrin juoksussa, Sulo Bärklund hopeaa kuulantönnössä. Matti Järvinen oli voittanut keihäänheiton kultamitalin Los Angelesin olympialaisissa vuonna 1932, mutta ei loukkaantumisen takia menestynyt Berliinissä.

tiheämmin asuttua on vähän viljavampia seutuja. Suomen maa, vaikkapa se onkin pieni, on samalla tasolla sivistyksessä, kun muut vähän isommat maat. Kansa, joka Suomessa asuu, on vahvaa ja työteliästä, on paljon sellaisia taruja, jotka osoittavat, että Suomalaisia kaikki pelkäävät. Tällainen on Suomen kansa mutta vaikka sillä on paljon hyviäkin puolia, on siinä vielä hyvin paljon korjattavaa, tullakseen mallikelpoiseksi, esimerkkiä näyttäväksi kansaksi.

Uutisia kirjoitettiin myös Karkkilan tapahtumista ja kouluelämästä. Yhteiskoulun ja tehtaan kansakoulun välistä jalkapallo-ottelua käsitelään Karkkilan Utislehden ensimmäisessä numerossa syyskuussa 1936:

Peli oli alusta loppuun asti hyvin kireä. Yhteiskoulun hyökkääjä O Haanpää pelasi mainiosti. Kun puoliaika oli kulunut oli peli 0 - 0. Toisella puoliajalla meinasi yhteiskoulun joukkue saada maalin. Kun H Kataja laukaisi suoraan maalivahdin syliin. Pallo pääsi kierimään hänen jalkojensa välistä. Mutta maalivahti ehti ennen pallon kimppuun. Peli oli koko ajan yhtä tasaista ja hauskaa katsella. Joskus harvoin sattui pallo jonkun käteen. Kansakoulun joukkueen V. Nigander pelasi koko ajan hyvin. Peli päättyi siis tasapeliin 0 - 0.

Margit Helenius kuvailee jatkoluokkalaisten ensimmäistä illanviettoa kevättalvella 1937:

Taas tytöt ja pojat VII:nen luokan panivat pienen myllerryksen toimeen. Ensin puheltiin ja kinailtiin, kun opettaja ehdotti, että pidettäisiin oppilas-illanvietto. Ensiksi kinailtiin, pitääkö ensimmäisen kerran ensimmäinen vai toinen luokka. Mutta ensimmäinen luokka sai asian paremmin toimitetuksi. Niin päätettiin, että ensiluokka pitää ensin. Sen jälkeen alettiin myllätä kaaput ja laahustimet ohjelmaa varten. Kun oli valittu, sekä harjoiteltu ei ne olleetkaan mielestämme hyviä. Taas uudestaan hakemaan, myllättiin kaikki ylösalaisin ja lopulta löydettiin. Rahaa koottiin ja mehua aijottiin tarjota mutta rahaa ei tullut niin paljon ja karamelleihin oli tyydyttävä. Ohjelmaa oli liian vähän aikaa jäi paljon. Toisella kerralla hankimme paremman ohjelman.

Hiihtomäen rakentaminen koulun pihalle innoitti kahtakin saman numeron uutistoimittajaa:

Vilho Lintumaa: *Tänne koululle on rakennettu sellainen hiihtomäki, joka on oikein mukava ja saa siitä jokainen vapaasti laskea. Tänään kun meillä oli välitunti ja pojat laskevat mäkiä, niin tuli siihen eräs vanha ukko joka voivotteli: "Tuossahan ne aivan tappavat itsensä, se on heti lopetettava!" Tuli toinenkin ukko voivottelemaan. Mutta mitäs me siitä, me vähän hymyilimme heille. Me nuoret sanomme: "Se on terveellistä ja mukavaa".*

Aarne Väli-Klemelä: *Koulussa on syntynyt kova mäenlasku lumentulon aikana. Alakoululaisetkin uskaltavat laskea tehtaan koulun isosta hyppyrimestä. Opettajat ovat kieltäneet sauvojen kanssa laskemisen, mutta ovat iloisia kun uskaltavat ilman sauvoja laskea. Siinä voi käydä pahoin, jos ei voi hallita suksiaan ja täytyy nojata sauvoja vasten ja sauva luiskahtaa sivuun ja voi puhkaista*

silmän tai mennä kyljestä sisään ja vatsasta ulos. Jos niin käy, niin on mentävä heti lääkäriin. Lääkäri voi kieltää mäenlaskun koululta ja siinä sitten varmasti ollaan hyvin muttusellaan sen toverin tähden, joka kipeää on saanut.

Hyppyrimäki esiintyy myös **Reino Luodon** visiossa "Karkkila 100 vuotta eteenpäin", joka ilmestyi lehden pääsiäisnumerossa vuonna 1937:

Kun sata vuotta eteenpäin on kulunut on tämä jo loistava kaupunki. Ilmassa menee suuria lentokoneita ja suuret junat mylläävät maan alla. Talot ovat 12 kerroksisia ja hienoja hotelleja on joka paikassa. Yhteiskoulun kentälle tulee hieno puisto ja katuja kulkee ristiin rastiin. Ja joen varrella tulee olemaan puistoja, jossa nyt on leppäpuskaita ja risupensaita. Sitten tänne tulee suuria elokuvateattereita. Ja Nyhkälän harjulle tulee semmoinen suuri hyppyrimäki, josta hypätään 100 metriä. Täällä tulee olemaan hienot kivikadut ja kulkee hienoja virtaviivaisia vaunuja, eikä silloin enää tämmöisiä teitä kun menee sääriä mukaan saveen, eikä silloin kulje tällaisia matollooria kuin nyt. Sellainen kaupunki tästä tulee vaikka sitä ei nyt luulis.

Kirjoituksessa mainittu "matolloora" viittasi "Karjusen matollooraan" Fagerkullasta. Tuohon aikaan kaikilla Karkkilan autoilla oli vielä omat lempinimet:

"Niin, se oli semmonen vanha 20-luvun hoppa. Se otti aina mäkistarttia mutta ku se ei lähteny käyntiin, niin me pikkupojat saatiin lykkää sitä ja taas takasin, ja iltakauret tehtiin semmosta että työnnettiin sitä autoo."

Koululehdissä oli myös omat vitsipalstansa joille oppilaat kirjoittivat kotona kuultuja tai lehdistä luettuja vitsejä. Hanurinsoittaja ja ker-toja "Liistoin Kallein" poika **Yrjö Lindstedt** eli Raittilan Yrjö (joka kuoli Helsingin pommituksissa jatkosodan aikana) avusti koululehteä vitseillä ja tarinoilla:

Eräässä talossa oli vanha isäntä kuolemaisillaan ja väkeä tuli häntä katso-maan. Suruissaan he itkivät ja valittivat. Niin isäntä tiuskaisi: "Mitä te siinä jollotatte, painukaa pihalle, eihän kuolemakaan uskalla tulla minua noutamaan, kun te siinä olette".

Viisas mies ja hullu muija

Oli kerran viisas mies ja hullu muija. Mies lähetti kerran muijan kerjuulle ja käski sanoa, tulkoon tuhansittain. Ja hän meni eräaseen taloon jossa lapsi syntyi, sanoi hän tulkoon tuhansittain. Silloin sen talon väki suuttui ja ajoi hänet ulos. Kun muija pääsi kotiin sanoi hän, että sen talon väki ajoi hänet ulos. Silloin mies sanoi, voi voi, olisit sanonnut että tämä olkoon teidän ilonne ja riemunne. Mies käski taas muijan kerjuulle ja hän tuli sellaiseen paikkaan jossa oli tulipalo, juoksi muija huoneen ympäri ja sanoi, tämä olkoon teidän ilonne ja riemunne. Silloin suuttuivat ne ja ajoivat muijan pois, luulivat että hän tekee pilkkaa. Kun muija meni kotiin ja puhui kuinka hänen oli käynyt. Mies sanoi voi voi, kun olit lapsekas olisit heittänyt vettä palavaan taloon niin-kuin toisetkin. Ja mies lähetti muijan taas kerjuun, meni hän sellaiseen paik-

kaan jossa kaksi hurskasta luki raamattua. Otti hän vettä kousuun ja heitti sekaan, suuttuivat ne ja ajoivat muijan pois. Kun muija kertoi miehelleen kuinka hänen oli käynnyt, sanoi mies voi voi, kun olit lapsekas, olisit pistänyt pääsi väliin ja lakanut lukemaan heidän kanssaan. Muija lähti taas kerjuulle, näki hän kaksi pässiä jotka tappelivat keskenään, pisti muija päänsä väliin ja pässit löivät hänet kuoliaaksi.

RaattilanYrjö oli hurja poika, joka tuli kouluun taskussaan milloin pistooli milloin nyrkkirauta. Poikien käsitöiden opettaja Teuvo Leppälä kehotti Yrjöä antamaan "brouningin" pois tunnin ajaksi. Luokan tytöt joutuivat ottamaan kättä pidempää mukaan koulumatkalle:

"Me kuljettiin Jenskan kans kouluun, et meil oli tommonen klapi, ku se Yrjö ajo niin ku nyt tyttöjä ajellaan takaa nii me vedettiin ..."

Tuhmasta kiltiksi

Jos uutiset ja vitsit olivat poikien mieluisimpia kirjoittamisen muotoja, tyttöjen suosiossa olivat runot, sadut ja kertomukset. Koululehtien satujen ja kertomusten ihanteina ovat ahkeruus ja nöyryys. Laiskat, ahneet ja ylpeät lapset saavat niissä opetuksen, joka usein tapahtuu unessa. **Margit Heleniuksen** sadussa "Orvokki tytön seikkailu" uni selittää todellisuuden ja satumaailman lomittumisen:

Tämä Orvokki oli 4-vuotias tyttö. Hän oli kauhean tuhma vanhalle äidilleen. Äiti elätti itseään ja tyttärtään luutia ja muita esineitä tehden. Oli joulutulossa. Äiti pyysi häntä tupaa siistimään. Äiti lähti metsään hakoja hakemaan tehdäkseen rouville seppeleitä. Orvokki ajatteli: "En minä viitsi siistiä. Mutta jospa lähden valikoimaan joulukuusta." Siellä hän tapasi joulutontun. Tämä kuljetti hänet vuoren juurelle ja poistui. Tyttö huomasi vuorella oven ja astui siitä sisälle. Vuorella asui julma peikko. Tämä vangitsi Orvokin. Orvokki itki ja valitti. Peikko pakotti hänet pesemään astioita. Orvokki itki ja pesi. Vihdoin peikko sanoi: "Sinä et pääse täältä ikinä pois." Sitten peikko nukahti. Sillä aikaa Orvokki karkasi. Tullessaan ulos oli tonttu siellä ja kysyi: "Miksi et tehnyt äitisi määräämää työtä?" Orvokki ei vastannut mitään, sillä hän pelkäsi tonttua. Hän lähti kävelemään yksinään ja eksyi. Monta päivää harhailtuaan hän saapui kotiin. Siellä äiti oli leiponut ja laittanut kodin kauniiksi. Sillä äiti oli saanut paljon rahaa töistään. Orvokki ihmetteli ja katseli näkyä. Hän häpesi kovasti menettelyään ja pyysi anteeksi. Lupasi olla kiltti ja totella äitiään. Tämä olikin unta, herätessään jouluaattoamuna. Koti oli tosiaan kaunis, joulukuusi pöydällä ja kaikki samanlaista kuin kotona. Äidillä oli yllätys. Orvokki sai joululahjaksi pukukankaan. Elämä mökissä muuttui. Orvokista oli tullut kiltti tyttö.

Haukkamäen koululehdissä on myös sellaisia kertomuksia, joissa köyhät lapset saavat palkintonsa ilman katumusta tai nöyrytymystä. Samassa numerossa kuin Orvokki-satu on **Lahja Fredrikssonin** satu Lai-

nasta ja Lassesta:

Oli kerran kaksi lasta, Laina ja Lasse. Heidän isänsä ja äitinsä olivat kuolleet. He olivat orpoja lapsia. Lapset menivät eräänä päivänä synkkään metsään. He tapasivat siellä erään noita-akan. Tämä antoi heille hyvän neuvon, koska he olivat köyhiä. Hän sanoi heille: "Kävelkää muutama kilometri, niin saavutte jättiläisen mökille. Jättiläisen nukkuessa on hänen päänsä alla kultapussi. Jos sen saatte tulette hyvin rikkaiksi." Tämä neuvo lapsia miellytti. Eräänä päivänä lapset lähtivät matkalle. Kun he olivat muutamia kilometrejä kävelleet, tulivat he jättiläisen mökille. Jättiläinen ja hänen vaimonsa olivat pahoja ihmisiä. He ottivat Lainan ja Lassen huoneeseensa ja kyselivät heiltä erinomaisia asioita. Mutta vielä merkellisempää heille tuli, kun mentiin levolle. Jättiläinen laittoi omille lapsille hienot ja ohuet peitteet, mutta Lainalle ja Lasselle hän antoi huonot ja karkeat peitteet. Kun kaikki olivat jo unen mailla, nousi Lasse ylös ja otti jättiläisen päänsä alta kultapussin. Hän herätti Lainan ja he lähtivät keskellä yötä kotiin. Jättiläinen kuuli kovaa kolinaa, hän nousi ylös ja näki, kuinka Laina ja Lasse olivat lähteneet yöllä. Ennen kaikkea hän huomasi, että Lassella oli hänen kultapussinsa. Tästä hän raivostui, mutta lapsilla oli onni onnettomuudessa. Jättiläinen aikoi mennä erään sillan ylitse, mutta silta petti jättiläisen ja hän putosi koskeen. Laina ja Lasse rikastuivat tavattomasti, sillä he saivat pitää kultapussin.

Vielä selvemmin erilainen ratkaisu on **Elna Sundellin** kertomuksessa "Lankeemus". Toisin kuin muut koululehtien kertomukset, se on sijoitettu todelliseen vaikka etäiseen paikkaan:

Kerran eräs rikkinäisiin ja likaisiin vaatteisiin puettu kerjäläispoika Lontoon, Englannin pääkaupungin katuja. Kerran poika joutui pullamyymälän ikkunan eteen, astui sitten arastellen sisään. Pojan kasvoille lehahti hyvä vehnäleivän tuoksu. Myymälässä oli ostajia, eräs varakkaan näköinen rouva ja hänellä oli pieni tyttö mukanaan. He ostivat juuri vastaleivottuja hienoja suklaaleivoksia. Pojan seisoessa puodissa, hänen alkoi tehdä mielensä leivosta. Hän luuli, että ei sitä kukaan huomannut, kun hän otti siitä yhden hyvälle tuoksuvaan leivoksen ja pani taskuunsa. Mutta tyttö oli sen kuitenkin huomannut ja tämä sanoi äidilleen: "Äiti, poika otti leivoksen", samalla osoittaen poikaa. Poika punastui korviaan myöten ja hätäytyi kovasti, aikoen juosta myymälästä pois. Samassa tuli myymälän hoitajakin paikalle ja alkoi torua poikaa. Heidän keskustellessaan tuli myymälään eräs toinenkin rouva. Tämä maksoi pojan ottaman leivoksen ja sanoi, että ei poikaa saa rangaista, koska hän jo leivoksen maksoi. Mutta myymälänhoitaja kiljuen sanoi, että poika on varas ja on vietävä kasvatuslaitokselle. Rouva tarttui pojan käteen ja vei hänet kanssaan ulos saanaakaan sanomatta. Tämä vei hänet vaateaitaan, josta hänelle ostettiin hyvät vaatteet. Tämä rouva otti pojan luokseen ja hänen ei enää koskaan tarvinnut kulkea kerjäläisenä pitkin kaupunkin katuja.

Heimokansa-aate innosti puolestaan **Laila Backmania** (s. 1925) seuraavaan kertomukseen, joka julkaistiin useamman luokan kokoamassa "Hauskaa pääsiäistä" -lehdessä vuonna 1937:

“Siperian lakeus on suuri, ja lumi peittää laajan aavan maan”, lauleli pieni Keijukka-tyttönen, kun hän sisarensa Pilvikin kanssa palasi kotiin laajoilta ja aukeilta mailta. He asuivat tosiaankin Siperian lakeuksilla, sillä Keijukka ja Pilvikki kuuluivat Inkerin kansaan, joka on karkotettu Siperiaan. Suomalaiset nimensä he olivat saaneet siksi, että he muistaisivat olevansa Suomen sukulaiskansa. Keijukka ja Pilvikki olivat ahkeria lapsia, ja niin täytyikin, muuten he olisivat tulleet hyvin huonosti toimeen, sillä heidän isänsä ja äitinsä olivat työssä siinä talossa, jonka maalla he asuivat. Niinpä nytkin Keijukka lakaisee lattiaa ja Pilvikki ruokkii kanaa ja kananpoikasia. Keijukka ajattelee aina koulua ja että hänkin sitä kävisi, jos asiat olisivat niin kuin niiden pitäisi olla. Mutta lohduttaa itseänsä sillä, että kai sitä minullekin voi kasvaa kunnon ihmiseksi, mutta Pilvikin ajatukset viihtyvät vain siellä paikkakunnalla missä hän on syntynyt. Siellä on paljon kauniimpaa, täällä jossa oli pitkä luminen talvi ja lyhyt kesä. Nytkin oli kesä, vaikka Keijukka lauloikin talvilauluaan.

Koulupojan päiväkirjasta

Aarne Mattila (s. 1923) aloitti Haukkamäen koulun vuonna 1930 ja oli jatkoluokilla vuosina 1936-1938. Tammi-helmikuussa 1937 hän kirjoitti päivittäisiä tapahtumia sinikantiseen vihkoon, jonka kannessa luki “Muistelmia”. Päiväkirjan pitäminen oli tuolloin muotia poikien keskuudessa. Seuraavassa katkelmia Aarnen päiväkirjasta:

TAMMIKUU

1. päivä, perjantai

Oli uuden vuoden päivä. Päivällä ei tapahtunut mitään erikoista. Mutta illalla pelasimme hauskaa korroa.

2. päivä, lauantai

Päivällä satoi vettä. Mutta vakoilimme pojilta tietoja. Päivällä olimme salaisessa kokouspaikassa pitkät ajat. Illalla narrasimme Oton ja Erkin Nahkion tielle. Nauroimme kovin ja pidimme hauskaa salaisessa kokouspaikassa eli sikolätin vintillä, siitä kun pojat juoksivat Nahkion ja hevostien haaralle. Illan olimme kotona.

3. päivä, sunnuntai

Aamulla oli maa moskan peitossa. Olimme piilossa pojilta. Päivällä piirsimme kartan Bomminmäen tärkeimmistä paikoista. Päivällä kello 12 aikaan kävimme kirjastossa ja toin kirjat Metsolan pojat ja Hannu Väkevä. Päivällä luin Metsolan poikia hiukan aikaa. Sen jälkeen menin ulos. Illalla luin uudelleen sitä kirjaa

4. päivä, maanantai

Päivällä oli hiukan pakkasta. Aamulla Ville ja minä kävimme meijerissä. Sieltä palattuani hakkasin puita. Päivällisen aikana luin Hannu Väkevää. Kel-

lo 13 aikaan kävin postissa kirjettä viemässä. Kello 15 alkoi Suomen Metallityöväen kuusijuhla. Sieltä saimme namuspussit. Muun ohjelman päätyttyä menimme piirileikkiä tyttöjen kanssa. Kello 17 palasin kotiin. Olin illan kotona. Illalla Ville tuli meille.

5.pvä, tiistai

Aamulla satoi vettä. Kävin meijerissä. Sen jälkeen vein ruokaa Leolle paloasemalle. Hakkasin puita vähän aikaa. Puolen päivän ajoissa kävin kaupassa Villen kanssa. Olin taas ulkona pitkän aikaa. Hakkasimme Taipalvedelle puita. Kello 18 menimme kirjastoon josta toin kirjat Kultakuilu ja Matkustus maapallon keskipisteeseen. Kultakuilun luin illalla lävitse. Kun tulimme kirjastosta satoi vettä kovin.

6. pvä, keskiviikko

On loppiainen. Aamulla tuli lunta joitakin hiutaleita ja pakkasta oli muutama aste. Kävimme hakemassa postia kello 11 ajoissa. Kello 12 jälkeen kirjoitimme Taipalveden vintissä Villen vihkoon.

Näimme poikien pelaavan korroa. Päätimme hiipiä kuuntelemaan mitä pojat puhuivat. Kiersimme metsän kautta tallin taakse. Menimme pienestä luukusta sisään. Sen jälkeen hiivimme hirsiseinää ylös ja menimme liiterin puolelle. Sieltä kiipesimme seinän yli yksiovisen puolle. Nauroimme ja kolasimme kovin mutta ei pojat sitä kuulleet. Sieltä menimme jälleen liiterin puolelle köyttä pitkin. Siellä olimme niin kauan kunnes pojat lähtivät kotiin. Menimme Taipalvedelle sanoimme : "Morjens Otto!".

Kun menimme puita Taipalvedelle lähti Ville kirvestä hakemaan. Sillä välin pojat tulivat tekemään kiusaa minulle. Heittelin kapuloita veteen ja pojat kas-tuivat. Kun Ville tuli niin pojat lähtivät pakoon. Ville otti ison puun ja heitti sen Oton perään. Mutta se osuikin sähkölankoihin. Onneksi ei niissä ollut sähköä. Peljätimme pojat pahoin sanoen että radio meinasi palaa, vaikkei siihen ollut pelkoakaan.

Kun menimme meidän liiteriin tulivat pojat suuret kepit käsissä liiterin tykö. He tekivät taas kiusaa meille. Minä hyppäsin alas kynnykseltä ja lähdin Oton perään. Hän heitti keppinsä pois ja minä otin sen. Nyt tuli Erkki minua vastaan, mutta Ville sieppasi haravan, niin Erkki lähti pakoon. Kun menimme Taipalveden pihalle tuli Otto meidän peräämme ja lauloi jotakin. Ville sieppasi Oton kepin sen kädestä. Lähdimme juoksemaan jokirantaan ja Otto tuli peräämme. Jätimme hänet helposti. Kiersimme pellonreunoja pitkin meidän pihaan. Nauroimme Otolle kun se eksyi jäljiltä niin helposti. Illan olin kotona.

9. pvä, lauantai

Aamulla oli pakkasta. Kävin Heleniuksella. Sen jälkeen kävin paloasemalla ruokaa viemässä Leolle. Hakkasin päivällä puita. Olin Villen kanssa ulkona. Kello 16 kävin postissa. Sieltä palattuani kävin saunassa. Illalla olin Eevan Hilkan ja Sirkan kanssa kotona kun muut menivät iltamiin.

10. päivä, sunnuntai

Aamulla oli suoja. Olin Villen kanssa ulkona aamupäivän. Iltapäivällä rakensimme lumiukkoja jotka keihästimme nurin. Kävimme metsässä keihästävässä kantoja. Samalla annoimme nimen eräälle propsi pinolinnoitukselle "Kaksipää". Illalla kävimme elokuvissa työväentalolla. Oli jännä "Musta loordi".

11.pvä, maanantai

Aamulla oli sää hiukan parantunut. Hakkasin puita aikaisin aamulla. Menin kouluun kello 1/2 9. Viivyin siellä kello 12 asti, kun puhdistin pulpettia. Iltapäivällä oli meillä lomaa. Kello 14 kävin Villen kanssa viemässä meidän halkolapun. Kun sieltä tulin hakkasin halkoja. Heittelimme katolta lumipalloja alas keihäillä. Illalla pelasimme poikien kanssa ulkona. Illalla laskin laskuja.

12.pvä, tiistai

Menin kouluun aamulla kello 1/2 9. Tulin sieltä kello 15. Minua pyydettiin illanviettoon eräaseen ohjelmaan. Minut valittiin myös sanomalehtitoimikunnan kokoon kutsujaksi. En minä siihen toimeen olisi mennyt, mutta kun kaikki huusivat, niin oli silloin mentävä. Hakkasin puita kello 1/2 4 ajoissa. 16 ajoissa kävin kirjastossa josta toin kirjat "Kadonnut taika" ja "Ville ja me". Illalla luin Kadonnutta taikaa.

14.pvä, torstai

Aamulla oli vähän pakkasta. En mennyt kouluun sentähden kun Anni meni pyykille niin minun täytyi auttaa äitiä. Kello 9 ajoissa hakkasin puita. Vedin Eevaa pikkukelkassa. Kävin viemässä ruokaa Tyynelle leipomoon. Kello 13 tienoissa kävin meijerissä. Kello 15.30 lähdimme metsään Ville ja minä. Meillä oli hurjan hauskaa kun keihästimme kantoja. Illan olin kotona.

15.pvä, perjantai

Oli kova pakkanen. Koulusta olin pois sen tähden kun minun täytyi mennä Kolisevalle Leolle ruokaa viemään. Aamulla kävin meijerissä ja samalla kävin Paappasella. Käskin niiden tuoda puita nopeasti. Puolen päivän jälkeen ajoin puita liiteriin. Menin heti sen jälkeen Taipalveden puita liiteriin Villen kanssa. Kävimme taas metsässä kantoja pommittelemassa. Illan olin kotona.

16.pvä, lauantai

Pakkanen oli laskenut vähän. Kävin meijerissä aamulla. Kello 1/2 10 aikana kävin tehtaalla ruokaa viemässä isälle ja Kallelle. Kun sieltä tulin hakkasin puita. Puolen päivän jälkeen teimme Villen kanssa miekat. Illalla tein siihen miekkaan kannattimen.

17.pvä, sunnuntai

Kävin Villen kanssa postia hakemassa. Menimme poikien kanssa metsään kantoja heittele. Siellä oli eri kivaa. Illalla tein koulu tehtävät. Kello 18 menimme elokuviin työväentalolle. Siellä oli "Kapteeni Blood". "Jännä filmi vai mitä"

18.pvä, maanantai

Aamulla menin kouluun ja tulin sieltä kello 15. Teimme koulussa rautikkaan. Kun koulusta tulin hain olkia Näröltä.

21.pvä, torstai

Kävin aamulla kaupassa. Päivällisen aikaan vein ruokaa Kolisevalle. Menin kouluun vain iltapäiväksi. Kun koulusta tulin hakkasin puita. Minä ottelin miekallani Otto ja Erkkiä ja Arvia vastaan. Työnsin Oton ja Erkin nurin miekkani kärjellä. Sain Leolta 50 penniä ja äitiltä markan. Illalla tein luonnonoppitehtävät. Sen jälkeen luin lainasto kirjaa jonka nimi on Bendod.

24.pvä, sunnuntai

Aamulla hakkasin puita. Päivällä Ville tuli meille katsomaan minun postimerkkejä. Minä puolestaan menin Villen merkkejä katsomaan. Annoin Leolle velaksi 1,50 mk. Päivän olin sisällä.

26.pvä, tiistai

Menin kouluun tavalliseen aikaan. Pääsin sieltä kello 15. Viivysin siellä pitkän aikaa kun likat tahtoivat minut näytelmä kappaleeseen. Illalla menin kirjastoon.

27.pvä, keskiviikko

Menin kouluun tavalliseen aikaan. Tulin sieltä kello 15.30. Oli harjoitukset illan viettoja varten. Illalla kello 17 menin koululle uudestaan, mutta ei harjoituksista tullut mitään kun kaikki ei saapuneet ja toiset jättivät paperinsa kotiin.

HELMIKUU

1.pvä, maanantai

Aamulla oli pakkasta täällä mäessä 21 C. Menin kouluun ja pääsin sieltä kello 15.15. Oli taas harjoitukset, tai oli olevinaan. Ei siellä tehty muuta kuin mekattiin.

4.pvä, torstai

Sää oli lauhtunut. Kävin koulussa ja sieltä päästyäni oli taas harjoitukset. Saimme olla siellä melkein kello 16 asti. Likat ei tehneet muuta kun väänsivät. Toiset lähti kotia ja minä sain esittää monen osan. Jaah huomenna on vissii se juhla sit.

5.pvä, perjantai

Pääsimme koulusta puolelta päivältä, kun oli Runebergin päivä. Illalla oli jatkokoululaisille juhla. Se kappale missä minä olin meni päin honkia. Muun ohjelman loputtua oli piirileikkiä. Menin niin että hiki virtasi pitkin pinta. Ennen näytelmää värjättiin minun kasvot kaiken laisilla väreillä. Kyllä siinä oli kova hitsi, kun sen sai lähtemään.

9.pvä, tiistai

On laskiainen. Hurraa! Hurraa! Hurraa! On kova pakkanen. Ville ja minä hiihtelimme ahkeraan koko päivän. Hurraa!

11.pvä, torstai

Pakkanen oli vähän lauhtunut. Koulussa oli kiva päivä, kun opettaja kertoi li kaikkia juttuja. Kun sieltä tulin kävin pitkällä hiihtoretkillä.

Päiväkirjassa mainitut Otto ja Ville ovat Taipalveden poikia naapurista; Erkki, Kalle, Leo, Anni, Eeva, Hilikka, Sirkka ja Tyyne ovat Aarnen sisaruksia.

Puutetta ja pommien pelkoa

Elvi Kujala (os. Manninen, s. 1915) oli Haukkamäen koulun vahtimestarina 1938-1949. Hän muistaa elävästi talvisodan alkamisen:

“Kaikki miehet kerääntyivät siihen kouluun Karkkilasta, ja vissiin lähiympäristöstäkin. Ja ne oli yötä siel ja yöllä ne oli siit lähteny kun ne iltapäiväl tulivat. Ja siit siel oli semmonen Hellstenin Jalo, mikä oli mun miehen työkaveri ja hän oli meillä yötä. Tämä oli niin hiljaa lähteny, et me ei eres kuultu, koko väki oli lähteny. Kyl mun mies oli kuullu mut minä en kuullu. Ja sitte se alkoi, koulut suljettiin jonkun ajan päästä. Ensimmäinen hälytys kun tuli, niin meitil oli neuvottu et menkää sinne Haukkamäen metsään. Ja kaikki mentiin, meitil oli jokaisel joku laukku mukana mis oli tärkei tavaroit ja siel me oltiin. Mut se oli ainoa kerta kun siit pakoon mentiin. Et muuten oltiin siel koulul ja siel alakerras, siel oli pannuhuone. Mut katseltiin aina sielt ovesta et missä menee lentokoneet. Mut siit se opettaja Tuomisen rouva kun se hälytys tuli toisen keran, niin hän hermostui niin kovin et hän oli lyöny meirän eteisen akkunan rikki ja tuli sinne siit meijän mukana turvaan muka.”

Myös sota-ajan lapset muistavat pommihälytykset ja pakomatkat:

Maila Finnberg (os. Tanner, s. 1929): *“Mää muistan kun mää olin kaupas, kun tuli ensimmäinen hälytys. Niin voi että, kun kaikki peljästy, kun pillit alkoi soimaan. Ja joku meni mettään tonne, kun luuli se alkaa nyt siit se kauhea rytinä heti ensimmäisellä päivällä. Mutt onneks sillon lentokone vaan nähtiin. Ne haki tehdast kovin, mut tehdas oli niin montus, ettei löyretty.”*

Tästä lähialueilta kaikki vanhukset ja lapset piti lähettää maaseudulle. Meikin oltiin tuol sanottiin Kuninkaanmaaks, Taka-Haapalas, Niinimäes mummun kanssa sotaa pivos ja siit mummu otti sinne sukulaislapsiikin mukaan. Siel me oltiin koko talvi. Tättit tuli siit ain kattomaan ja toivat siit ain jotain ruokaa sinne. Talost saatiin maitoo ja voita, et meitil oli sielkin vaan yks huone. Siit kun sota loppui taas niin siit taas koulunkäynti alkoi.”

Unto Rinne (s. 1930): *“Talvisodan alussa meidät laitettiin monta kertaa koulun kivijalkaa vasten ja harjoiteltiin sitä menoo, et kaikki seisoo siit hälytyksen aikana siinä, et ei lähdetä koululta pois. Mut eihän siit oikeastaan mitään tullu, kun kaikki paleli niin kovin, ja sehän oli niinkun kivijalka ois heilunu, kun kaikki oli siin vierekkäin. Kyl me jouduttiin lähtemään karkuun mettään*

vaan, mut sit koulu lopetettiin. Kun tehtaalta annettiin hälytys niin tuli mustat jonot, ja jos venäläiset olis halunnu, niin olis ampunnu kaikki siihen tielle, mustis vaatteis kaikki meni mettään. Venäläisistä koneista tuli vaaleet usvaa perässä, moni sano et ny ne laskee kaasuu ja palellutti nenäs, ku ne löi lumihankeen koval pakkasel, siin oli lääkäril sen jälkeen töitä.”

Arvi Backman (s. 1933): *“Jos hälytys tuli täältä koulusta niin mentiin tohon Haukkamäen metsään sitte, ja sit kun tuli taas et hälytys on ohitte, niin sitte tultiin takasin kouluun. Ja sillontan ketkä asuivat lähellä tätä tehrasta, niin-kun meijän perhekin, sillan kehotettiin että jos on mahrollisuus mennä tehtaalta vähän piremälle, kun ne pelkäs et tehrasta pommitetaan. Mekin oltiin äirin kans yks talvi tossa missä on nyt se Alhon rinne, siellä oli maapaikka, se oli sukulaisten omistuksessa. Ja sit kun tuli lentokoneita aina velipojan mentiin ulos, ja sit kun siin oli iso saavi vettä täynnä, otettiin kousulla sitä ja heitettiin ylös, eihän me niin korkealle voinu että ois lentokoneeseen, mut mei sanottiin, että ei ne uskaltanu pommittaa ku me heitettiin vettä sinne.”*

Raili Kataisto (os. Nurmi, s. 1937): *“Karkkilaan tuli kaksi pommia. Toiset epäili, että ne vaan lastians purki, kun toinen pommi putosi Karhumäen suolle Kylmäkorpeen. Mun isäni Uuno Nurmi oli ensimmäinen joka löysi sen. Ja sit toinen on viel tänä päivän Närön talon navetan takan suossa.*

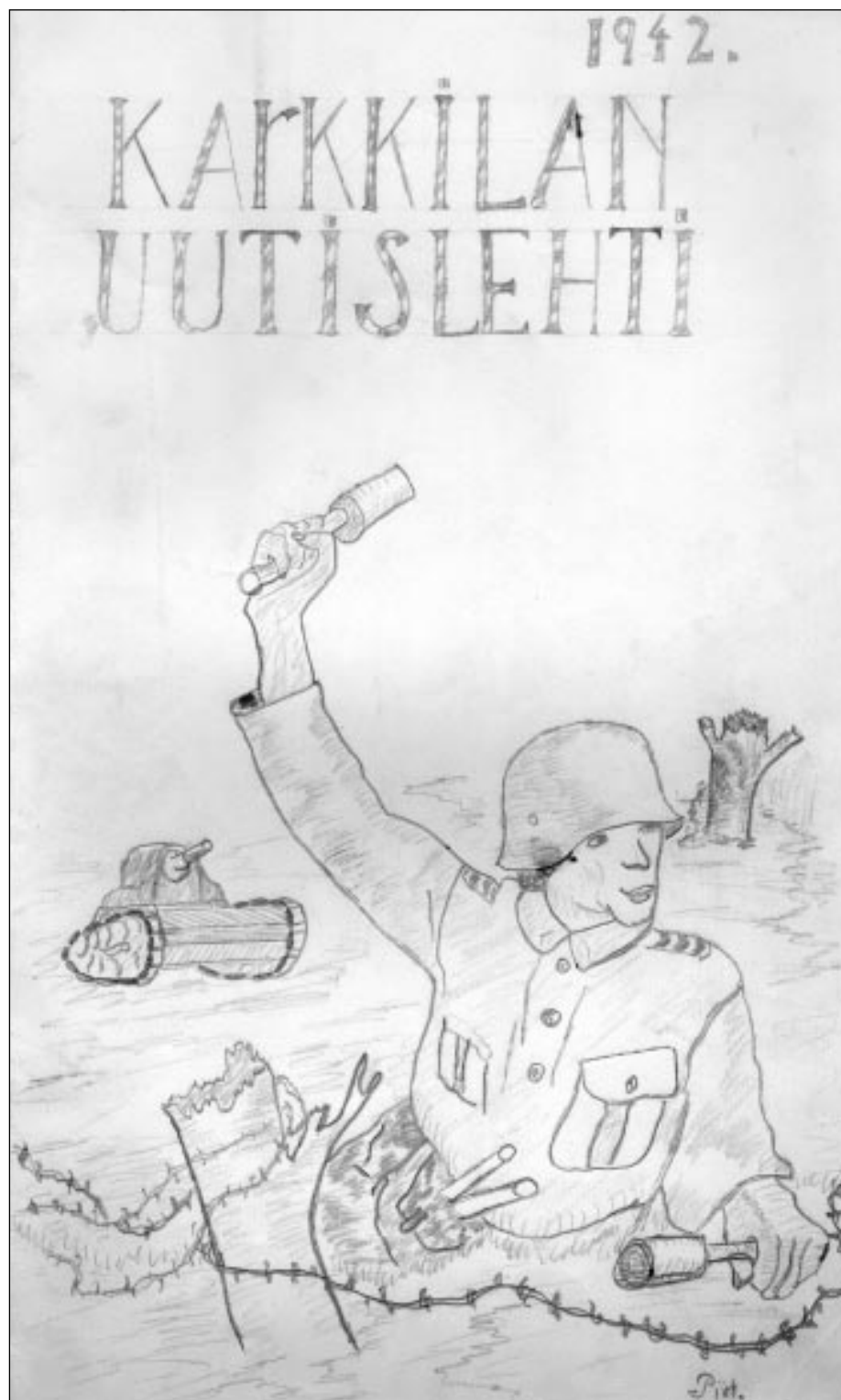
*Mun isäni kuului palokuntaan, hän oli autonkuljettaja. Isä kertoi, et se oli ihan shokki karkkilalaisille, kun tuli ensimmäinen hälytys. Hän sitten tunnollisena meni paloasemalle ja hyppäs autonrattiin, ja oli määrä, että paloautot piti viedä kirkon viereen, että sit jos tulipalo tulee niin se on siin keskustas. No sehän oli hirmusen hyvä maalitaulu, punanen paloauto kirkon vieressä. Oli huono keli, niin ei tullu yhtään muita sinne, palopäällikkökin meni metsään. Isä lähti ajamaan sitte, ja Närön suoral ajoi ojaan. Siinä oli Karkkilan palokunta! Sillä kertaa ei sattunut mitään, Karkkila sai olla rauhassa. Yksi lentokone pudotettiin Toivikkeelle. Sen lentokoneen männästä tuol Högforsis tehtiin tuhakuppeja. Tehtaalla tehtiin kranaattien kuoria, ne täytettiin Jyväskylän ammus-
tehtaalla, Vihtavuorella. Yötä päivää tehtiin.”*

Lahja Nieminen (os. Frisk, s. 1929) oli talvisodan aikana töissä valimossa kuten monet muutkin 10-12-vuotiaat lapset:

“Ei ollu miehiä, miehet oli sodassa, oli vaan vanhoja miehiä ja naisil oli pienet lapset kotona. Ei kukaan kysyny et jaksatko, se oli vaan mentävä. Kyl siitä sai palkkaakin, mut meillä oli kotona semmonen systeemi, et meidän oli tuotava se palkkapussi avaamattomana äidille, et sitä ei koskaan tienny kuinka paljon sitä rahaa oli.”

Haukkamäen koulusta lähti monia koululaisia sotalapsiksi Ruotsiin ja Tanskaan. Eräs heistä oli Maila Finnberg (os. Tanner), joka oli kolmen sisaruksensa kanssa jäänyt äidittömäksi toisella luokalla ollessaan:

“Mää olin semmonen rohkee. Opettaja sanoi koulussa, et semmoset lapset, kun on jompi kumpi vanhemmista kuollu, niin saa hakee joko Ruotsiin tai Tans-

Koululehdissä käsiteltiin myös sota-ajan elämää. Erkki Salon piirtämä "Karkkilan Uutislehden" kansikuva vuodelta 1942.

kaan. Mut sillon kun mää hain niin ei päässy kun Tanskaan. Mää en uskaltannu mummullekkään puhuu, kävin kaupungintoimistot ja lääkärit ja kaikki ennen. Mää sanoin sit illal mummul, et nyt mää pääsisin sinne Tanskaan. Mummu sanoi, että sää et lähde yhtään mihkään, mut sit kun se mun vanhin sisko Mailis puhui mummun ympäri, niin sitten mummu lopulta suostui. Mummu tervoi mun monokkin sit, et ne varmaan pysyi kuivana matkan. Mummu oli mielisään, kun mää sain lähettää ruokapaketin joka kuukausi kotiin. Sielt tuli meetvurstii ja maitopulverii ja iso pala palvilihaa.

Ensimmäinen päivä kun mä tulin kotiin niin mä ymmärsin mitä täti puhui, mutta en pystyny puhumaan kun vasta parin päivän päästä. Aluksi sanat ei tulleet oikeas järjestykses. Kun siel kaks vuotta kävin kouluu. Ja he olis pitäny mun siel, mut Suomest vaateivat, eikä katottu millasist olosuhteista lapset oli. Meilkin oli pienet tilat, mummu ois ollu mielissään, jos oisin saanu jäädä. Ne pisti hanttiin, et pitää tulla kotiin, tääl tarvitaan työvelvollisii. Ja ne ois minun kouluttanu ja pitäny siel kun oman lapsens. Mää muistan ain sen lähdön, se oli kauheet, kun heil oli niin ikävä. Täti juoksi nenäliina kädessä junan peräs pitkän matkaa.

Tulin kouluun uudestaan, kun mul ei ollut viel Suomen oppivelvollisuuslaki täytetty. Ja sit ne ei uskonu et mää oon kouluu käyny, kun kaikki sotalapset ei käyny Tanskas kouluu. Mun piti siel saada todistus, ja niin mä pääsin sit viimeisel luokal et mä sain päästötodistuksen, ettei mun tarvinnu käydä kun se yks vuosi.

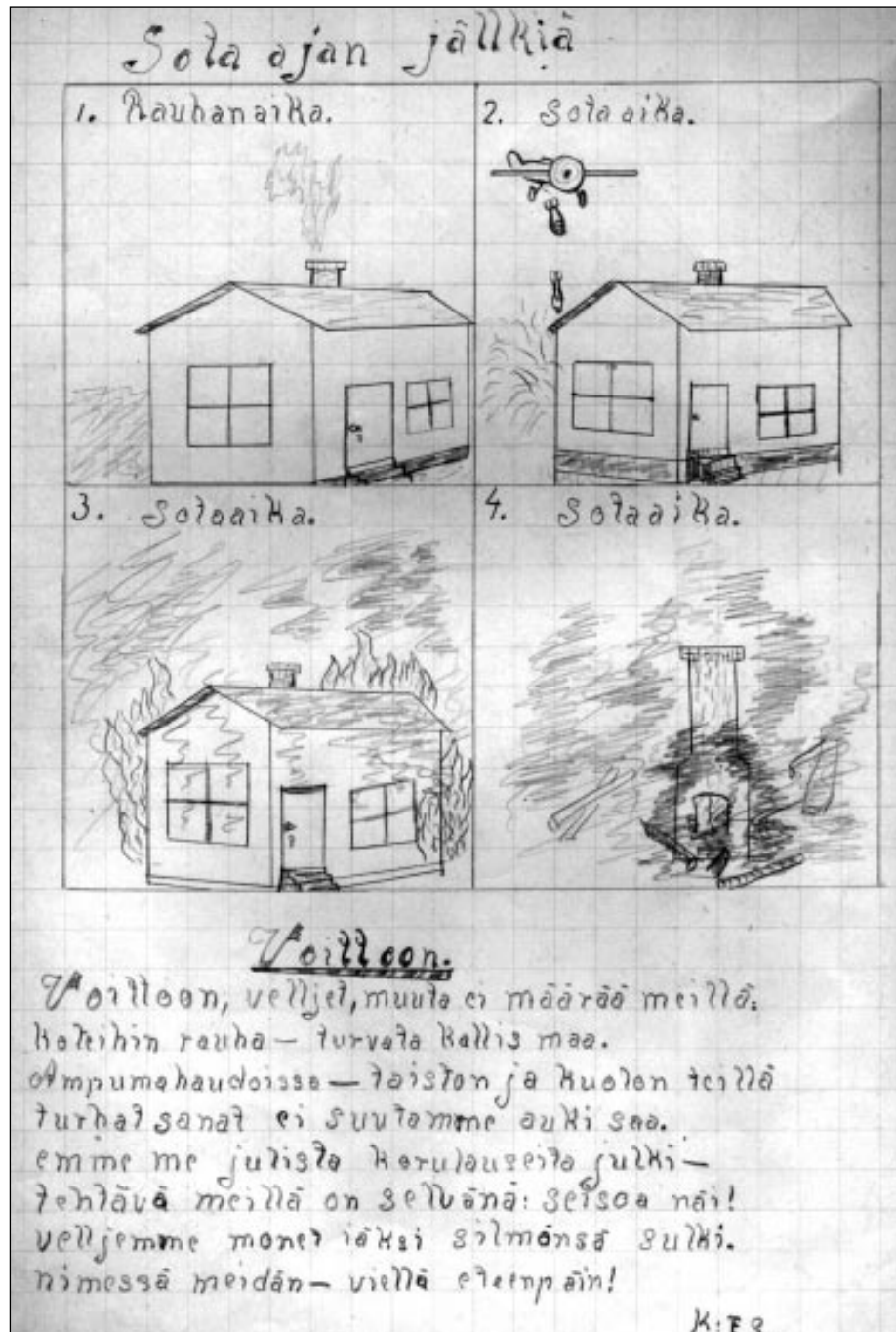
Karkkilaan tuli sotien aikana myös sotapakolaisia, inkeriläisiä perheitä joiden lapset kävivät koulua ja naiset olivat tehtaalla töissä. Sotien jälkeen heidän oli lähdettävä kohti tuntematonta:

Maila Finnberg: *“Meidän lähellä asui Pennasen perhe, joista Elina ja Martta kävi koulua ja isommat siskot olivat töissä tehtaalla. Sit sodan jälkeen kun niitten piti lähteä, niin ne kauheest ajatteli et uskaltaaks he jäädä, sillä he tiesi, et jos he joutuu Venäjäl takaisin nii heidät viedään Siperiaan, et ei he sinne pääse mis hei on asunu. Ja niin kävi, et se Elina lupai kirjoittaa meitil, eikä mitään kirjettä tullu koskaan.”*

Raili Kataisto: *“Osa inkeriläisistä meni Ruotsiin. He saatto lähteä yön aikana. Mulla oli serkku jolla oli hyvä poikakaveri, ja se oli vihjassu, että hän ei ole enää huomenna täällä. Ja yön tunteina lähtivät ja menivät Ruotsin puolelle. Osa meni takaisin Neuvostoliittoon ja joutui Siperiaan.”*

Sotien jälkeen tuli Haukkamäen kouluun oppilastulva, kun sotakorvausteollisuus toi Karkkilaan uutta väkeä. Luokat olivat 1940- luvulla ja vielä 1950-luvun alussa hyvin suuria. Pula ja puute jatkuivat vielä pitkään sotien jälkeen. Lapset kävivät koulua omatekoisissa vaatteissa, jotka oli usein peritty isommilta sisaruksilta:

Maila Finnberg: *“Airi-täti entrasi meille vaatteita vanhoista vaatteista.*

"Karkkilan Uutislehden" ensimmäinen sivu vuodelta 1942 on myös Erkki Salon käsialaa .

Muistan sen kun kuultiin et on tullu flanellii kauppaan, Bergrenil, ja Airi-täti sano mulle ja Seijal, et menkää tee jonottaan, et mää saan pojalle flanellii. No mei mentiin neljän aikaan Bergrenil, se oli sekatavarakauppa Nyhkäläs, ja me saatiin ostaa flanellii sit kun kauppa aukei, mut monta tuntii siel oltiin. Ja siihen maailmaan aikaan jonotettiin hiivaa ja kurrii ... Ja lapsethan ne meni jonoon sit, eihän sinne aikuiset päässy kun ne oli töissä.“

Ritva Ruoho (os. Kaukelin, s. 1937): *“Sodan jälkeen kaikki tehtiin vanhasta, takit ja lakit. Mul oli jostakin ruskeest kankaasta tehty talvitakki. Alakoulun puolella yks luokkakaveri sano, et siin on ihan selvästi rottaa siin sun takinkauluksessas. Ja kyllä itku tuli! Sit kun mä tulin kotiin niin mä sanoin äitil, et eihän tää vaan ole rottaa. No ei tietenkään.“*

Raili Kataisto: *“Siihen aikaan tyttöillä oli esiliinat, ja rusetit päässä. Oli hienoa, kun sai silkkinauhan, ei se ollu silkkiä, mitä lie tekokuitua. Minulla oli sellainen tummanpunainen ja se oli suuri aarre. Äiti oli jostakin saanut sellasen hienon kankaanpalan, josta hän teki minulle esiliinan. Se oli mielestäni niin äärettömän hieno, kun siinä oli jotakin rimpsuakin edessä. Kun mä menin taululta paikalleni, ja patterissa oli semmonen piikki, ja kun mä onneton menin niin se otti kiinni ja koko edusta meni halki. Ja mul oli koko päivä pilalla, vaikka äiti sen sit ompeli.“*

Arvi Backman: *“Voimistelutunnilla piti ottaa kengät pois ja mulla oli vilttitossut. Mä sanoin opettaja Janne Honkakankaalle, että mä en saa niitä jalast pois kun ne on niin tiukat. Opettaja sano, että kyllä minä saan ja sit minut siihen permantoon ja otti sen jalan sitte rupi vetämään. Minä pidin jalan jäykkänä eikä se saanu sitä, punasena se veti ja veti. Sit mua alkoi niin naurattamaan, mä sitten helpotin sitä jalkaani. Opettaja nykäisi ja se meni nokilleen. Toista saapasta se ei ruvennu sit enää vetään, mä sain pitää ne vilttitossut jalassa.“*

Myös ruoka oli sota- ja pulavuosina hyvin vaatimatonta:

Paula Hyytiäinen (os. Salo s. 1938): *“Mun äiti kävi taloissa töissä, ja sai sieltä ruokaa. Mekin mentiin sinne Kuninkaanmaalle koulun jälkeen, saatiin sitten jotain hyvää syötävää, kun se oli aika puutteellist se ruoka. Semmost ruisjauhoista tehtyä löysää puuroa me sanottiin mustaks velliksi, ja sitä vedettiin niin kauheesti. Sillon leivottiin pakarissa leipä. Vartaalla tuotiin se pakarist sitte, kun me asuttiin ihan vieres. Varras roikkui meillä kotona keittiös, sieltä aina taitettiin leipää. Isä oli kova polttamaan tupakkaa, joten arvatkaa mitkä aromit siinä leivässä oli!“*

Koulussa alettiin jo 1930-luvun lopulla antaa oppilaille kaksi desilitraa maitoa päivässä. Koululaisilla oli kuitenkin edelleen omat eväät, voileipiä ja maitoa yskänlääkepulloissa. Varsinainen kouluruokailu alkoi vuonna 1942. Kouluruokakin oli 1940-luvun pulavuosina heikkoa,

vehnävellii tai keittoa. Ruoka tehtiin ravintola Rautaruukin keittiössä ja kuljetettiin koululle suurissa hinkeissä. Raili Kataisto muistaa, että kerran hänen vellilautaseltaan löytyi tiskirätti, joka oli ilmeisesti unohnutunut tonkkaan Rautaruukin keittiössä. Rätti ongittiin pois ja ruokailua jatkettiin.

Elvi Kujala oli itse käynyt Haukkamäen koulua. Kun hän muutti miehensä kanssa vahtimestarin asuntoon vuonna 1938, tuntui koulun kivijalassa oleva asunto nuoresta parista hienolta ja tilavalta:

”Siin oli kaks huonetta, keittiö ja kamari. Ja ne oli kauheen siististi laitettu, oli oikeen, me oltiin ikionnellisii juur sen asunnon takia. Mei tykättiin et se oli niin hyvää, niin hyvää sen Fagerkullan olon jälkeen. En mää tykänny siel asuu yhtään.”

Vahtimestari sai palkkaa 350 markkaa kuussa, mistä hän joutui maksamaan myös apulaisen palkan. Apulaisiksi Elvi Kujala palkkasi jatkokoulusta päässeitä tyttöjä. Työpäivä venyi pitkäksi ja tehtaalla työskentelevä mieskin joutui auttamaan lämmityksessä:

”Ensimmäinen työ oli kun oli ne rukoukset piretty siel isos voimistelusalis niin piti mennä pesemään se lattia. Sit oli semmonen suuri puujuttu, mis oli lauta, ja sen ympäril pantiin se rätti ja sil pestiin se lattia. Kun se oli santanen ja siel piti voimistella sit heti, jos jollakin luokkal oli voimistelu sillon, ja niitähän nyt aina oli kun siinä oli monta luokkaa. Ja sitte ku oli se laitettuna, sit tuli se ruuan jakelu. Siel tuli ruoka yhrentoist aikaan ja se oli kauravellii ja lihakeitto melkein, et muuta mä en muista et siel oli koskaan ollu. Ja ne oli semmottis tonkissa. Ja sit tuli semmonen aika, et en tierä oliko se niin et opettajat, he rupi kuitenkin lakkoon, et he ei rupee antamaan, heilt vaarittiin vissiin maksu siit ruuasta. Nii hei oli niinkun työssä koska hei hoisi ne lapset sen ajan. Lapset itse haki tietyst sen kippos kans sit ruokaa, mut opettajat valvoi niitä. Nii eihän he ruvenneet maksamaan siit ruuasta sit enää. Vettä sinne ei tullu kun yhrestä raanasta, ja siitä sit kannettiin niihin säiliöihin, siihen mahtui ain ämpärillinen yhteen säiliöön ja siitä lapset joi sit koska ne tahtoi. Sit iltapäivällä kun joku luokka lopetti niin heti mentiin siivoamaan, kun koitettiin ain et saatais pian pois. Ja kun niit oli valtavast niitä luokkii siivottavana. Sit jos oli väliaikaa niin minä ajoin halot sisään, mut ne oli valtavan isot rautakärryt. Mun mies ajoi paljon mut sitä täytyi molempienkin tehrä. Ja eihän ne tytöt jaksanu, eikä niitä voinu pistääkään semmotteeseen työhön. Niit halkoi, ku ne oli pitkänä halkona viel ku ne heitettiin siihen. Ja halot oli ulkona, oli vähän tilaa missä ne oli, mut ei ollu enempi et niitä ois saanu enempi oikeen sinne sisään. Ja niit lämmitettiin siin, ja sit oli hiiltä ja koksii.”

Kouluterveydenhoito kehittyi vähitellen 1940-luvun aikana. Tuberkuloosi ja muut kulkutaudit olivat tuolloin vielä vakava ongelma.

Maila Finnberg: *”Muistan sen kun tääl kävi terveyssisar, se Heleniuksen rouva tarkastamas. Tehtiin ne salvakokeet lapsil. En muista, että kenestäkään*

olis löydetty keuhkotautia, vastustuskyky oli niin hyvä ettei sairastuttu. Ja sit se puhui kaikist näist asioist kun nuoret tulee aikuisiks niin miten ne kehittyi. Ja sit oli muutamii poikii kun oli oikein virnuleukoi, se pisti yhren pojankin nurkkaan häpeemään eteiseen. Niin eiks tää tullu ikkunan kautta sisään.”

Ritva Ruoho: “Mul otettiin kurkusta joku koe, ja sit tuli kätilö Salin sano-
maan muutaman päivän päästä, et mul on kurkkumätä. Sit äiti mun kaksossiskon
kans viemään minua sinne. Sairaalan käytävällä kysyttiin tuleeko molemmat,
ei kun toinen vaan. Mä olin siel kolme viikkoa, mutta en vielä kukaan käsitä, et
mul ei ollu kuumetta, mul ei ollu kurkku yhtään kipee. Mun kummitäti lähetti
semmosen kauniin kirjan Lumikki ja seitsemän kääpiötä. Sit kun mä pääsin
lopulta pois sanoin, et mää otan mukaan tämän kirjan. Mulle sanottiin, että se
poltetaan, ja siitäkö vasta riemu tuli. Kaikki poltettiin, muistona oli vain kauhee
määrä täitä päässä.”

Kurinpitoa ja kolttosia

Raili Kataisto: “Me todella pelättiin opettajia silloin, vaikka oli ihan kunnolli-
nen ja kiltti oppilas niin kyllä varoi tekemästä semmosta josta aatteli että opettaja
suuttui. Mutta meillä nää naisopettajat ei suuttuneet sillä tavalla, nää mies-
opettajat oli äksympiä. Kyllä mää yhren kerran tiedän, kun naisopettaja suuttu,
kun oltiin ekaluokalla. Meillä oli yks oppilas, jolle lukeminen oli hirmusen
vaikeeta. Kerran hän tuli kouluun ja sano ettei hän ole voinu lukee kun hänellä
ei ole kirjaa. Opettaja ihmetteli mihin kirja on joutunu, ja oppilas sanoi ettei
tiedä. Se oli pudottanu sen aapisen ulkokuusiin, me nähtiin se siellä ja men-
tiin kertomaan opettajalle. Tää tyttö oli niin yksinkertainen, että kuvitteli, että
jos heittää kirjan huussin pönttöön niin ei tarvitse opetella lukemaan. Hän ei
ilmeisesti ollu koulukypsä, mut siihen aikaan me oltiin kaikki samassa.”

Johtajaopettaja Arvi Tuominen oli tunnettu äkkipikaisuudestaan.
Entiset oppilaat muistelevat, että Tuomiselta meni monta karttakeppiä
poikki vuosittain, kun hän paukutti niitä pöydän kanteen. “Oli katottava
ettei ollut sormet kohdalla silloin”. **Paula Hyytiäinen** muistaa, kuinka
Arvi Tuominen kerran hermostui ja heitti kuritonta oppilasta sienellä.
Sieni kuitenkin osui vieressä istuvan, kiltin ja aivan syyttömän tytön
naamaan:

“Meitä kaikkia alko naurattaa kamalasti, kun Lea nousi seisomaan ja oli
jäykkänä ja peloissaan. Mä olin lapsena sellanen, että mä en saanu sitä naurua
millään loppumaan. Hihitin ja hihitin, ja Tuominen tuli lopulta viereen ja ky-
syi: ‘Mitä sinä naurat? Omaa tyhmyyttäsi, vai?’ ‘Ni-hi-hi-hiii ...’, ei se loppunu
sillonkaan viel se nauru ... Mä en saanut kikatusta loppumaan, niin Tuominen
otti minua niskasta kiinni ja huitaisi. Oli ihan millin päässä ettei pää osunu
patteriin. Ja kyl se silloin raivostui, pari päivää oli ettei puhunu meille mitään,
tuli vaan luokkaan ja oli tuimana.

Arvi E. Tuominen ja oppilas Ulla Saarinen vuonna 1949.

Myöhemmin Arvi Tuominen oli joskus sijaisena Nyhkälässä, kun minun omat pojat kävi koulua. Hän kysyi jälkeinpäin: 'Olinko minä paha sinulle?', kun jouduin joskus käymään koululla omien poikien takia. Vastasin että ei, meillä oli hyvä opettaja, meil oli niin mukava olla."

Hannu Ilmanen (s. 1939): "Kerran välitunnilla oli sähkömies tolpassa koulun pihalla. Johtajaopettaja Tuominen tuli sanomaan, että 'Tulkaas lapset pois, ettei sieltä tipu mitään teidän silmiinne'. En tiedä pudottiko sähkömies tahallaan vai vahingossa, mut Arvil meni silmälasit rikki. Ei se nähny ilman lasi mitään, mut onneks ei menny lasinsiru silmään."

Arvi Backman: "Käsitöissä sattui monta kertaa että puukko lipsahti. Kerran yhdeltä pojalta meni puukko sormeen. Arvi E. Tuominen lohdutteli poikaa, et se paikka tulee vaan vahvemmaksi. Yhtenä käsityötuntina Tuominen itse lovesi jakkaran jalkaa. Taltta lipsahti ja siitä tuli kamalasti verta. Yksi oppilaista huusi, että se paikka tulee vain vahvemmaksi. Tuominen lähti suoraan lekurille sikä paikkauttamaan. Sen jälkeen se ei koskaan sanonu, että se paikka vahvistuu."

1940-luku oli Arvi Tuomiselle raskasta aikaa, sillä hän menetti ainoan poikansa sodassa ja joutui hoitamaan myös kunnallisia tehtäviä. **Elvi Kujala** muistaa, miten Arvi Tuominen pyysi häneltä apua:

"Usein sanoi minulle, kesä kun tuli tai kevätaika, et ota sää noi lapset ja menkää ulos haravoimaan, että hänen on mentävä sinnen kokoukseen. Et sää saat aina ne hyvin mukaan. No mää tein itte mukana sit koko ajan, koitin niit sit puoltaa ja pitää, et ne tuli mukana siihen työn touhuun."

Vahtimestaripariskunta ja opettajat eivät juuri seurustelleet keskenään, vaikka asuivatkin samalla koululla. Elvi Kujala muistelee:

“Mun mieheni teki hirveest mieli soittaa harmoonii, kun koulus oli harmooni, ja hän soitti melkein mitä pelii vaan kun hän vähän aikaa kokeili. Ja sit mää sanoin et soita, ja mää kattelin vähän aikaa ettei se opettaja Tuominen tule, eikä ketään opettajii. Niin tärkeet se oli sillon, se luokkaero oli niin suuri. Niin ei uskaltannu, ehkä olis saanu luvannii mut ei uskaltannu semmost eres kysyy. Et se oli niin, et ne oli tavallaan opettajii ja me oltiin vahtimestarei.”

Opettaja Honkakankaan vaimo kuitenkin pelasti Elvi Kujalan sisarentyttären hukkumasta vesisaaviin:

“Ja mun siskontyttö oli meillä sillon, semmonen pikkunen Hannele. Ja mun mies kasvatti aina tupakkaa siihen aikaan, ja hän meni sitä vinttin viemään, ja mää menin menin viemään yhren kuorman kans sinne vinttiin. Ja sillä aikaa tää tyttö oli pudonnu sinne saaviin pää erellä, ja siel oli vettä. Mut onneks tää opettaja Honkakankaan rouva oli nähny akkunast tän et se tyttö putoi ja se pelasti sen lapsen. Aijai, mää itkin mitä me olis sanottu sun äitilles, ku se oli meillä vaan ihan jonkun tunnin. Ja olisi tämmönen tapaus käyny. Hän oli ihan märkä ja surkee kun se rouva tuli, oli se sylis kun mä tulin sielt vintist.”

Oppilaat osasivat vuorostaan panna opettajat lujille tappeluilla ja kolttosilla:

Paula Hyytiäinen: *“Mä olin aika pullukka kansakoulussa, vaikka olin aikaisemmin ollut sairaalloyinen. Pari poikaa meidän luokalla huuteli aina: ‘Tantta, paksu tantta!’. Kerran mä suutuin niin kovin, että mää hakkasin poikaa pahvilaukulla päähän, ja sille tuli oikein päähän vamma. Sillon oli pahvista koululaukut. Mut vietiin opettajanhuoneeseen ja meinas tulla käytöksen alennus. Sitten kaikkein lähimmät luokkakaverit marssivat sinne perässä ja pelastivat mun. Et se on niin paljon kiusannu Paulaa, et nyt ei anneta mitään rankaistust. Kun mä menin koulusta kotiin metsän läpi, niin pojat oli vahtimas, ne ois rankaissu minuu. Tytöt oli taas valppaina ja sit ne ilmotti, et siel ne pojat vartoo sinuu, ja mä meninkin kiertoteitä. Niin ei löytäny minuu ja mä välttyin rankaistukselta.”*

Hannu Ilmanen: *“Se luokka, jolla mä olin oli tosi karmee, opettaja Sirkka Rantanen itki monta kertaa. Siin oli muuttama tosi ilkeä ja surkea poika. Kerran kaks poikaa jäi kahdeks tunniksi arestiin. Kelloja oli siihen aikaan hyvin harvalla. Opettaja Rantanen meni opettajanhuoneeseen tekemään töitä, sillä aikaa pojat laitti kelloa tunnin eteenpäin. Toinen meni sanomaan, että joko me päästään pois. ‘Kylläpäs se aika kulu äkkiä’, sanoi opettaja, jolla ei ollut omaa kelloa, ja päästi pojat pois. Seuraavana aamuna pojat tulivat vähän aikaisemmin ja laitti kellon taas oikein. Opettaja ei ehtinyt huomata sitä missään vaiheessa.”*

Eira Laitinen (os.Meri, s.1936) matkalla koulun kevätjuhliin vuonna 1943. Kevätvaatteista koitui surua, sillä takki kutistui ensimmäisessä pesussa ja paperikengät menivät pilalle vesilätäkössä.

Luokan seinillä oli piirustuksia. Kerran oli taas kaks poikaa jääny arestiin, niin oli piirrelty lyijykynän kans kaik piirustukset pilalle. Mää sain uuden kynän toiselta kaverilta, he sanoi, et he heitti sun kynän kans tikkaa, ja se meni poikki, ja täs on opettajanhuoneesta varastettu uus kynä. Ne sanoi et jos sää puhut niin saat selkääs.

Tupakanpolttto oli miehekästä. Kouluaikana ei ollu rahaa, mutta kesäisin poltettiin kuivii lehtii. Yksi poika pyörtyi kun se veti kuivatettui lepänlehtii henkeen. Nuorisokioskissa myytiin venäläistä tupakkaa, 30 penniä kymmenen tupakkaa. Kerätiin rahat yhteen ja ostettiin. Poltettiin yhteen menoon kaikki ja sen jälkeen syötiin kuusenneulasia, ettei kotona haisteta. Lemmoilla oli puiden alimmat oksat tyhjiä, kun oli alemmat oksat taitettu ja pistetty poskeen. Kerran tultiin Lähteenmäen Auliksen kanssa metsästä tupakalta. Sen äiti kehui juuri naapurin rouvalle, että nuo Aulis ja Hannu on mukavat pojat, kun ne eivät polta tupakkaakaan ollenkaan. Ja me tultiin just tupakalta. Kaikki miehet polteli silloin, sitä täytyi pikkupoikana pelaa miestä kanssa ja polttaa.”

Koulupinnausta esiintyi jo 1930-1940-luvuilla. Arvi E. Tuominen keksi tälle ilmiölle nimityksen ”oravakoulu”. **Lahja Niemisen** muistot isonveljen ”oravakoulusta” ajoittuvat 1930-luvun lopulle:

”Isoveljeni Lauri Frisk ja muutamat muut pojat olivat keksineet että nyt ei lähdetäkään kouluun vaan mennään tonne Kuuselanmäkehen. Ja niinpähän me lähdettiin velipojan kanssa yhtä aikaa kotoa ja Lauri ei tullu kouluun. Oli muutamän päivän poissa, opettaja joka aamu kysy et missäs Lauri on. Sanoin että en tiedä, Lauri on lähteny aamulla kouluun. Illalla kun koulupäivä päätyy niin pojat tulivat mäeltä alas ja mun veljeni sano mulle että jos sanot äidille ja isälle että hän ei ole ollu koulussa, niin hän hakkaa sut. Ja enhän minä uskaltanu kotona mitään puhua. Tätä jatku kolme neljä päivää, kunnes Arvi E. Tuominen, tuli kotiin, ja ihmetteli missäs Lauri on, onko hän sairas. Isäni joka oli

hyvin ankara joissakin asioissa, muunmuassa valehtelemisessä, loi hyvin tuiman katseen ja tätä asiaa selviteltiin niin, että minä sain selkään, kun minä en ollu puhunu, kun Lauri ei ollu koulussa. Olit hiljaa tai puhuit niin aina tuli selkään.”

Maila Kaihonen (s. 1935) oli kiltti ja innokas koululainen, mutta keran isovelji houkutteli hänetkin ”oravakouluun”:

”Joku kerta mä menin ihan yksin kouluun, niin veli siitä Lemmoin risteyksestä vinkkasi mulle ja sit mä menin sinne. Ne olivat rakentaneet havumajan kuusikkoon ja sisällä oli heidän ylpeytensä, sammalilla verhoiltu muhkea laiskanlinna. Mä olin niin otettu, kun mäkin pääsin siihen istumaan. Silloin aina yhdeltätoista ja kahdeltatoista tehtaan pilli puhalsi sen ruokatunnin, meil kun ei kelloja ollu ennen rippikoulua, niin kuunneltiin että se puhalsi ja me syötiin eväämme, kermaista maitoa ja voileivät paperissa. Sitten mä auringon asennosta päätin, millon me voimme lähteä muina miehinä ja naisina kotiin.”

Koululaiset olivat kekseliäitä myös luvallisissa leikeissään ja puuhissaan välitunneilla ja vapaa-aikoina, vaikka välineistä olikin puutetta:

Raili Kataisto: *”Välitunneilla leikittiin laululeikkiä ’Tule lentäen lintu, laske jalkojeni luo. Nokas sulla on lippu, äidin terveisiä tuo’. Tervapataa pelattiin pihalla ja parpiitaa. Kerran saatiin pesäpallomaila opettajalta välitunniksi käyttöön, mutta ei palloa. Me oltiin niin sisukkaita, että kerättiin rahaa 10 penniä per nuppi, ja ostettiin kaupasta nahkuri, jolla me sitten me pelattiin. Se oli niin kallisarvoinen se pallo, että pelättiin että se hukkuu tuonne ruohikkoon.”*

Maila Kaihonen: *”Talvella tallattiin hankeen leikkihuoneistoja ja kalustoja. Vattolan pojat kunnostautuivat välitunnilla ja loikkasivat hirmu pitkälle kallion hyppyrystä. Kesällä Haukkamäen kalliolla keksittiin kuvaelmia, esimerkiksi Ratsupoliisi King. Mä keksin aina seuraavaks välitunniks jonkun kohtauksen siihen Kingiin.”*

Arvi Backman: *”Välitunneilla pelattiin semmosta pallopeleä, että yks tuli perässä ja heitti tennispallolla. Se, johon pallo osui joutu ajomieheksi. Toiset juoksi karkuun ja koitti väistellä. Sitten keväisin oli tämä kivipotkasu tai parpiiti, jos oli yhdeksäinen ruudukko ja aina potkaistiin kivi ruudukkoon. Se oli aina kevään ensi merkki. Pallopeleistä pelattiin neljää maalia alakentällä. Sitä pelattiin iltakaudet Fagerkullassa, siinä missä nykyään on päiväkotia. Syksyisin pelattiin piiloo Fagerkullassa marjapuskien välissä.*

Kevään merkki oli tukinuitto. Ne tukit meni Lohjalle asti, se kesti pari viikkoa. Tervasillan alle jäi aina tukkeja, kun pyhäksi laitettiin puomit eteen. Me juostiin aina iltaisin tukkien päällä ja monta kertaa pudottiin siihen väliin. Tehtiin myös sellaista, että seisottiin ison tukin päällä kun se meni ränniin hypättiin sitten siitä sillalle. Siinä olisi voinu käydä kalpaten. Kesällä käytiin Pyhäjärvellä ongella ja Käpylän kentällä hyppäämässä pituutta ja korkeutta.

Poikien suuri sankari siihen aikaan oli Tarzan. Tarzan-kirjoja lainattiin kirjastosta, Robinson Crusoe ja Pirunsaaren vanki oli myös kysyttyjä. Lehmähaassa oli sellaiset isot kuuset. Sinne laitettiin paksu köysi ja leikittiin Tarzania ja huudettiin Tarzan-huutoa. Kesällä käytiin uimassa Saavajoessa, sinne mentiin nykyiseltä Asemansuolta kapulasiltaa. Saavajoen rannassa oli isoja raitoja, jotka menivät joen päälle. Sinne isoon oksaan laitettiin köysi kiinni ja köyden kanssa lähdettiin täältä ja kun päästiin joen keskelle niin pudotettiin veteen. Se oli hauskaa. Kuviteltiin, että krokotiili tulee Tuorilan rannasta ja uitiin pakoon.“

Juomareita ja laiskureita

Haukkamäen koulussa kirjoitettiin ”Karkkilan Uutislehteä” vielä jatkosodan aikana. ”Raittius-Tähti” ja ”Toivon-Tähti” olivat Toivonliiton raittiuskerhon toimittamia lehtiä vuosina 1944 - 47. Niiden kirjoituksissa käsiteltiin moralistiseen sävyyn sekä aikuisten että lasten paheita, alkoholin käyttöä, valehtelemista ja varastamista. Monet niistä on todennäköisesti lainattu tai mukailtu painetuista lasten- ja nuortenlehdistä.

”Raittius-Tähdessä” (1944-45) julkaistiin kaksi kertomusta otsikolla ”Viinan villitseminen”, joka on ollut ainekirjoituksen aihe tai raittiuskerhon kirjoitustehtävä. Seuraavassa **Aarno Sohlmanin** tulkinta aiheesta:

Mäkitalon Kalle oli reipas ja kunnollinen nuorukainen. Hän oli tottunut tekemään työtä ahkerasti. Kun Kalle oli täyttänyt 17 vuotta lähti hän kaupunkiin ansiotyöhön. Kallesta kasvoi ajan mittaan komea mies. Hän meni naimisiin ja sai pari pulskaa poikaa. Koska Kallella oli säästörahoja, osti hän auton. Eräänä päivänä Kalle viipyi tavallista kauemmin työssä. Kotiin tultuaan Kalle oli luonnottoman iloisella tuulella ja hän tuoksui viinalta. Aika kului edelleen. Kalle alkoi viihtyä enemmän huonossa seurassa ja tupakansavuisissa kahviloissa. Eräänä päivänä hän ajoi autollaan erään miehen päälle ja joutui vankilaan. Sieltä päästyään hän jatkoi entistä huonoa elämäänsä. Eräänä päivänä oli hänen kotonaan miesjoukko juopottelemassa. Kun ei hänen vaimonsa hyväksynyt tätä, pahoinpiteli Kalle häntä. Sen jälkeen hän surmasi itsensä.

Ahkeruus oli tärkeä hyve sotien jälkeisessä Suomessa. ”Toivon-Tähdessä” vuonna 1946 julkaistiin seuraava keskustelu, jonka kirjoittaja on nimimerkki ”Poika-Tyttö” eli **Aila Joutsensalmi**:

Paavo: ”Hyvää päivää, Kalle.”

Kalle: ”Päivää, päivää, Paavo.”

Paavo: ”No, minnekäs sinä nyt olet menossa, kun olet noin hienokin?”

Kalle: ”Menen kirkolle, kuuluu olevan tivolikin siellä, mutta minnekäs sinä olet menossa?”

Paavo: ”Minä menen siivoamaan rehtori Karkkusen pihaa. Hän sanoi, että hän tarvitsisi pari poikaa auttamaan pihan siivouksessa.”

Kalle: ”Ja nyt sinä menet sinne.”

Paavo: "Niin, vaikka en ole vielä mitään ilmoittanut rehtorille, jos tulen."

Kalle: "Kylläpä sinä olet hölmö, en minä vaan viitsisi, kun on vielä näin kaunis ilmakehä."

Paavo: "Äiti on sairas eikä voi käydä töissä, joten minun pitää hankkia raha jostakin, että saadaan ruokaa."

Kalle: "Lähtisit minun kanssani katsomaan sitä tivolia, siellä on karusellikin."

Paavo: "Ei, kyllä nyt lähden, en viitsi kuunnella sinun turhanpäiväisiä juttujasi. Ensin työ, sitten leikki, niin sanoo vanha sananlaskukin. Hyvästi ja muista minun sanoneen: Ei siitä mitään hyvää seuraa."

Kalle: "Kaikesta tuo Paavokin suuttuu. Hei sitten mokomakin työmoukka."

Samassa "Toivon-Tähden" numerossa julkaistiin myös nimimerkki "Epen" (**Elma Gullström**) satu "Jaakon lintuystävät", jossa ahkera Jaakko-poika saa lopulta palkintonsa vauhdikkaiden tapahtumien jälkeen:

Kylän kaukaisimmalla laidalla asui vanha mummo Jaakko-pojan kanssa. Kukaan ei pitänyt mummosta. Jokainen surkutteli pientä Jaakkoa, jonka täytyi asua mummon luona. Se ettei kukaan mummosta pitänyt johtui siitä, että hän oli niin hirmuisen laiska. Kaiket päivät hän vain vetelehti vuoteessaan ja Jaakon täytyi kantaa hänelle herkuja sinne.

Mummo oli joskus löytänyt Jaakon metsästä ja tuonut hänet tupaansa ajatellen että Jaakostapa hän saisikin hyvän palvelijan itselleen. Ja niin kävikin, sillä Jaakko oli ahkera. Mummo antoi hänelle huonoa ruokaa, vaikka Jaakko sai hänelle itselleen tehdä erinomaisia herkuja. Mutta Jaakko oli kiltti poika, joka ei valittanut kohtaloaan. Kun Jaakko eräänä iltana meni ullakolle, jossa hänen olkivuoteensa oli, kuuli hän ullakon nurkasta lintujen liverrystä. Yksi pieni västäräkki tuli aivan hänen vuoteensa viereen ja lauloi siinä, että tule kanssamme leikkimään. Jaakko totteli. Ja hauskaa heillä olikin. Sitten Jaakko pelästyi, kun hän kuuli kukon laulavan kuk-ko-kie-kuu ja samalla tuli aurinkokin näkyviin. Nyt linnut sanoivat hänelle että hän oli ollut hauska leikkiveri. He käskivät Jaakon menemään kuninkaan palatsiin ja kertomaan siellä kuninkaalle että merirosvot aikoivat hyökätä linnan kimppeun ja viedä kuninkaan vangikseen. He aikoivat hyökätä ensi yönä. Neuvo kuningasta kokoamaan koko laivastonsa ja itse piiloutumaan läheisten vuorten taa. Ja kun merirosvot hyökkäävät kaupunkiin, on kuninkaan laivue heitä vastassa. Jaakko pelkäsi että mummo heräisi mutta ei, mummo kuorsasi kuin ukkonen.

Saman päivän iltana Jaakko saapuikin kuninkaan portille, mutta vartijat eivät päästäneetkään häntä kuninkaan luo. He vain pilkkasivat häntä. Mutta pieni lintu oli seurannut näytelmää. Se lentää pyrähti kuninkaan akkunaan, koputti nokallaan ruutuun ja sai kuin saikin kuninkaan ikkunaan. Kun kuningas näki miten vartijat pilkkasivat poikaa, harmistui hän ja käski heti päästää pojan sisälle. Kuningas kuunteli vakavana pojan kertomusta. Seuraavana yönä sitten merirosvot hyökkäsivät, mutta kuninkaan soturit ottivat heidät kiinni ja panivat tyrmään. Kuningas kiitteli kovin Jaakkoa. Ja koska kuninkaalla ei ollut lapsia päätti hän ottaa Jaakon omaksi pojakseen.

Nytpä alkoi Jaakolla onnen aika. Hän sai paljon ystäviä ja leikkivereita. Mutta parhaimpina ystävinään Jaakko kuitenkin muisti pikku lintuja.

Koulun johtokunta oli 1940-luvulla huolestunut siitä, että oppilaat kävivät katsomassa lapsilta kiellettyjä elokuvia. Toivonliiton kerhon toimittaman "Toivon-Tähti"-lehden pilapiirros (23.5.1947) käsittelee ajan elokuvatarjontaa.

Kenkälappuja ja hammasvelliä

Kirsti Pelkonen aloitti pitkän kautensa Haukkamäen koulun opettajana vuonna 1953. Karkkilaan hän oli tullut Karjalan evakkona vuonna 1940, alunperin kesälapseksi tohtori Haglundin perheeseen. Hän jäi kuitenkin perheeseen pysyvästi, kävi koulunsa Karkkilassa ja opiskeli kansakoulunopettajaksi. Kirsti Pelkonen oli yläkansakoulunopettajaseminaarissa Hämeenlinnassa, kun vanha Nyhkälän koulu paloi, ja sen mukana hänen asuntonsa ja omaisuutensa:

“Polkupyörä jäi, semmonen huono polkupyörä, se oli aika lailla uus, mut eihän siihen aikaan saanu hyviä polkupyöriä. Ja kellariin oli jääny jotain hillopurkkeja. Rauniosta löyty joitakin kuvia sitte, tulin vasta seuraavana päivänä vielä savuaville raunioille kattelemaan, kun mulle ilmoitettiin, mä olin Hämeenlinnassa. Sehän oli marraskuun 22. päivää kun se tapahtu se tulipalo ja kauheesti lunta. Onneksi mul oli vakuutus ja olin kuukautta aikasemmin korottanu sitä. Mähän kävin kysymässä silloin tulipalon jälkeen, että mitenkäs se on, kun siihen aikaan piti järjestää opettajalle asunto. Ei ne ollu tietävinään kaupungin herrat, ne sano vaan et teillä on asunto, he tietää, et menkää vaan Haglundille. Että kaks kuukautta minä asuin heillä vielä sitte. No, ihan yhtäkkiä kuulin et se yks opettaja muuttaa omaan asuntoon. Siitä se tuli sitte asunto.”

Vielä 50-luvulla luokat olivat suuria, oppilaita saattoi olla luokalla yli 40 ja myös rinnakkaisluokkia perustettiin välillä. **Hannu Laitinen (s. 1950)** aloitti koulunkäyntinsä vuonna 1957 äitinsä Aino Laitisen oppilaana yhdistetyllä ensimmäisellä ja toisella luokalla. Koulunkäynti oli tuttua, sillä Hannu veljineen oli ollut jo monta vuotta “kuunteluoppilaana” äidin luokalla, kun perhe oli vielä asunut koululla:

“Mul oli hirveen hankala aina kun mulla oli jotain asiaa, että oppilaat sano että opettaja, opettaja. En mä osannu sanoo et opettaja, mut mä tunsin et en mä voinu sanoo että äiti, oli aina joku ihmeellinen tapa keksittävä millä mä kiinnitin sen huomion.”

Useimmille ensiluokkalaisille koulu oli kuitenkin uusi ja pelottava paikka. **Anja Wiik (os. Mäensyrjä, s. 1949)** muistelee ensimmäistä koulupäiväänsä vuonna 1956:

Anja Wiikin luokka kolmannella luokalla vuonna 1959 opettajanaan Kirsti Pelkonen.

Haukkamäen koulu oli myös henkilökunnan perheiden koti. Vasemmanpuoleisessa kuvassa Hannu Laitinen (oik.) ja koulun vahtimestarin Aune Wahlstenin Veikko-poika hiekkakasallaan koulun pihalla 1950-luvun alkuvuosina; oikeanpuoleisessa kuvassa Hannu ja Jukka Laitinen pihakivellä.

“Sillon jostain syystä äiti tuli tuomaan, vaikka se oli töissä, mutta se oli niin tärkeä päivä et äiti tuli kouluun. Ja oli siellä joidenkin muidenkin äitejä, mut aika moni laps tuli yksin. Ja yks naapurin tyttökin niin se kyllä itki kamalasti koko sen ajan, et se oli ihan kauheeta. En mä siitä oikeestaan muuta muista kun sen tulemisen ja sen hirmu jännittämisen, ja sen itkun ja sen pelottavuuden, kun opettaja oli jotenkin kauheen arvokas.

Mä en osannu lukee enkä osannu kirjoittaa enkä laskeakaan, sukunimikin oli ihan kauhee kirjoittaa, kun oli vaikei kirjaimii, et kyl se oli katkera paikka. Mut käsitöissä olin hyvää, kun kotona oli tehty pannulappuja jo vaikka kuinka kauan, niin olin sit ain opettamas niitä toisia. Mä muistan Nyrhisen Keijon ja ton Etoliinin Tapanin pannulaput, ku ne oli semmosia hikisiä kasoja täs kämmenel, ja sit ois pitäny löytää silmukka ... Sit kiiltävästä paperista tehtiin semmosia arkkeja, pujotettiin niitä, ja sit semmonen pahvi mikä neulottiin kans. Ja joka vuosi tehtiin samat käsityöt, kun mullakin on sisarukset käyny perässä, niin ne on kaikki tehny. Paitsi mun veli, kun se osas virkata jo ennen kun se tuli kouluun, niin se teki kauheen nopeesti sen patalappunsa. Niin opettaja, Korhosen Mertta pyysi että sano äitille et lähettää lankaa mukaan et teet kintaat välityönä. Rauno sano äitil et opettaja käski lankaa laittamaan, ja äiti sano et ei kouluun oo ennenkään lankaa tarvittu, että koulust saa kaikki mitä tarvitaan. Ja se osti kumminkin jotain semmosta ihan halpaa lankaa, sata grammaa, poika tuli sit kouluun, ja se virkkas semmoset isot kintaat siitä, semmoset turkoosit kintaat, ja tosiaan sillä välillä kun toiset teki sitä patalappua, teki äitille kintaat. Ja opettaja, muistan sit keväällä kun oli se näyttely, niin oli ylpee niistä kintaista, kun Rauno oli hirveen villi poika.”

Pannulappujen virkkauksen jälkeen pojat olivat innoissaan, kun pääsivät kolmannella luokalla puutöihin.

Seppo Väli-Klemelä (s. 1949): *“Sit kun puutöihin päästiin niin sithän oltiin niinkun jo puoltoista miestä, et se oli hienoa kun sai höylää ja poraa ja talttaa, vaik ei niistä mitään tullukkaan. Vaikka kuinka yritti höylätä, niin siihen jäi semmosia pomppuja siihen, ei siitä tul sileetä koskaan.”*

Hannu Laitinen: *“Must oli vaikein käsitöis kun päästiin puutöihin tehdä tollanen vaateripustin puusta. Aina se lohkes sit jossain vaiheessa, kun höylälä sitä höylättiin. Mä en muista kuinka monta mäkin niitä tein ja Arvi Tuominen oli opettajana sillon. Joskus se kiivastui, mä en muista kuka oli laittanu höyläpenkkiin, ku siinähan oli semmoset teräksiset tapit jolla se kiristettiin lauta siihen penkkiin kiinni ja sit sitä höylättiin, joku oli sen metallitapin pannu ylemmäks ku sen höylättävän pinnan. Siin vaihees Arvi näytti et joskus saat-
taa olla aika kiivaskin.*

Se oli aina suuri asia, kun Arvi polki pyörällä, sil oli semmonen sarvitan-konen polkupyörä, kun polki Nikkimäkee, kun Arvi oli tuohon pihaan tullu, astu polkupyörältä pois, niin aina se valitsi jonkun pojan joka oli välitunnilla tai aamulla tullu, ja anto tehtäväksi et viepä mun pyöräni tuonne telineeseen, ja se oli suuri kunniatehtävä kun sai viedä Tuomisen Arvin pyörän telineeseen.”

Kouluruokana vuorottelivat 1950-luvulla edelleen keitot ja vellit.

Anja Wiik: *“Mä tykkäsin ohravellist yli kaiken, hammasvelliks sitä sanottiin, se oli tosi hyvää. Velliä oli joka toinen päivä, joka toinen päivä sitte keittoa. Se oli semmonen emalikuppi, aika kolhiintunnu ja ämpärillä tuotiin luokkaan. Koulust tosiaan sai sen lämpösen ruuan, ja sitten leivät ja maidot piti tuoda iteltä sillon. Kyl se leipä oli semmost et ei siin ollu ku se voi päällä. Ja yks meidän luokalla, semmonen tyttö jol oli aina jotain makkaraa, ja sit oli voipaperissa se leipä aina, ja kaikki oli ihan hiljaa kun katto et mitähän sil on tänään leivän välissä. Sillon leivät käärittiin kauppapaperiin. Ja sillon mä muistan et oli semmonen kysely että kellä on maitoo eväänä kerran ja sit joku aika sen jälkeen ruvettiin antaa koulustakin maitoo. Ja simapullojahan oli vapun tienoilla, ja sit ne poksahdelti kassissa.”*

Kirsti Pelkonen: *“Yks poika oli tullu pyörällä kouluun ja jättäny eväspakettinsa pyörän sinne tarakalle. Ja kun minä katoin ikkunasta niin harakka on siellä syömässä sitä. Mää sitte menin kouluun ja sanoin, kato kuule, nyt on asia niin et sul ei oo eväitä. Harakkaa hätistelin pois, mut ne oli kyl jo revitty ja syöty.”*

Oppilaiden piti tuoda tietty määrä puolukoita koululle syksyisin, vaihtoehtona olivat omenat. Koulun keittäjä oli vihainen jos omenoita alkoi tulla liikaa, niiden kerääminen kun oli helpompaa kuin marjastus.

Anja Wiik: *“Ja sit oli sitä marjapuuroo, sitä puolukkapuuroo kun keitettiin, ja sit sen kanssa sai maitoo. Ja mun takan istui Arja-Leena, ja sen teki aina hirveen pahaa, kun se maito meni siihen puuroon. Ja se oli ihan kauheeta, kun sillon oli pakko syödä kaikki ruoka, ei saanu jättää mitään, ja se välillä vielä puklas siihen kuppiinsa ja ei annettu armoa. Sitte ku kaikki oli syöny ja muut oli jo välitunnilla, niin sit opettaja sano et vie se kuppis pois. Se oli aina, se marjapuuro sen kauhistus, me toiset tykättiin, et se oli hirmusen hyvää.”*

Oppilaille jaettiin vielä 1960-luvun alussa “kenkälappuja”, joilla saattoi hakea kenkäavustusta kauppapalalta. Kengät sai Tuen kenkäkaupasta:

Seppo Väli-Klemelä: *“Ei kai mekään nyt niin kauheen hyvin pärjätty, mut ei me varmaan koskaan saatu niitä kenkiä, mä en koskaan ymmärtänny et minkä takia me ei saatu sitä, ja minkä takia ei olis kotoo tahdottu antaa sitä anomusta ... Mä muistan hyvin sen, eikä se varmaan mikään semmonen ollu, häpeiltävä asia eikä mikään.”*

Anja Wiik: *“Meilläkin oli lapsia kolme, mut mä muistan kans ne kengät, me ostettiin monot, ja sit kasvunvara, ja ne ei koskaan tullu sopivaks ne monot, ai että ne oli kamalat. Kun ei jalka sit enää niin paljon kasvanu. Mut niil sit käytiin talvi koulua. Ne oli ne yleiskengät. Hyvä oli laskea Lemmoinmäkeä alas, kyl ne luisti hyvin.”*

*Kevätjuhlaan ja joulujuhlaan sai uuden mekon, muita vaattei ei saanu. Sil-
lä aina mentiin seuraava syksy sillä kevätmekolla ja sit taas kevät sillä
talvimekolla. Ensimmäisellä luokalla oli vielä esiliinatki joillakin. Ei silloin vaat-
teilla kyllä koreiltu, kyl niit samoja vaatteita käytettiin niin kauan, ku ne vaan
vähänki mahtu. Ja sit sen jälkeen käytti viel sisarukset niitä, että kaikki käytet-
tiin kyl loppuun. Eikä kukaan koskaan sanonu, että aina nuo samat vaatteet, ku
kaikilla oli ne samat vaatteet. Mut sen sit huomasi kun oli joulujuhla kun kaikil-
la oli sit jotain nättiä päällä, et eron kyl huomasi, kun oli juhla, et ei kaikilla ollu sitä
uutta mekkoa. Kyl se aika kova paikka välillä oli, et saako sen mekon. Varsinkin jos
perhees oli useampi joille piti hankkiä niin se oli aika iso raha.”*

Kirsti Pelkonen auttoi erästä poikaa monojen hankinnassa:

*“Oli semmonen perhe, missä poika oli hiihtokilpailussa. Ja sit hän voitti ja
määrättiin et hän menee koulujenvälisiin kilpailuihin. Hän sano mulle sitte,
että en mää mene. Mää sanoin et minkä takii. Hän sano mulle hiljaa, et ei mul
oo monoja. No mää sit sanoin näin, kahden kesken puhuttiin, että kuules et jos
sä autat minua, niin minä autan sinua siinä monoasiassa. Et kun meil oli asun-
nossa siihen aikaan toi uunilämmitys, ja puut piti kantaa yläkertaan. Niin minä
sanoin et kannatko sä mulle puita sinne kun oli semmonen teline, niin hän
sanoin et juu mielellään. Niin mä sanoin sitte, et no kuule, sovitaan et sä tuot
mulle puita useamman kerran vaikka keittiön puolelle ja minä ostan sulle ken-
gät, monot. Ja ai kun hän oli onnellinen, kyl ne puut meni äkkiä keittiöön. Ja sit
mä soitin Tukeen ja sanoin, et tulee yks poika ja sanoin hänen nimensäkin, et
tulee ostamaan kengät, et antakaa hänel, mä tulen maksamaan. Niin sitte hän
tuli, mä muistan et sit hän oli päässy koulusta kahentoist aikaan, kun ei ollu
käsitöitä hänellä ja me oltiin tyttöjen kans käsitöissä, niin hän tuli sitten kes-
kellä tuntia koputti oveen ja niin riemuissaan ja avas sen laatikon.”*

Välitunneilla ylä- ja alakoululaisten täytyi pysytellä omilla pihoillaan. Tytöt hyppäsivät narua ja ruutua, kävelivät koulun ympäri ja vaihtoivat kiiltokuvia Aku Ankka-vihkojen välissä. Pojat pelasivat jalkapalloa ja muita pelejä. Yhdessä leikittiin kukkulan valloitusta:

Anja Wiik: *“Se oli tos sivus kun semmonen porras talon päädyssä, se oli se
kellarin kaide minkä päällä sit oltiin, sithä se kiellettiin. Et niinkun vedet-
tiin toisiamme, et kumpi saa kaadettua siit alas ja kumpi jää siihe pystyyn, et ei
tarvinnu välineitä.”*

Hannu Laitinen: *“Kun oli tämmöset pakkasilmat, kun ne portaat tuli siit
ylös, niin oli noin paksu kaide siin, et siin aika monen pojan kieli oli ...”*

Seppo Väli-Klemelä: *“Ja sit tohon jäi kans tohon portaisiin, sit tuli keit-
tää ja kaato kuumaa vettä. Saatiin kieli mukaan, ettei tarvinnu jättää siihen.”*

Talvella hiihdettiin sekä väli- että urheilutunneilla. Seppo Väli-Klemelälle on jäänyt hiukan katkera muisto hiihtokilpailuista:

Riitta Korhosen piirros hiihtäjistä neljännellä luokalla 1957-58.

“Latu kulki tosiaan tästä tonne alas tonne tenniskentälle ja sieltä lenkki, ja mä olin tietysti sit suht hyvä hiihtämään sillon ja hiihdin kovaa ja ohitin monta kaveria jotka oli edellä lähteny, ja tulin maaliin ja sit kun katottiin tulokset, niin Veikko oli voittanu kuitenkin. Siinähan oli äärettömän yksinkertasta oikasta kun se kierrettiin se kuusiaidan pätkä sinne tenniskentälle tullessa ja mä oon ihan varma et se oikasi siitä sen kulman, mutta ei ollu videointia niin ei pystyny todistamaan.

Ja sit sellasen mä muistan jumppatunnilta, et tos salissa pelattiin pallolla, no mä heitin pallon tietysti sinne kattoon ja lamppuihin. Tuli alas että helisi ja Arvi E. Tuominen sano että no, Sepon isä tulee sitten koulun jälkeen sopimaan tämän asian. Se oli hirvee paikka, että miten sen kertoo kotona, et sun pitäs mennä nyt, mut mun tietääkseni semmost ei tarvinnu koskaan käydä sopimassa ... Ja sehän muuten vuosikausia puuttu siitä se kupu siitä lampusta, ei niitä varmaan saanu mistään.”

Rangaistuksina käytettiin lähinnä nurkassa seisottamista tai arestia, vakavimmissa tapauksissa alennettiin käytösnumeroa.

Seppo Väli-Klemelä: *“Jälkeenpäin istuttiin, eikä uskaltanu mihinkään lähtee vaikka opettaja lähti välillä pois ja tuli sit tunnin päästä kattoon, ei uskaltannu minnekään lähtee kun ei tiennyt et onkse oven takana vai ei. Ja sit kun mul oli lyhyt koulumatka, niin oli vaikee kotona selittää, et viivysin tos matkalla vähän. Ja sit oli tosiaan tää, tän mä muistan neljännelt luokalta tän erikseen istuttamisen, pulpetti pari metrii muista eteen ja sai itekseen siellä ... Oli aina kuulemma tunnin aikana asiaa muille ...”*

Kirsti Pelkonen: *“Kerran oli semmonen, ne oli aika pieniä poikia, mut kyl siinä oli kolmas ja neljäs- ja viidesluokkalaisia, ne oli menny ja oli se puusee siinä ja koittanu kuka pissaa pitemmälle. Ja oli yks hyvin kiltti poikakin, ja no ei siinä mitään muuta mutta kun pojat pesemään kun oli lauteillekin menny. Ja määräs että arestiin pitää jäädä, siinä oli muitankin kun mun luokkalaisia. Mä muistan sitten kun yks äiti kysy pojalta, että minkä takia sä olit siellä arestissa. No kun, no kun piti koittaa kuka pissaa pitemmälle, poika tunnusti. Muuten sehän on vanha konsti, näinhän sitä tehtiin lapsena.”*

Hannu Laitinen onnistui välttämään rangaistuksen:

“Se oli välitunnin ennen joulua, niin Autereen Riston kanssa me tehtiin vähän jotain jekkuu yhdelle kaverille et se kaatu tonne selälleen pihalle, ja sit se rupes itkeen hirveesti. Ja Korhosen Eemeli oli valvojana pihalla, ja me lähettiin juokseen karkuun tonne alapihalle, ja aateltiin et ei me kuunnella niitä nuhteita. Ja puutyösalin ikkuna oli auki, me mentiin siit sisään ja oltiin olevinaan ovelia. Ja siel oli Salon Tapsa ja muita harjoittelemassa jotain lauluesitystä joulujuhlaa varten. Ja Eemeli tuli sinne perässä, me esitettiin sellanen tarina et ei kyl me ollaan tääl oltu, ja siin kävi sit niin et kyl meidän oli pakko olla siel loppuun asti ja olla siel joulujuhlas esittämäs tätä juttua, laulettiin muun porukan mukana. Nuhteilt säilyttiin.”

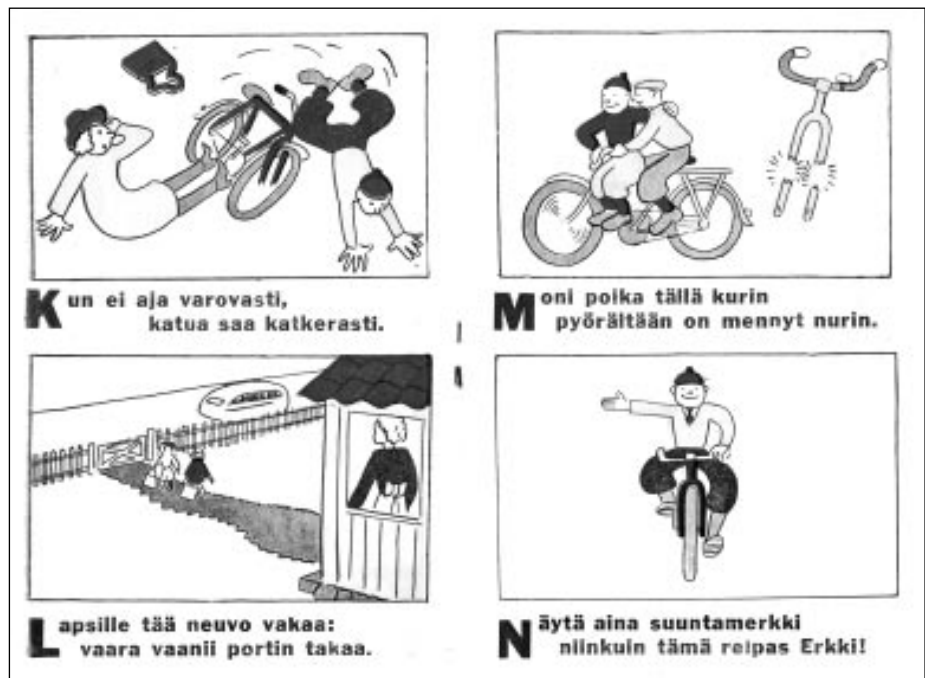
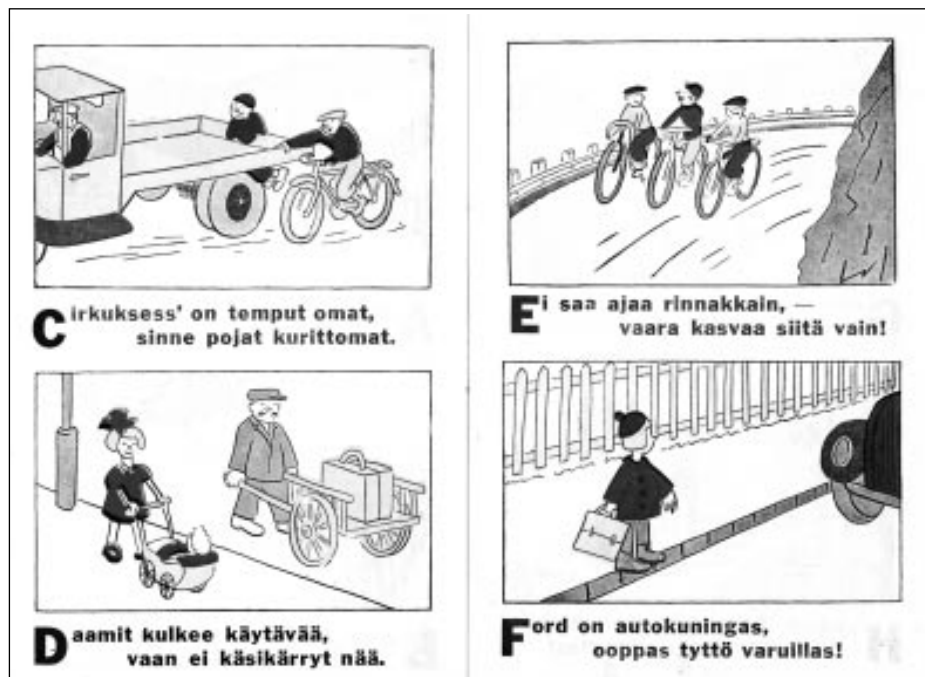
Tupakointi oli rikkomuksista pahimpia. Kirsti Pelkonen opetti ensimmäiseksi kuudetta luokkaa, jonka poikia jäi kiinni tupakanpoltosta:

“Sillä luokalla oli yks karkkilalainen hyvinkin tunnettu, ja mä sain sitte ne kiinni välitunnilla, ne oli jossain puun takana. Ja siitähän tuli kova rangaistus sillon. Ja sittenhän vuosien jälkeen kun hän tuli, kouluhallituksessa hän oli sillon jo. Hän tuli kouluhallituksen herrojen kanssa kouluun ja hän sano sillon että kuules Kirsti, että kiitos vaan siitä et sä lopetit sen tupakanpolton häneltä.”

Anja Wiik puolestaan muistaa, miten kolmasluokkalaiset pojat koelivat tupakanpolttoa:

“Se mikä siin oli niin hauskaa, kun Kirsti Pelkonen sit kyseli niitä asioita, et mistä ne oli saanu niitä tupakkoja, niin pojat kerto et ne oli niit natsoja saanu sielt tien vierestä ja kun Kirsti kysy et mikäs se natsa sit on, ja niitten tarvii ruveta selittään alusta alkaen et mikä se oli. En mä muista mitä ne sai siitä, mut siin tuli aikamoinen oppitunti tupakasta. Se oli kauhee paikka kun pojat jäi kiinni, koko luokka oli hiljaa, et mitä tästä oikeen tulee, se oli ihan kauheeta. Nekin oli vaan kokeillu, ne oli löytäny tuolt tieltä koulumatkalla natsoja, ja oliko siin mitään mistä polttaakaan, mut joku oli nähny, ja ne jäi kiinni. Ja ei ne ny ihan heti alkanu ollenkaan sit tupakoimaan.”

Oppilaat kävivät joskus “laiskanläksyllä” opettajan kotona. Kirsti Pelkonen kotona kävi eräs tyttö kirjoittamassa tai laskemassa:

"Lasten liikenneaapinen" (1953) muistuttaa lapsia vilkastuvan liikenteen monista vaaroista.

“Hän katteli ympärilleen ja sano, ai opettajalla on yks taulu mut kyllä se on sitte suttu. Mää sanoin et suttu se kyllä on.”

Anja Wiik muistelee käyntiään Kirsti Pelkosen luona:

“Hän aina tuoksu mahdottoman ihanalle hajuvedelle, ei sillon ollu hajuvedet niin paljon käytössä, mut hänel oli aina. Ja sit kerran olinks mä sit laiskanläksyä tekemässä tai jotakin, niin sit hän sano et kun oot tehny niin tulet sit näyttään tonne hänen asunnolle se, ja siellä vasta hajuvesi tuoksu ...”

1950-luvulla alkoivat yhä useammat oppilaat pyrkiä oppikouluun, jonne oli tiukat pääsykokeet.

Seppo Väli-Klemelä: *“Neljännel luokalla alko olla jo selvästi semmosta preppausta oppikoulun pääsykokeeseen. Ne oli aika kovat siihen aikaan ne pääsykokeet. Sanelukirjotuksia ja muita. Ja niis oli ihan selvä meininki, et ei niit muuta varten tehty kun niitä oppikoulun pääsykokeita, vois kuvitella et opettajallakin oli vähän semmonen ammattitaidon näyte jos luokalta pääsi paljon oppikseen. Et sittenhän ne pisteytettiin ne pääsykokeet, ja sit käytiin sieltä seinältä kattomassa et mihin oli vedetty viiva, millä pistemäärällä pääsi.*

Niin ne pääsykokeet oli kesän aluks, et eiks ne ollu heti koulun päättymisen jälkeen tai sit oli muutama päivä välii. Kun mä tulin sieltä niin Pelkosen Kirsti kyttäsi tuol yläikkunassa, ja sit mun piti mennä selvittämään et millaset ne oli. Sanoin hänelle et ne oli helpommat kuin mitä meil oli tää ne preppaukset.”

Lapset auttoivat 1950-luvulla kotitöissä, klapien hakkaamisessa ja puutarhanhoidossa. Anja Wiik oli lapsista vanhin ja joutui tekemään paljon kotitöitä, kun sekä isä että äiti kävivät töissä:

“Kyl mul oli ihan kiintiöt mitä mä jouduin siivoamaan aina ja tiskaamaan ja aina sillon kun äiti ja isä kävi töissä, niin se joka tuli ensimmäisenä kotiin niin se sytytti hellaan valkeen. Ja siin oli välillä kyllä tekemistä, kun puissa oli lumi päällä. Mut kahvi osattiin keittää ite. Vanhat porot oli viel pannussa, vettä päälle ja vähän uutta ... Kesti kauan kiehuukin, kun oli puol pannuu poroja.

Mul oli aina eteisten siivoaminen ja sitte olohuoneen siivoaminen. Ja sitte tiskaaminen, ei joka päivä mut usein. Ja sit ku äitil oli pyykkipäivä niin sit semmosena päivänä mä tein kyllä ruokaakin, ja tiskasin. Kyl mä jälkeenpäin olen ajatellu, et isä on ollu kyllä kauheen suvaitsevainen, tai sit se oikeesti tykkäs siit kun mä lihakastikettakin tein, kun siit tuli ihan semmosta kuivaa korppuu, meidän isä sano ain et aiai tää on hyvää. Ei ollu oikein taito viel tallella. Mut kyl lapset joutu töihin, ja kesällä oli pakko perkaa perunamaa. Ja aina se, ei tullu mieleenkään et siit ois laistanu. Ja mansikkamaan joutu aina perkaamaan, ja sit samoin perunat nostamaan. Ja marjastamaan, mä mustikkamettään ja puolukkamettään aina, ja marjapensaat.

Ja sit yhdessä vaiheessa isä kävi Helsingissä töissä, se oli viikot siellä niin eihän se millään saanu niitä puita viikoks hakattua sinne kellariin, niin mun

veli sahas ja minä hakkasin. Ja sitten vedetiin ylös niitä. Et kyl kaikkii töitä on tehty. Ei se puun hakkaaminen meistä mitään hankalaa ollu, oikeestaan ihan tykättiin olla siellä kellarissa, et sinne mentiin ihan vapaaehtosestikkin, kun ei ollu oikein muuta tekemistä. Mut sitten meil oli kans kaivo, kauheen syvää kaivo, niin se oli ku ensimmäisii kertoja meni vettä hakemaan, se oli kans aikamoinen paikka, kun se täyty laskee alaspäin ja sit kiertää ylöspäin. Sit se oli kyllä armottomast kielletty, et vettä ei saanu mennä ottamaan. Kerran sit tartti mennä se ensimmäinen kerta, kun ei ollu yhtään, se pelotti.”

Evakkoperheen muistoja Haukkamäen koululta

Riitta Hirvonen (os. Korhonen, s. 1948) kirjoittaa:

Vanhoista postikorteista tehdyissä koteloissa on vielä tallella monia oppilailta saatuja pääsiäis- ja joulukortteja 1940-60-luvuilta. Kirjahyllyssä on myös muistoesineitä, -värssyjä ja nimikortteja VI luokkien oppilailta. Vanhempani Mertta ja Emil Korhonen toimivat opettajina Haukkamäen koululla vuodesta 1945 lähtien. Emil Korhonen (1901-1984) jäi eläkkeelle 1964 ja Mertta Korhonen (s. 1913) 1976.

Mertta ja Emil Korhosen evakkotaival Viipurin läänin Pyhäjärveltä Uudenmaan läänin Pyhäjärvelle oli raskas, monivaiheinen ja kulki seitsemän koulun kautta. Joulun alla 1944 heidän kolmas poikansa menehtyi vuoden ikäisenä Pylkönmäellä. Arkku kulki mukana hevosmuuttokuormassa Multialle, jonne heidät siirrettiin tammikuussa 1945. Seuraavana kesänä kansakouluntarkastaja määräsi heidät Karkkilaan, Haukkamäen koululle, jonne oli vapautunut paikat kahdelle opettajalle. Ja niin elokuun puolivälissä, iltahämärissä, ”pikkupässi” toi nelihenkisen perheen Karkkilan asemalle. Ensipettymys oli suuri: koko muuttokuorma oli jäänyt junanvaihdon yhteydessä Hyvinkään asemalle. Isä lainasi kuitenkin polkupyörän ja ajoi ensin katsomaan, mihin hän oli perhettään viemässä. Sitten käveltiin vähäisten matkatavaroitten kanssa Haukkamäen koululle. Vastaanotto koululla oli myös ankea: ensimmäinen yö nukuttiin lattialla sanomalehti patjana ja kengät päänalusena. Seuraavana päivänä isä vuokrasi kuorma-auton, jolla muuttokuorma saatiin koululle.

Isä sai tehtäväkseen kartoittaa Karkkilan ja Pyhäjärven kunnan alueelle sijoitettujen karjalaisten asuttamista. Hän kirjasi tarkkaan, missä vaiheessa kukin perhe oli saanut asumuksensa ja navettansa valmiiksi sekä minkälaisia avustuksia. Karjalaiseen perinteeseen kuuluivat mm. äitienpäiväjuhlat, joita pidettiin kodeissa Haapalassa.

Koulun pihapiirissä oli Arvi E. Tuomisen, johtajaopettajan, talo sekä kahden opettajan asuntola. Syntyessäni tammikuussa 1948 se oli vielä yksikerroksinen. Minua kymmenisen vuotta vanhemmat veljeni Juho ja Kalevi muistavat seuraavan kesän varsin hyvin siitä, että opettelini juuri silloin ryömimään luokan lattialla heidän lukiessaan olympiakesän tärkeitä urheilusivuja. Asuimme kesän koulun puolella, koska asunto-

laan rakennettiin toinen kerros. Monena muunakin kesänä muutimme johonkin luokkaan asuntolassa tehtyjen remonttien vuoksi (mm. viemärit tuottivat haittaa).

Koulujen pihapiiriin on aina kuulunut puutarha. Sitä vanhempani hoitivat tunnollisesti. Maatalon poikana isä muokkasi myös kasvimaan alakoulun puolella olevan urheilukentän ja Högforsin tehtaan tenniskentän (1948) väliselle perunapellolle. Porkkanapenkkiä kitkiessään veljeni katselivat kateellisina virkailijoiden peliharrastusta. Vasta kesällä 1952 he pääsivät ”pallopojiksi”. Seuraavana kesänä isä pestautui Juhon kanssa tehtaalle heinätöihin. Karkin kartanossa oli pulaa hevosmiehistä. Se avasi Juholle mahdollisuuden päästä myös tenniskentän hoitajaksi ja Högforsin tehtaan verkkopalloseuran jäseneksi. Monena kesänä veljeni hoitivat vuorotellen kenttiä. Ja niin tenniksen ja jääkiekon kautta Juholle urkeni myös ammatti urheilun parissa. (Kansanedustaja Kalevi Olin on hänen kollegansa Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa.) Kalevi kiinnostui yhteiskunnallisista asioista ja toimii Pirkanmaan Seutukaavaliiton tutkijana.

Kesälomamatkoille lähdimme vasta, kun räätikkämaa oli kitketty. Matkalaukkujen kanssa kiirehditettiin linja-autoasemalle. Tuolloin ei takсила kuljettu. Muistan, kuinka tehtaan Seuratalon kohdalla minua alkoi ”pistää” palleasta kovassa vauhdissa. Koko oppikouluajan kuljin sitten tuota samaa reittiä: ”pikku tie” – Seuratalon mäkeä alas – sillan kupeeseen tai Lehtorannan huonekaluliikkeen kohdalle jätettiin talvella potkukelkka – Salvenin aukion jälkeen, Tuen kohdalla, tiirattiin Rosendahlin kelloa: kuinka paljon taas myöhästytään. Edes kovilla talvipakkasilla ei meille Autereen Helenan kanssa tullut mieleenkään nousta linja-autoon, vaikka se mennä huristi Haukkamäen koulun ohi kymmentä vaille yhdeksän. Ja itsestään selvää oli, että vaikka tuon kahden kilometrin koulumatkan kannoimme mukanaamme sukset tai luistimet, niin kotiin tultuamme hiihimme vähintään Ruuhilammen lenkin. Polkupyörällä koulumatka vei 3-7 minuuttia. Keskikouluaijana ei ollut vielä kouluruokailua, joten puolen tunnin ruokavälitunnilla ehti käväistä kotona syömässä.

Haukkamäen koulun pihapiiriä ja metsäistä ympäristöä kaipaillen nyt, kun asun Helsingin asumalähiössä. Harvan koulun pihalla seisoo enää aittaa tai puuliiteriä. Koulun urheilukentällä pelattiin 1940-luvulla ns. neljää maalia ja 1950-luvulta lähtien pesäpalloa. Pituus- ja korkeushyppyä harrastettiin aluksi hiekkapohjaisilla suorituspaikoilla, jotka isä itse muokkasi. Opeteltiinpa seiväshyppyäkin Erkki Katajan voitettua siinä hopeaa Lontoon kisoissa. Milloin lie tullut sahanpurua koulun kentälle?

Talvella kahlasin veljeni ja heidän kavereidensa perässä Haukkalammelle, jonne he lumilapioilla työstivät luistinradan. Tyttöjen kanssa luistelimme myös ns. pikkusuolla ja jonain talvena Käpylän kentän viereisellä pellolla. Kovat pakkasetkaan eivät 1960-luvulla estelleet lähtemästä vielä illalla kauppalan kentälle luistelemaan. Veljeni kävivät

tulla vaikutteita ulkomailta, mm. Orff-pedagogiikka rytmisoittimiseen. Äiti perustikin musiikkikerhon ja kartutti vähin erin koulun rytmisoitin-varastoa. Piano hankittiin koululle 1960-luvun puolivälissä. Musiikista on sitten tullut itselleni ammatti.

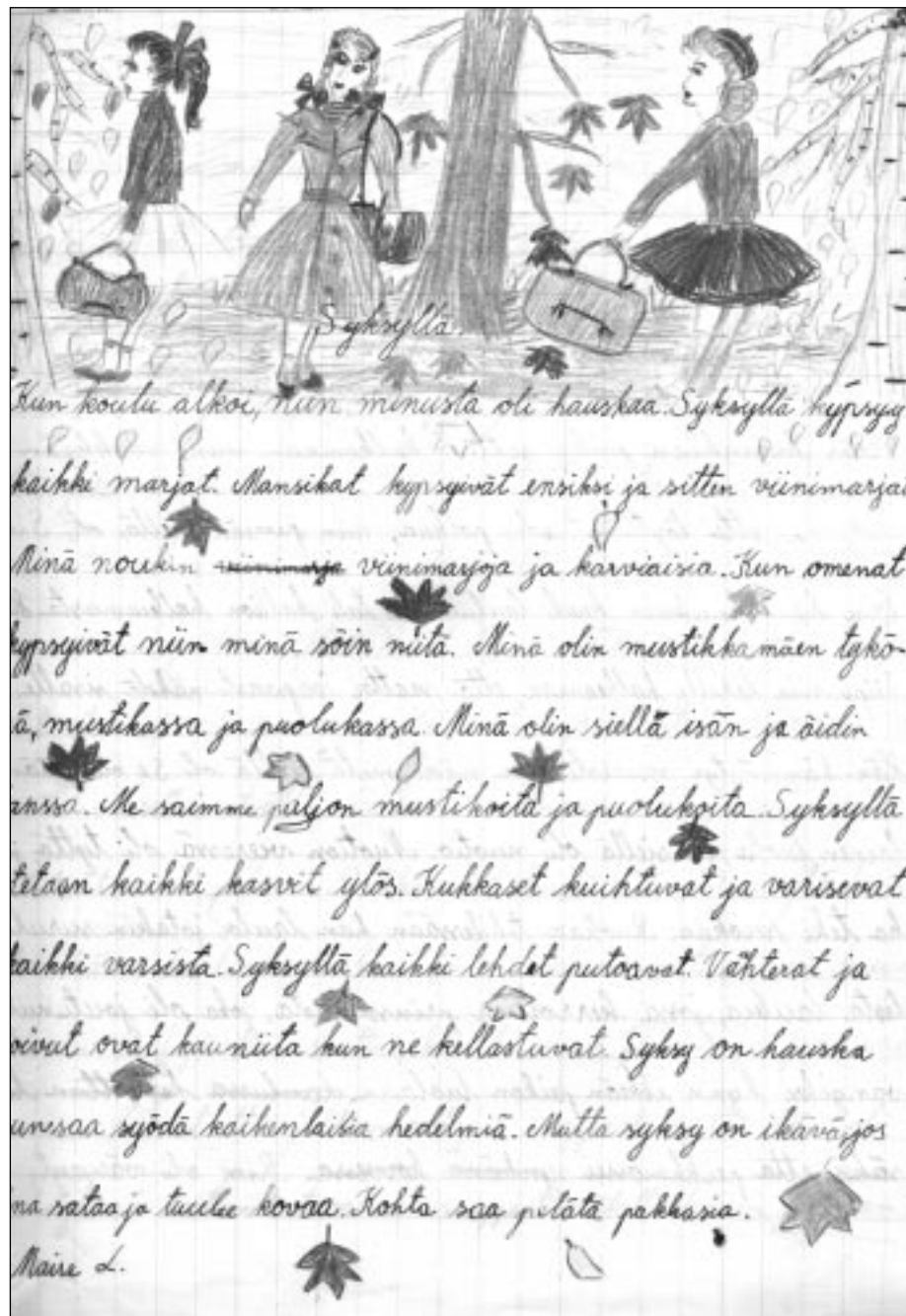
Veljeni lähtivät 1950-luvun loppupuolella opiskelemaan. Lokakuu 1958 muutti vanhempieni elämän: he joutuivat pahaan auto-onnettomuuteen. Muistan vielä, kuinka Johanssonin rouva tuli pihan poikki ja kertoi tapahtumasta: vanhempani olivat Forssan sairaalassa. Sairaslo-maa ei silloin kuitenkaan kauaa pidetty. Äiti konkkasi keppeineen pi-han poikki koulua pitämään jo joulukuun alusta ja isä tammikuun alus-ta. Etholenin rouva Fagerkullasta kävi meillä auttamassa. Asunnossam-me oli silloin vielä uunilämmitys ja kylmäkellari aitan takana. Isä työn-nettiin vesikelkalla koulun takana olevaan saunaan niin kauan kuin kipsi oli jalassa. Hän kuntoutui melko nopeasti ja pystyi pyöräilemään vii-meisiin vuosiinsa asti. Äidille jäi pysyvä invaliditeetti sen jälkeen, kun hän putosi kelkasta ja lonkka murtui. Sitkeänä ja tunnollisena opetta-jana hän oli viemässä oppilaitaan hiihtämään ns.nokitien varrella olevalle pellolle, kun onnettomuus tapahtui.

Jäätyään eläkkeelle isä kuljetti äitiä päivittäisillä koulumatkoilla yli kymmenen vuoden ajan. Olin alakoulussa 1954-56 äidin luokalla ja ylä-koulussa 1956-58 Sirkka Rantasen luokalla. Komerossa on säilynyt koulu-kirjoja, vihkoja, piirustuksia ja käsitöitä. Nyt ne ovat suuria aarteita. Katselen niitä ja muistelen ...

Prinsessa joka ei syönyt kaurapuuroa

Sirkka Rantasen opettama kolmas ja neljäs luokka toimitti "Kipunoita"-nimistä käsinkirjoitettua koululehteä vuosina 1957-1958. Värikkäästi kuvitetussa lehdessä julkaistiin satuja ja kertomuksia, joiden sankareina on prinsessoja, haltijattaria, kääpiöitä, tonttuja, eläimiä ja merkillisiin seikkailuihin joutuvia köyhiä orpolapsia. Lähtökohtana saduissa on usein arkinen tilanne. **Sirpa Hurme** kirjoitti sadun nimeltä "Erakko" lehden ensimmäiseen numeroon 19.3.1957:

Lapset leikkivät santalaatikolla. Lapsien joukossa oli Seija ja Martti. He oli-vat köyhiä. Ja pieni talo, jossa he asuivat, purettiin jo aamulla. Ja niin he olivat tulleet köyhiksi. He lähtivät santalaatikolta. Heillä ei ollut muuta kuin vaatteet päällään. He harhailivat monta päivää yksinänsä synkässä metsässä. Vihdoin he löysivät pienen mökin. He kolkuttivat ovelle, mutta vastausta ei kuulunut. Silloin he astuivat sisään. Kovimpa he hämmästyivät kun astuivat sisään, sillä puuvuoteella makasi pieni mies. Pieni mies ei liikahtanut, vaan makasi edel-leen. Silloin lapset katsoivat mikä ukkoa vaivasi. Juuri kun he olivat päässeet vuoteen luo, niin ukko käännähti päätänsä ja huomasi lapset. Hän oli erakko ja lupasi että lapset saisivat jäädä hänen luokseen. Kilvalla he joka päivä kokosi-vat ruuan. Ja siellä he elivät onnellisina elämänsä loppuun asti.

"Kipunoita"-lehdessä käsiteltiin myös arkisia askareita. Kertomus ilmestyi 12.10.1957.

Riitta Korhonen kirjoitti tarinan "Tonttu ja tikka":

Tonttu ja tikka tulivat kerran tiellä. Kävellessään toisiaan vastaan tikka kysyi: minnekäs tonttu menee noin hienossa mustassa puvussa ja oikein kravatti kaulassa. Tonttu vastasi: teidän muorinne hautajaisiin. Sitten tikka pyörtyi. Ihan turhaan tikka pyörtyi sillä tonttu ei mennytkään tikkamuorin hautajaisiin vaan hän oli vain tavallisella sunnuntaikävelyllä.

Saduissa oli myös opetuksia. **Helga Koppasen** sadussa "Prinsessa joka ei syönyt kaurapuuroa" (9.11.1957) opetus kuitenkin jää tarinan varrelle:

Olipa kerran kuningas, jolla oli yksi tyttö. Tytön nimi oli Marja. Hänen isänsä oli hyvin surullinen koska Marja ei syönyt kaurapuuroa. Kun sitten kerran oli kaurapuuroa niin Marja lähti karkuun. Kun sitten kuningas huomasi ettei Marja ollutkaan aterialla lähetti kuningas palvelian ottamaan selvään miksei Marja tullut syömään. Mutta kun palvelia tuli sanoi kuningaalle ettei pikku prinsessaa ollut missään. Silloin kuningas tuli pahoilleen sillä Marja oli hänen ainoa tyttänsä. Käski sotilaiden mennä etsimään prinsessaa. Sotilaat etsivät mutta eivät löytäneet. Silloin kuningas ilmoitti, että se joka löytää prinsessan niin hän saa prinsessan vaimokseen ja puolet valtakuntaa. Silloin prinssit ja ritarit lähtivät prinsessaa etsimään. Lähtipä Ruotsinmaan prinssin onneaan koittamaan. Hän kulki ja kulki, sitten hän huomasi tytön joka itki. Prinssi kysyi miksi tyttö itki. Tyttö selitti asiansa. Tämän kuullessaan prinssi ilostui ja hän selitti millä asialla hän liikkui. Nyt prinssi ja prinsessa lähtivät yhdessä kulkemaan kohti kuningaen linnaa. Tämän nähdessään kuningas ilostui kun prinsessa palasi terveenä kotiin.

Pojat saivat kirjoituksiinsa vaikutteita sarjakuvista ja seikkailukirjoista. Seuraavan kertomuksen kirjoittajaksi merkitty "Juhani Aho" on ilmeisesti peitenimi (12.10.1957):

Kaarle ja Pekka

Kaarle ja Pekka lähtivät metsästämään. Ja kun he pääsivät vuoren juurelle, niin Musta Jippe tuli miehineen. Pojat menivät pensaaseen piiloon. Musta Jippe meni ohi. Ja ensimmäinen mies kantoi säkkiä ja siinä oli kultaa. Kaarle sanoi hiljaa: seurataan heitä. Ja se kulta oli varastettu, Mannin isännältä. Musta Jippe meni ison kuusen juurelle. Kaarle sanoi Pekalle, varro (opettajan korjaus: odota) sinä täällä sen aikaa kun minä palaan. Kaarle pääsi tiheään pensaaseen turviin ihan Jipen selän taa. Hän nappasi säkin kainaloonsa ja lähti juoksemaan. Mutta kohta Jippe huomasi että säkki oli poissa. Ja Kaarle kuuli, että he olivat ihan heidän kannoillaan.

He pääsivät suuren kiven taakse. Ja pojilla oli nuolipyssy valmiina. Kun Musta Jippe tuli vähän lähemmäksi niin pojat alkoivat ampuu minkä kerkisivät. Ja Musta Jippe kaatui kuolleena maahan. Pekka meni luolaan ja muut rosvot tulivat hänen perässään. Mutta Pekka oli vikkela (opettajan korjaus: viekas) ja pujahti luolan suusta takaisin ulos. Sitten hän Kaarlen kanssa vieritti ison kiven luolan suulle. Eikä kivi voinut tulla pois aukosta, sillä siinä oli kallio edessä. Kaarle ja Pekka saivat suuren palkkion.

Kekkosen ja rautalangan lapsia

Karkkilan Demokraattisten Naisten pitämä kesäleikkikoulu Haukkamäen koululla kesällä 1961.

Monet asiat pysyivät entisellään Haukkamäen koululaisten arkielämässä 1960-luvulla: oppilaat toivat edelleen koulun keittolaan puolukoita syksyisin; perheet olivat suuria, kenkäavustuksia haettiin ja nuoremmat perivät isompien vaatteita; etenkin miesopettajat olivat edelleen pelättyjä auktoriteetteja.

Högforsin tehdas pyöri täydellä teholla ja työvoimaa tarvittiin lisää. Myös perheenäitejä houkuteltiin tehtaalle työhön. 1960-luvun alussa tehdas piti työssä käyvien äitien lapsille leikkikoulua. Se toimi tehtaan seuratalolla tai nykyisessä Urheiluautoilijoiden talossa. Kesäisin Karkkilan Demokraattiset Naiset pitivät leikikoulua Haukkamäen koululla. **Päivi Rinne (os. Sjöholm, s. 1957)** muistelee tehtaan leikkikouluaikojaan:

“Hyvin paljon me oltiin ulkona, ja mä muistan et ohjaajina oli ainakin Salosen Meeri ja Taivaisen Seija. Ja sit semmonen Laina-täti oli keittiössä, ja se keitti maailman parast makaroonivellii. Ja mun omat lapset on kuullu varmaan tuhat kertaa, kuinka äiti on rakastanu lapsena makaronivellii. Samaten mä muistan semmoset siniset peltimukit, ja ikuisesti sen urheiluautoilijoiden talon hajun, mikä oli siel vintissä. Sitte meillä päiväunilla oli semmoset harmaat ohkaset patjat jokaisella, ja niissä oli sit oma henkilökohtanen kuva, ja mulla oli seepra. Ja ne oli sitte myös hammasharjassa ja pyyheliinassa ja takinnaulakossa. Se muistan vielä, mitä ei varmaan pidetty edes pahana 60-luvulla, että jos sattui nukahtamaan päiväunille sai jopa puolikkaan lakritsii palkaksi kun oli kiltti. Ja muistan että mä bluffasin, onnistuin niinkun hämäämään, ainakin omasta mielestä mä hämäsin, en tiedä sitten meniks tädit halpaan, mutta en nukkunu mut olin nukkuvinani.

Mä muistan kun äiti oli lähteny töihin, et ei hän minuu sinne vieny, et vanhemmat sisarukset vei, tai sitten kun he meni kouluun niin mä menin päiväkotiiin. Hoidettiin itte ittemme sinne aamulla.

Sen muistan kyllä kans kesäleikkikoulusta, kun mä olin olevinani niin kutsutusti kiltti tyttö, mutta mun pari vuotta vanhempi veli oli semmonen tosi vilkas, eläväinen, ei paha poika mutta vilkas. Ja muistan kuinka siihen aikaan laitettiin hänetkin kerran mustaan koppiin rangaistukseks, ja kuinka mä pikkusiskona paruin kurkku suorana isoveljeni puolesta kun mä pelkäsin niin kovin. Musta koppi oli semmoinen rangaistustapa, ja se on edelleen siel Haukkamäen koulul sen monistushuoneen rappusten alla .”

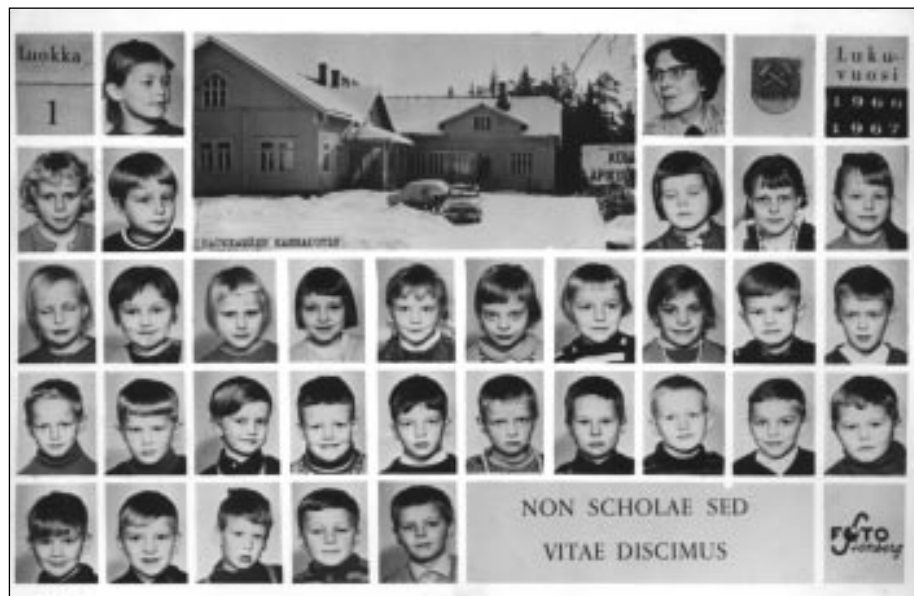
Koulunkäynti oli tuttua, sillä Päivi oli kuusilapsisen perheen nuorin: “Ensimmäinen koululaukku oli semmonen punanen olkalaukku, mis oli ruutui, mä olin saanu sen ihan itte, ei ollu aina toisten vanhoja niikun vaatteet tuppai olemaan. Se oli hieno olkalaukku, harmai ruutui sivus, muuten se oli punanen.

Mää en osannu lukee. Mää muistan sen eka aapisen, kun mä keittiön sängyn päällä hoin koko illan: Ah Ah Ah Aah, ja kuinka lopulta mun vanhemmat sisarukset hermostui muhun. Mut mä opein lopulta ihan sujuvasti lukemaan. Kertotauluu mä olin, tietysti kun niit oli viis koululaista niin kylhän mä tiesin mitä ne siel käy, ja pysyttelin kuuntelijana niitten koulunkäynnin mukana.”

Kouluruoka monipuolistui vähitellen 1960-luvun kuluessa. Keittojen, puurojen ja vellien rinnalle tuli ensin pataruokia ja 1970-luvun vaihteessa eineksiä, kuoriperunoita ja kastiketta. Oppilailla oli lempi- ja kauhu-ruokansa:

“Kaikkein paras ruoka oli pinaattikeitto ja kananmunavoileipä. Ja kaikkein kauhein mitä mä itkien sitte salaa lusikoin laukkuuni oli maksapata. Et mää lusikoin Pelkosen Kirstiltä salaa laukkuun niitä maksanpaloja. Tänäncään mä en syö maksaa. Mut siihen aikaan muka oli pakko syödä.”

Kirsti Pelkonen : *“Yks poika oli laiska kuorimaan ja meil oli hirveen huonot perunat. Ja niist ei kyl jääny todellakaan paljon mitään jäljelle kun oli*

1960-luvun puolivälissä otettiin joinakin vuosina "ruutukuvia", joissa näkyivät vain kasvot. Pirjo Rautiaisen luokka opettaja Merta Korhosen kanssa ensimmäisellä luokalla 1966-67.

Koulupukeutumisen muutos 1960-luvulla näkyy selvästi luokkakuvissa. Pirjo Rautiaisen luokka opettaja Merta Korhosen kanssa neljännellä luokalla 1969-70.

kuorinu, kun siin oli mätää. Yhtenä päivänä hän kuorii hyvin hartaan näkösenä ja sanoo että Krups. Mää sanoin, et auttoiko se Krups sua. No ei auta yhtään, kun siihen aikaan oli mainos Krups-kuorimakoneesta.

Oiskohan ollu ruokana verilettuja tai jotain eineksiä. Ja lapset tulivat kipeiksi, hirveen moni tuli kipeeks siitä. Ja sit pojat oli päässy aikasemmin pois, tuntia aikasemmin, ja tyttöillä oli käsitöitä. Ja sitte tuli määräys tuolta sairaalasta tai terveydenhuoltolautakunnasta, kun tieto levis, että on otettava ulostusnäyte ja maanantaina tuotava ne. Ja kun pojat oli lähteny ja moni poika oli sitte sairas-tunu, niin minä sit sanoin, et naapurin taikka joku tyttö voi viedä naapuriin, jos on luokkatoveri sairastunu. Ja sit yks tyttö joka ittekin tuli kipeeksi tuntien aikana sano et joo hän vie sille ja sille. No minä annoin sen pienen purkin mikä oli lähetetty, ja sit kun hän pääs koulusta niin hän yhtäkkiä juoksee takasin mun luokse ja kysyy: Opettaja, kun mää en muista et olikse ny nimeltään sisustusnäyte. Mää sanoin et kyl se oikeestaan sisustusnäyte on mut ulostusnäytteeks sitä sanotaan.

Eräs tyttö oli semmoinen että hän ei syönyt ollenkaan kouluruokaa. Hän ei yrittänykkään syödä, hän tuli toiselta paikkakunnalta jostain Pohjois-Karjalasta. Ja sit sanoin et jos mä puhusin äidin kansa, et kun se on sun syöminen tommosta et ei siitä mitään tule. Kun sä otat ruokaa mut et sä syö sitä. Ja kai se oli sit kertonu vai annoinks mä lapun kotiin, ja sitte tuli isä ja äiti, he asui lähellä koulua. Ja ne oli niin vihasia mulle, et ei he oo ikinä tarvinnu käydä opettajan puheilla, kyl tää on aivan kamalaa. Ja tiedätteks että te voitte joutua oikeuteen tästä jos te pakotatte lasta syömään. Mä sanoin niin että mä en oo pakottanu, mä oon kehottanu häntä syömään, mut mä ihmettelen kovasti et tyttö on kymmenen vuotta vanha eikä ole syönyt kuulemma koskaan perunaa eikä kastiketta eikä mitään tavallista ruokaa. Et kun mä kysyin niin hän sano et hän syö näkkileipää. Joo, niin se syö sano isä. Enkä syö minäkään niitä ruokia mitä tarjotaan. Eikö mejän tytölle vois keittää maitoperunaa, vai mitä se oli se pohjoiskarjalainen ruoka. Mä sanoin et kuulkaas kun ei eri ruokia laiteta, jos ei ole mitään syytä, jos ei oo allerginen tai jotakin. Mä sanoin et jos te kokeilisitte semmosta ihmeellistä temppua, että puhusitte hänelle, et jos hän maistas perunaa ja kastiketta tai jotain tavallista ruokaa, mitä te kotona syötte, niin hän varmaan oppii. Muutaman päivän kuluttua tyttö tuli mulle kuiskaamaan et opettaja, mä söin jo perunaa ja kastiketta. Ja siitä lähtien hän söi kaikkea.”

Tehtaalle värvättiin 1960-luvulla työvoimaa Itä-Suomesta. **Pirjo Rautiainen (s.1959)** muutti kaksivuotiaana Leppävirralta Karkkilaan perheensä kanssa. Hänen luokkansa oppilaista suurin osa oli uudismuuttajia. Karkkilalaistuminen ei ollut aivan kivutonta:

“Koulumatkal tuli kivee, Koppasen pojat heitti ja huusi että saatanan savolaiset. Mei kivitettiin takasin. Neikin oli tullu, mut ne oli tullu muutaman vuoden aikasemmin Savosta. Ehkä se et me viel viännettiin sitä murret sillon ... Kotona puhuttiin, ja kylhän tuol työympäristös monet oli Savosta tulleita, niin ne puhu. Et kyl se kotikieli oli se savo. Mut ketkä oli aikasemmin tullu niin ne oli muka karkkilalaisii.”

Pirjo Rautiaisen perheestä oli jonkin aikaa ensimmäisellä luokalla peräti kolme lasta, Pirjo ja hänen kaksosveljensä Seppo sekä pikkuveli Jukka:

“Ekalla luokalla oli se junavaunujuttu lukutaidon mukaan, miten edistyy. Meidän Jukka aloitti yhtä aikaa koulun kun minä, vaikka hän oli vuotta nuorempi. Jukka oli veturissa, siel ei montaa ain ollu. Ei mummon tarvinnu kattoo, ja se sai tulla kuusvuotiaana kouluun. Se oli hirveen ylpee, kun se oli veturissa vaikka se oli muutaman viikon meidän kanssa. Sit se aloitti varsinaisesti oman ikäluokkansa kans.

Mä muistan kun mä aina autoin kaksosveljeeni. Mertta Korhonen muisteli vielä tossa 10 vuotta sitten: ‘Oleks sä vielä hänelle katkera kun hän niin kovaa joutui sinuu toppuuttelemaan. Sinä tuppasit tekemään velipoikasikin tehtävät.’ Ja Sepolla ei ollu mitään sitä vastaan, mutta Mertalla tietysti oli. Ja sit kun nää silmälasit ei ollu kauheen muotia sillon ja oli silmätarkastus, se oli semmonen mitä mä pelkäsin. Mä tiesin etten mä nää. Ja kun se otettiin pulpettien välissä se tarkastus, niin sattumalta Seppo istu siinä vieressä ja kuiskasi vasempaan, oikeelle ... Koska ne silmälasit oli hirveen näkösi siihen aikaan vielä.”

Vuoden 1960 vaiheilla tyttöjen koulupukeutuminen muuttui: esiliinat ja rusetit väistyivät, mekkoja pidettiin enää juhlissa ja luokkakuvassa. Koululehti “Lentävä kynä” kirjoittaa “Ajankohtaisesta muodista” maaliskuuhun 1964:

Tyttöjen muoti: Haukkamäen muoti on tällä hetkellä sellainen, että tytöillä on pitkät housut eli “pitkikset”, jotka ovat kapeat, villapusero, joka on vähän iso, kaulaliina, joka on pitkä ja tupsut päässä tai ilman tupsuja, toppatakki, joka on sininen tai punainen, käytetään myös punaisia anorakkeja. Jalassa heillä on karvakengät tai siniset pitkävartiset kumisaappaat. Päässä tytöillä on tupsulakki tai liina, joka on edestä ristissä ja takaa solmussa. Käsineinä he käyttävät itse kudottuja kintaita.

Poikien muoti: Pojila on villapusero päällä, päässä heillä on tupsulakki, joka on silmillä niin, ettei silmiä näy juuri ollenkaan. Korvalaput on myös monella pojalla ja saappaat tai karvakengät jalassa. Pojilla on sinisiä toppatakkeja.

Muoti muuttuu kyllä pian taas toisenlaiseksi.

Lehdessä julkaistiin myös uutisia Suomen ja Karkkilan tapahtumista:

Varkaita

(28.3.1964)

Fagerkullassa oli varkaita noin kaksi viikkoa sitten. Oli varastettu pyykejä rappusilta pyykkinarulta. Esimerkiksi viisi paria naisten alushousuja ja kaksi naisten alushametta.

Mutta varasta ei saatu pitkään aikaan kiinni. Oli myös varastettu erään vanhan emännän narulta pyykkiä. Jäljet veivät Haapalan poikamiesparakille. Tuli tarkastus ja sieltä löydettiin erään miehen laukusta varastetut vaatteet. Mies joutui kiinni ja ihmiset saivat vaatteensa takaisin. Karkkilassa liikkuu varkaita paljon.

1960-luvun koululaisia alkoi kiinnostaa rautalankamusiikki. “Lentä-

vä kynä“ 1964:

Suomeen on perustettu useita ”rautalankaspändejä”. Tunnetuimpia niistä on esim. *the Strangers*, joka on Suomen ensimmäisiä rautalankaorkestereita ja nimi merkitsee suomeksi Muukalaiset.

The Strangers pääsi pinnalle päästessään soittamaan erääseen elokuvaan. Tässä orkesterissa on ”pomona” elokuvatuottaja Tirkkosen poika. Tämän orkesterin huomattavin levytys on *Yterin tvist*.

The Scaffolds. Karkea nimi, joka on suomeksi mestauslava. Pojat kertoivat, että antaessaan nimen orkesterilleen he eivät tienneet, mitä se merkitsee Suomeksi. *The Scaffoldsin* laulusolistina toimii Kei, joka on erittäin mainio laulamaan.

The Sounds on eräs Suomen parhaista kitaraorkestereista, ja sen nimi merkitsee äänet. Tämä orkesteri on muunmuassa levyttänyt ”Mantsurin kukkuiloilla” ja ”Emman” takaisin vanhaan malliin.

Ulkomaillakin on kitaraorkestereita. Huomattavin niistä on *The Beatles*, jolla ei ole laulusolistia ollenkaan. Tämä orkesteri on englantilainen.

Rautalankaorkesteriin kuuluu viisi solistia: laulusolisti, kolme kitaristia ja rumpali. Jokaiseen kitaraan kuuluu kaksi mikrofonia.

Välitunneilla koululaisille oli tarjolla sekä vanhoja että uusia puuhia, ulkokuuussit pysyivät entisellään:

Päivi Rinne: ”No siel oli se alakenttä, siel oli tämmöset köydet missä roikuttiin, mentiin ympäri. Siitä oli kova kisa aina, kuka sinne saa mennä roikumaan. Sit oli keinut siinä alapihalla. Sit yläkentällä oli tämmöset rekit missä sai vetää leukaa. Samaten siinä yläkentällä pelattiin neljää maalia. Sitte kierrettiin koulun pihaa.

Meil oli vielä ulkokuussa ja se oli kamalan korkea. Siin aina pelättiin tyttöjen kans jos putoo sinne. Viidennen ja kuudennen luokan tytöt sai käydä siinä kopissa. Ne oli isoja tyttöjä, siinä yhteises tilas oli erillinen koppi. Kylhän sen nyt arvaa minkä takii se oli, mut me oltiin kateellisii näille isoille tytöille, kun niiden ei tarvinnu pissaa kaikkien nähden.

Pirjo Rautiainen: Oli syksy ja vähän jo routaa ja kylmä. Yleensä aina olin hyvin vilkas oppilas ja valmis kaikkiin kepposiin, mutta sen kerran kun ajattelin että olisin ilman kepposia ja avulias. Oli ne ulkokuuussit ja yhden oppilaan pipo oli tippunu sinne kakkakasaan. Sitä mietittiin että kukahan sen lähtis hakeen, Pirjo tietysti lähti hakeen. Avattiin luukut ja Pirjo kömpii sinne kymmenennen kasan kohdalle, mistä pipo löyty ja palauttaa sen reippain mielin ja iskee opettajan käteen. Opettaja antaa kaks tuntia jälki-istuntoa, taas Pirjon koiruuksia. Todellakaan en tiennyt et siellä oli kikkareita sisällä. Että se siitä avuliaisuudesta.”

Jälki-istuntoa jakoivat ja nurkassa seisottivat 1960-luvun opettajatkin:
Päivi Rinne: ”Mä jouduin jonkun kerran nurkkaan istumaan, kun likkojen kans kikatettiin jotain. Sit mää jouduin siihen nurkkaan mis oli tuuletusaukot,

Koululehti "Lentävään kynään" (1964) on leikattu kuvitukseksi lehdistä kuvia tupsumyssymuodista.

1960-luvun koululehdissä käsiteltiin myös ajan poliittisia tapahtumia. "Lentävä kynä"-lehden pilakuvassa Kekkosen vastaparina on Olavi Honka, jota nk. Honka-liitto yritti saada Kekkosen vastaehdokkaaksi vuoden 1962 presidentinvaaleissa. Neuvostoliitto puuttui asiaan ja nk. noottikriisin jälkeen Olavi Honka luopui ehdokkuudesta.

ja siitä veti kauheesti ja sitte mä sain pissatulehduksen. Mut sen myönnän kyl et häirittiin tunnilla. Ja sit samaten joutui ulos luokasta, jos piti tarpeeks häiriköintiä.

Arvi Tuominen oli joskus aina meillä sijaisopettajana. Ja ne oli kauheen kivoja ne tunnit, just kun oma opettaja oli kipee. Se oli semmosta, me saatiin aina esittää jokainen vuorotellen siel edessä jotain, ja meil oli ain kova kilpailu kuka pääsee esittään. Et vaikka vanhemmat lapset piti Arvia semmosena pelotavana, niin sijaisena ne oli ihanii päivii, kun se tuli.“

Oppikoulun käyminen alkoi 1960-luvulla olla yhä tavallisempaa, yli puolet luokan oppilaista siirtyi neljänneltä tai viidenneltä oppikouluun. Pääsykokeisiin ei enää erityisesti prepattu, mutta taloudelliset tekijät saattoivat vaikuttaa oppikoulun aloittamiseen.

Päivi Rinne: *“Mun ei pitäny neljänneltä vielä pyrkiä oppikouluun ja mä en pyrkiny muitten kans keväällä. Mul oli hyvä keskiarvo kyl, kauheesti opettajat ihmetteli miks en mä pyri. Mut oli varmaan taloudelliset vaikeudet päällimmäisenä, et äiti meinai etten mä menis sinne vielä, kun siel oli ennestään kolme. Yhteiskoulu oli maksullinen. Odotettiin et Anja ja Juhani olis päässy oppikoulust pois niin mä olisin menny vast viidennelt, se oli aika yleistä sillon. Mut kuitenkin kun mul oli yli kaheksan keskiarvo, niin viimeisenä iltana äiti sano yhtäkkiä et menepäs hakeen Pelkosen Kirstilt semmonen todistus sen kotoot, et mä voin mennä yhteiskouluun pyrkimään sillon seuraavana aamuna syksyllä. Ne oli niitä varten ketä ei ollu kevääl päässy. Mä yritin sillon syksyllä, ja koko illan mä kävin siel Kirstillä, kun se ei ollu kotona. Sit se kirjotti mulle tosi myöhään semmosen todistuksen et mä voin pyrkiä. Sit mä painelin aamulla yhteiskouluun ja pääsin läpi.“*

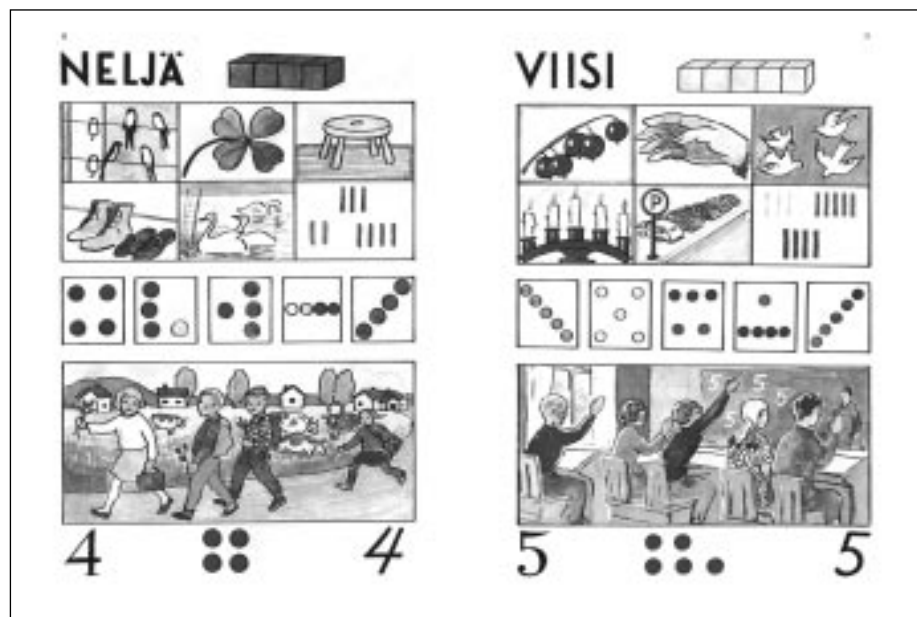
Pirjo Rautiainen ja hänen veljensä kirjoittivat “Lentävä ajatus”-nimistä luokkalehteä neljännellä luokalla 1969-70. Kekkonen oli 60-luvun koululehtien suosikkiahmoja. Seppo Rautiaisen tarina on otsikoitu “Hassu hevonen”:

Olipa kerran Presidentti Urho Kekkonen kävelyllä. Hän käveli vähän matkaa tietä pitkin. Silloin hän kuuli mutkan takaa hirnuntaa. Siellä oli hevonen. Urho oli rohkea ja meni hevosen luokse. Sittenkun hän meinasi lähteä hevosen luota pois ja jatkaa kävelemistä. Hevonen ei päästänytäkään Urhoa lähtemään vaan laittoi kavionsa eteen. Silloin Urho suuttui ja potkaisi hevosta takapuoleen. Hevonen säikähti niin kovasti että se luuli Urhon tukkaa vihreäksi ruohon töppyräksi ja söi sen. Siitä lähtien Urho on ollut kalju.

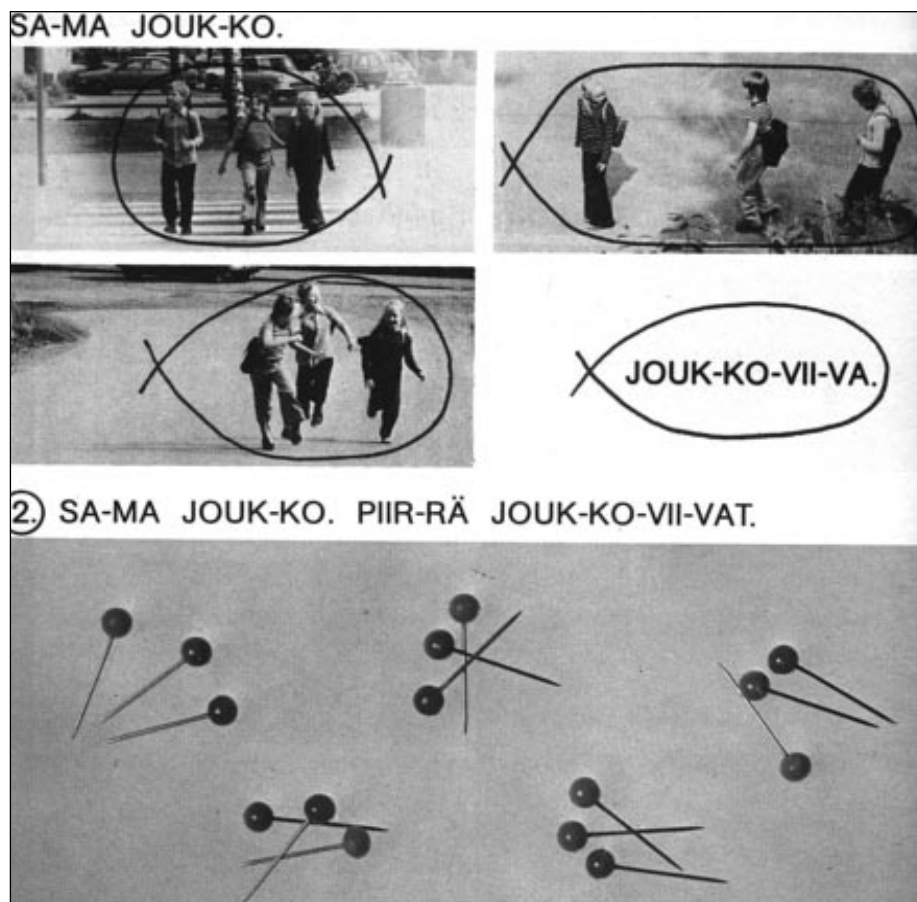
Koululehtien kirjoittajia kiinnostivat 60-luvulla onnettomuusutiset. Seppo Rautiaisen kirjoittama uutinen päättyi kuitenkin onnellisesti:

Ajo päin vaahteraa pelasti kelkkailijat

Kahden veljeksen henki oli täparällä Fagerkullassa tiistaina. 30 kilometrin nopeusrajoitus ja autoilijan nopea reagointi kuitenkin koituivat poikien onneksi. 4- ja 5-vuotiaat veljekset laskivat potkukelkalla mäkeä ja tulivat yllättäen

Joukko-oppi oli 1970-luvun lyhytaikaiseksi jäänyt kokeilu matematiikanopetuksessa. Ylempi kuva on Pienen koululaisen laskento -kirjasta (1964), alempi kuva kirjasta Matematiikka 1 a (1975)

sähköasentaja Oiva Gröndahlin ohjaaman auton eteen Fagerkullan halki johtavalla tiellä. Alueella on 30 kilometrin nopeusrajoitus ja tämä sekä Gröndahlin kääntyminen päin vahteraa pelastivat veljekset, jotka olivat jo metrin päässä autosta. Auto vaurioitui pahoin mutta kuljettaja ja pojat säilyivät naarmuitta.

“Sirkka” kirjoittaa vuoden 1970 muodista:

Nykyhetki on toisille nuorille tärkeä! Ennen kaikkea muoti ainakin toistaiseksi. Nyt on tämän vuoden muoti seuraava. Midi takit pitkät saappaat. Musta, punainen ja valkoinen ovat muotivärit. Miksi vanhemmat ihmiset eivät pidä pitkistä takeista, vaikka heillä on itsellään pitkät takit? Jos olisi sellainen muoti, että olis sellaiset vaatteet kuin vanhemmilla kyllä ei sitten vanhemmat ihmiset sano mitään koska he itse käyttävät sellaisia.

Koululehti "Koululaisen tietopommi" vuodelta 1977 käsittelee ajan muoti-ilmiöitä. 1970-luvun koululaiset käyttivät jo muotivaatteita ja alkoivat kulkea kouluun vaihdepyörillä.

Magneettipenaalit ja Dingo

Kun **Milla Laaksonen (s. 1974)** aloitti Haukkamäen koulun vuonna 1981, oli moni asia muuttunut edellisten kymmenen vuoden aikana. Peruskoulun tultua voimaan viettivät kaikki oppilaat kuusi vuotta ala-asteella ja siirtyivät sitten yhdessä yläasteelle. Högforsin tehdas oli vähentänyt työvoimaa 1970-luvulla, joten yhä harvempien koulaisten vanhemmat kävivät enää töissä tehtaalla. Sen sijaan entisille työläisasuma-alueille alkoi vähitellen muuttaa uutta väkeä pääkaupunkiseudulta.

Milla muistelee koulun alkamista: *“Muistaakseni oli kesäkeitto ruokana, koska mä vihasin sitä. Ja mä en tuntenu meidän luokasta oikeestaan kun muutaman, meillä oli opettajana Ritva Roth. Sit menin istumaan jonkun puolitutun tytön viereen. Mut heti alusta tuntu et joo nyt tutustuu, ja mä lähetinkin isän muistaakseni kotiin aikasemmin ennen kun koulupäivä loppu.*

Mä osasin lukee kun menin kouluun, olin osannu jo pari vuotta, et se oli mulle tosi helppoo se eka vuosi. Et vähän mä muistan et oli aika tylsääki se eka vuosi, kun osa ei osannu lukee ja mä olin jo tottunu lukeen, et mä luin jo eka luokalla niit Neiti Etsivä -kirjoja. Sillon kun muut opetteli niin muutamat meist luki omia kirjoja. Mää en oo ollenkaan ajatellu et se oli kouluu, se oli vähän semmosta mis luppoillaan päivät.”

Magneettipenaalit olivat 1980-luvun koululaisten muotivillitys: *“Alkuun niis oli magneetit vaan toisella puolella, mut sillon kun mä olin tokalla niin ne oli kakspuolisii. Oli vaikka mitä lokeroita niissä. Semmonen piti kyl olla, ja sen näki kyl heti koska se oli vanha, koska aina ne tuli monimutkasemmaks, niis oli vaikka mitä salakieliä ja piti ratkasta koodeja että pääsi kaverin penaaaliin sisään. Sen mä muistan et semmonen piti saada melkein joka syksy. Ja sit muutamal meidänluokkalaisel oli, niit sanottiin kvartsikelloiks, semmonen digitaalinen kello, et siin ei ollu viisareit. Et ihan niinkun semmosil rikkail lapsil oli ekaluokalla kvartsikello, et semmosen mä muistan. Ja hajukumit.*

Välitunnilla oli ne ruudut ja sit oli hyppynaru ja twisti, semmonen kumi-nauha. Kauheen tarkkaan tytöt oli eri paikas kun pojat, pojat pelas palloa ja tytöt keinui. Ja sit siel oli semmonen pyörivä mis pysty ottaan vauhtii ja roikuttiin, vähän kun tikapuis, narutikapuut. Vasta sit ihan tokaluokan lopuks alettiin kiertää kouluu ympäri. Ja sitähan sit tehtiin loppuun asti, et välitunnit

Koulutaival Haukkamäessä on vasta aluillaan. Milla Laaksosen ensimmäisellä luokalla vuonna 1983 opettajanaan Ritva Roth.

Haukkamäen koulu alkaa olla taakse jäänyttä elämää ja edessä yläaste. Milla Laaksosen luokka opettajansa Tuure Hasselmanin kanssa kuudennella luokalla vuonna 1987.

käveltiin kaverin kans kouluu ympäri. Mut ihan ekaluokal sitä ei viittiny tehä, ku siel oli niit isompia, et ekaluokal melkein pelotti jo vessaan meno. Isot sit kiersi sitä kouluu, mut sen ehti välitunnis kiertää kymmenen kertaakin. Tai sit kun oma opettaja oli välituntivalvoja, niin tytöt meni siihen kiinni ja roikkui.”

Kouluruoka herätti oppilaissa vahvoja tunteita suuntaan ja toiseen: *“Syyspata oli semmost et meidän luokalta kukaan ei pystyny syömään sitä. Tuure Hasselman aina käytti tätä et Afrikassa kaikki lapset näkee nälkää, ja piti syödä. Ja ne oli ain tosi pieniä ne annokset mitä piti, se oli semmost jotain lihapataa, tosi paha. Yks meidänluokkalainen Kai laitto lompakkoon sitä ja yritti ettei vaan suusta tarvi alas mennä. Toinen oli semmonen kun Marjatan vuoka, mut onnekseni tykkäsin siitä. Ja se oli kans ihan oksennuksen kautta toiset. Mut muuten tämmöset pinaattiletut ja muut oli ihan parasta juttua. Ja mä muistan kun mul oli tämmönen korvatulehduskierre ihan yläasteeseen asti, niin mä en saanu juoda maitoo ollenkaan, niin mä sain mehua. Niin silloin kun ei mitään laktoosi-intoleranssia ollu, niin se oli tosi hienoo, et sai joka kerta mehua. Ja ihan yhden kerran mä muistan et mä oon saanu jättää ruokaa, et ku varmaan on jo välitunti menny, et sit Hasselman sano et saat sit viedä.”*

Rangaistuksia käytettiin koulussa vähemmän kuin aikaisempina vuosikymmeninä, mutta opettajien auktoriteetti tehosi vielä hyvin: *“No jälki-istuntoa oli. Ihan ekal ja tokal oli sitä viittä minuuttia, en mä usko et sitä kauheen paljon oli. Mä oon ollu kerran jälki-istunnos ekalla muistaakseni viis minuuttia. Mut mä en muista, tuskin ne siit kauheesti ees piteni, joku kymmenen minuuttia tai niin. Mut ei niinkun mitään seisomisia ollu. Ja loppujen lopuks ton Hasselmanin kanssa niin sillä oli tosi kova auktoriteetti sillä miehellä, niin ei oikein usein tullu ees semmosta tilannetta, että piti antaa rangaistus, se oli vähän semmonen pelonsekainen kunnioitus kaikilla kuitenkin, villeimmilläkin pojilla. Et ei ne uskaltanu tehä mitään. Välillä vähän ihmeteltiinkin, kun ne ei ollu mitään rauhallisii poikii, niin vieläkin välil Tuure niin kehuu, et niin hieno luokka. Mut kaikki niinkun vähän jännitti ja pelkäs.*

Kerran meidän luokan pojat teki joukkolunntauksen. Ja ne ei kauheen älykkäit siin asias ollu, kun oli historian koe, me on oltu jo viiden nel tai kuuden nel. Niin ne oli monistanu tai kopioinu tuosta tarkastuskirjasta oikeet vastaukset. Ja sit hölmöt tietenkin viitosen oppilaat niin sana sanalta oikeet vastaukset, niin yllättäen jäivät kiinni siitä. Se on semmonen minkä mä muistan, ja me paheksuttiin tosi paljon. Koko luokka joutu uusimaan sen kokeen sen takia, ja se oli tosi järkyttävää, kun me oltiin tietysti tytöt ihan hulluna luettu siihen.

Hasselman oli semmonen runoihminen, niin kolmannel luokal jo äänestettiin kolme runotyttö. Ja niiksi sitten tuli Sillanpään Mirka ja Peromaan Sanna ja minä. Ja sit me joka vuosi esitettiin joku runo, ja sitten hirveesti kierrettiin kaikkia pikkutilaisuuksia Karkkilassa. Ja sitte meidän luokkalaisia alko kai harmittaa jossain vaiheessa ku ne ei saa esiintyy koskaan. Se oli meidän luokan esitys joulu- ja kevätkuullassa et me kolme lausuttiin joku runo.”

Kouluelämään kuuluivat 1980-luvulla bileet ja yhä kauemmas suun-

tautuvat luokkaretket: "Tuure aina perinteisesti vei luokan pyöräretkelle. Ja me käytiin kolmannel, neljännel ja viidennel vielä jossain Tämäkohdussa. Ekal ja tokal käytiin Pyhäjärven uimarannal. Sillon ei saanu lähtee muuanne. Niin neljännel me saatiin poikkeuksel mennä Helsinkiin, kun äitejä ja isiä oli mukana. Niin me mentiin viikonloppuna niinkun ylimääräsenä. Sit viidennellä me korvattiin jo pyöräretki et mentiin uusiks Helsinkiin. Ja sit kuudennel meil oli rahaa niin paljo, et piti mennä kahteen kaupunkiin sen takii.

No sillon kun mä olin ekal ja tokalla niin ei saanu eka- ja tokaluokkalaiset tulla bileisiin, et se oli kolmasluokkalaisten ja siitä ylöspäin. Mut meidän luokan aikana se muuttu, pistettiin näin et kaikki saa tulla. Varmaan meidän luokkakin laski että kuinka paljon enempi rahaa saadaan, kun eka- ja tokaluokkalaiset. Mut niitä sai pitää vaan kahet bileet kevään aikana. Ja vain viides ja kuudes luokka sai järjestää.

Mut me oltiin kauheen innoissamme, kun me oltiin semmonen näyttelevä luokka, meitä oli semmonen porukka jotka joka välitunti harjotteli esityksiin joka päivä, niin meillä oli kauheesti ohjelmaa aina. Välil just saatiin vähän kommenttii, et oli tylsät bileet, kun ei ollu sitä tanssii niin paljo, kun oli vaan ohjelmaa.

Bileissä oli ongintaa ja sit joissain tehtiin semmonen kummitusluokka, et joku rata kulki, ja siel oli tiskiainetta, ja silmät kii kun laitto nii se oli mätä silmä. Iso vesisaavi ja siellä alla lasi, ja sit kun heittää sen rahan, yrittää saada sinne lasiin veden läpi, niin sit saa palkinnon, mut se on äärettömän vaikeeta kun se raha alkaa kelluu. Sit hirveesti oli just popcornii ja tämmösiä.

Kerran järjestettiin missikisat. Meijän luokan tytöistä ja pojista Miss ja Mr. Laitettiin sali pimeeks ja sit kirjoitettiin aina englannin luokan taululle jotain että jos tyttö hakee niin on pakko tulla tanssimaan. Isot kaiuttimet, ja sit äänitettiin valmiiks kasetit jois luki 'nopeita' ja 'hitaita', et pysty vaan laittaan kasetin, ei siin paljon voinu kelailla. Sillon tuli semmosia et oli kaheksankin minuutin hitaita, et sit piti ain niitä äänittää. Et jos yhenkin pojan saa sit kiinni niin se on nalkissa. Ne pojat juoksi ympäri, kyl ne sit yleensä aina sai kiinni.

Sit kun oltiin viidennel ja kuudennel, niin alko semmosii seurustelujuttui. Sanottiin et joku on jonkun kaa. Et joskus saatto koulun ulkopuolellakin tavaata. Mut lähinnä se oli se tieto et toi on nyt niinkun ton kaa. Ja just sitte bileis tanssitaan. Mut et aika vähän ne kai sitte tapaili kuitenkaan, se oli vaan lähinnä se päätös.

Musta tuntu ainakin et mult ainakin pari vuotta se Dingo vei kaiken muun, et ei tienny mitään muuta kun Dingo. Pojat ei tykänny Dingosta. Pojil oli tämmösiä hevibändejä kun Kiss ja Wasp ja ne oli sit meist tosi kauheita. Semmosta pehmeet poppia kuunneltiin. Mut sen jälkeen oli semmonen suomalainen kun Bogart Company ja sitte kuudennel luokal bileissä mä muistan kun kaikki seiso tuolilla ja laulo Europea, se oli semmonen ruotsalainen yhtye. Sinä päivänä kun kuudes luokka loppui, viides luokka järjesti bileet koulun jälkeen, oli semmonen haikee mieli ja lauletaan kaikki yhteen ääneen."

Neljännän ja viidennen luokan oppilaiden piirtämiä kuvia koulukennuksista ja koulun pihapiiristä valinnaisviikolla kevätlukukaudella 1998. Teemana oli Haukkamäen koulun historia ja nykyisyys.

Näkymän koulusta on piirtänyt Salla Hagelberg. Taustalla näkyy myös vanha aitta.

Opettajien asuntolan on piirtänyt Anna Paavolainen.

Tua Niinivirta on ikuistanut koulun pihapiirissä olevan vanhan aitan.

Joanna Koskisen kuvassa koulun nurkan takaa näkyy myös opettajien asuntolaa.

KIRJOITTAJAT

Vuosisadan koulutarina -osan kirjoittanut Tuure Hasselman on Haukkamäen koulun entinen oppilas ja johtajaopettaja 1960 - 95.

Haukkamäen tarinoita -osan kirjoittanut Kirsti Salmi-Niklander on tällä hetkellä Helsingin yliopiston folkloristiikan assistentti, kahden Haukkamäen koulun oppilaan äiti ja vanhempainyhdistyksen hallituksen jäsen.

LÄHTEET

Vuosisadan koulutarinan kirjalliset lähteet:

Masuuni, josta tuli suurvalimo. Högforsin tehdas. Kymin oy

Kimmo Rentola: Karkkilan historia

Kyösti Suonoja: U. I. Pyhäjärven kansakoululaitoksen satavuotishistoria

Högforsin kansakoulun ja Haukkamäen koulun arkisto

Karkkilan kaupungin arkisto

Tietokeskus Spectrum

Vesivehmaan koulu 100 vuotta

Haukkamäen tarinoita -osan aineistoista:

Haukkamäen tarinoita -osassa käytetyt haastattelut on suurimmaksi osaksi kerätty syksyn 1998 ja kevään 1999 aikana. Tuure Hasselman ja Reino Luoto haastattelivat Mauno Fredrikssonia, Eino Halmetta ja Helvi Nikanderia. Arvi Backmania haastattelivat Haukkamäen koulun neljäsluokkalaiset Joonatan Gorski ja Juha Toikka valinnaisviikolla keväällä 1998. Kaikki muut haastattelut on tehnyt Kirsti Salmi-Niklander. Kirsi Grönholm avusti haastatteluissa ja niiden purkamisessa syksyllä 1998.

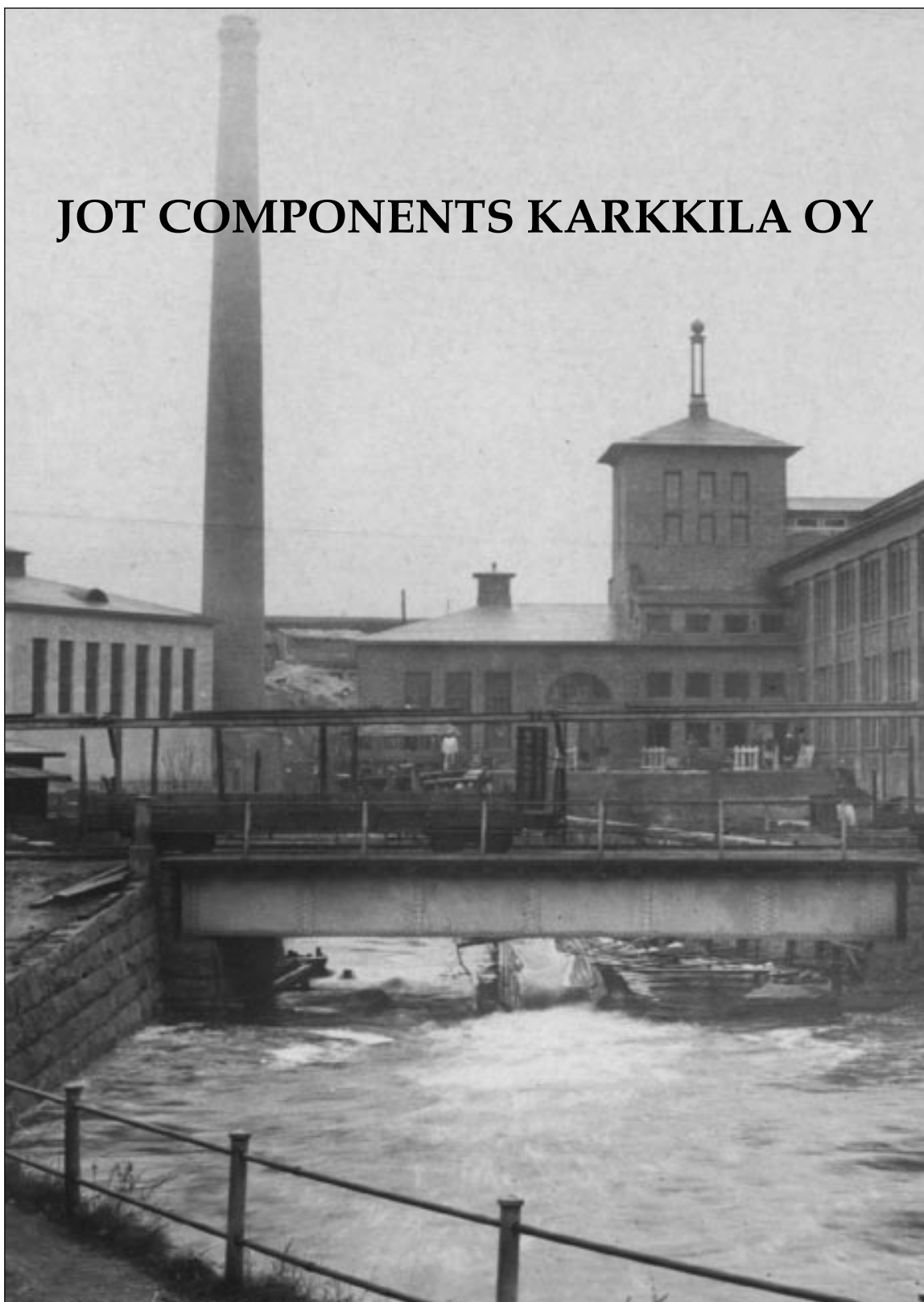
Kirjassa on käytetty sekä yksittäis- että ryhmähaastatteluja, ja samaa aikakautta käsittelevät erilliset haastattelut on useimmiten toimitettu yhteiseksi teemaluvuiksi. Haastattelut on tehty nauhurilla ja niitä toimitettaessa on pyritty säilyttämään puhujien oma kieli mahdollisimman tarkoin. Haastatteluaineisto on talletettu Karkkilan kaupungin arkistoon.

Haukkamäen tarinoita koostettaessa on käytetty myös Haukkamäen koululaisten käsinkirjoitettuja lehtiä 1930-1970-luvuilta sekä Aarne Mattilan päiväkirjaa vuodelta 1937. Riitta Hirvonen kirjoitti itse vanhempiansa vaiheista sekä muistelmia lapsuudesta Haukkamäen koululla.

KUVA-AINEISTO

Kuva-aineistoa ovat antaneet käytettäväksi seuraavat arkistot ja henkilöt: Haukkamäen koulun arkisto, Karkkilan kaupungin arkisto, Tuure Hasselman, Riitta Hirvonen, Samuli Isola, Raimo Jouhikainen, Birgitta Kahila, Milla Laaksonen, Eira Laitinen, Hannu Laitinen, Seija Lampen, Reino Luoto, Aarne Mattila, Reino Pajuoja, Päivi Rinne, Maire Virtanen, Anja Wiik.

JOT COMPONENTS KARKKILA OY

Onnittelemme satavuotiasta Haukkamäen koulua

*Riitta-Maija Aalto (os. Johansson)
Margit Aaltonen
Pirkko Dunder
Anna-Liisa ja Erkki Enqvist
Sirkka Eronen (os. Nygren)
Maila Finnberg ja Ritva Koskinen
Laila ja Matti Gustafsson
Risto Hakomäki
Henrik Hartman
Helvi Heikkilä (os. Lehtiranta)
Marjatta Heinonen (os. Silvan)
Lea (os. Mäntynen) ja Kalevi Helenius
Pirkko Helenius (os. Kaukelin)
Veikko Hellgren
Tuula ja Hannu Ilmanen
Milja Jarila
Heikki A. Johansson
Raili Jokinen-Airikka
Harri ja Maila Kaihonen
Raili Kataisto (os. Nurmi)
Juho Korhonen
Mertta ja Kalevi Korhonen, Riitta Hirvonen (os. Korhonen)
Erkki Korpelainen (oppilaana 1938)
Helvi Irene Korpi (os. Salo), s. 1920
Päivi ja Ari Koskinen
Irene Lahti
Aino Laitinen (os. Sopanen)
Eira Laitinen (os. Meri)
Jukka Laitinen
Seppo Laitio
Merja Lehti (aloitusvuosi 1957)
Raili Leino (os. Niemi)
Harri Lento, lapset Anna-Liisa ja Inkeri
Tuulikki Liesmala (os. Salmi)
Aimo Liljegen
Kaarina Lundberg
Reino Luoto
Eila Marila (os. Jussila)
Leila Matikka (os. Fredriksson)
Aarne ja Aili Mattila (os. Sockman)
Lilli Mattson (os. Orre)
Laila Meriluoto
Marja ja Hannu Mikkola
Maire Mäkelä
Pirjo Mäkinen
Olavi Niemi*

Salla Nikander
Riitta-Maija Nikkinen (os. Suominen)
Olavi Nurmi
Risto Nurmi
Sylvia (s. 1912) ja Uuno Nurmi (s. 1910)
Kalevi Olin
Karin Olsson
Pekka Pajuoja (1967-71)
Reino Pajuoja (1966-73)
Vesa Pajuoja (1972-78)
Lyyli Toini Kyllikki Pekkanen (os. Nurmi)
Kirsti Pelkonen
Tuula Pöysälä
Päivi Rahkonen
Sirkka Rantanen
Timo Rantanen (vuosimallia 1937)
Taina Reunanen
Ritva Ruoho (os. Kaukelin)
Kirsti, Pekka, Kaisa, Reetta ja Riku Ruskokivi
Lasse Saaristo
Soile Salonen (os. Juslin)
Irma Seppälä
Juhani Silvan
Matti, Maija ja Oskari Siponen (oppilaina 1999-2000)
Martti Siponen ja Susanna Wigren-Siponen
Armas Stigell
Eva Strandman
Inkeri Alice Sume
Laura Suominen
Jouko Toivonen
Jenny ja Rauno Tuomi
Aulis Tuomola
Anna-Leena Uotinen
Tiina, Juha, Antti ja Kristiina Varis
Eino Vendelin
Virran sisarukset Erja, Arja-Liisa ja Tarja
Kari Virta ja Anne Liukkonen
Maire Virtanen (os. Luoto)
Aarne Väli-Klemelä
Inga Wennerberg (os. Ekström)
Taimi Wikström

Arkkitehtitoimisto Vesa Näsi
Hitsaus- ja rakennustyö Aho
Iisoppi, Ritva ja Timo Valkas
Karkkilan Oppimiskeskus
Leonia Pankki
Nummelan Metalli Oy, Uuno Nord
Usko Backman Oy

*Tervehdimme 100-vuotiaasta
Haukkamäen koulua uuden
vuosituhannen kynnyksellä*

MeritaNordbanken

*Karkkilan apteekki
Högfors apotek*

*Jos ei ol tauti tappanu niin on
sit apteekin rohrot jelpannu*

*Apteekkipalvelua jo
vuodesta 1918
ent. U. l. Pyhäjärven apteekki*

*Primco Oy onnittelee
100-vuotiaasta
Haukkamäen koulua.*

ONNEKSI ON OSUUSPANKKI.

Osuuspankki on aito paikallispankki.
Ja mitäkö se sinulle tarkoittaa?
Paitsi asiain mukavuutta ja tuttuja
kasvoja myös sitä, että Osuuspankissa
päätökset tehdään lähellä.

Hoidat raha-asiasi edullisesti ja
joustavasti. Aina tavalla, joka Sinulle
parhaiten sopii.

Paikallisen pankkisi sana pitää ja asiat
sujuvat nopeasti ja luotettavasti myös
jatkossa. Kokeile!

**“Puhun mieluummin
ihmisen kuin pankin
kanssa”**

Haluamme olla lähellä suomalaisia

Hämeen-Uudenmaan Lähivakuutusyhdistys

Karkkila Nummela
Puh. (09) 2255 148 Puh. (09) 2227 315

www.s-netti.com/lahivakuutus
www.lahivakuutus.fi

Sinun Kotiasi Varten

SKV

•Kiinteistövälitys •Isännöinti

LÄNSI-UUDENMAAN SKV, LKV

Turuntie 4	Vihdintie 4-6	Kauppalankatu 6
03600 Karkkila	03100 Nummela	08100 Lohja
p. 09 2258 922	09 225 544	019 326 430

VALITSE OSAAVA
TILITOIMISTO

KIRJANPITO- JA
KIINTEISTÖTOIMI Oy

Huhdintie 5 Karkkila p. 2258 122 • Tuentupa p. 2266 544

**TÄRKEINTÄ ON SUORITUSKYKY,
NIMITTÄIN AJAJAN. UUSI PRIMERA.**

Kaikki osaavat valmistaa suorituskykyisiä autoja. Myös uusi Primera on sellainen: erittäin suorituskykyinen. Paljon haastavampaa on suunnitella auto, joka tekee ajajasta suorituskykyisemmän. Parantaa turvallisuutta. Lisää vireyttä. Lisää ajamisen iloa.

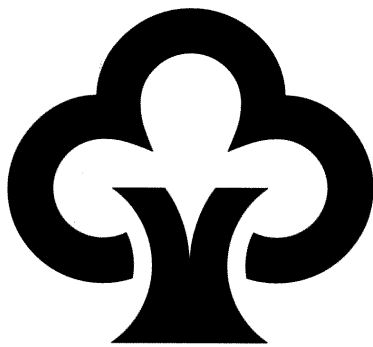
AUTO-KEHÄ OY

03620 KARKKILA • AUTOMYYNTI (09) 224 2890
HUOLTO (09) 224 289 66, FAX (09) 224 289 80

THE NEW PRIMERA. DESIGNED TO IMPROVE YOUR PERFORMANCE.

www.nissan.fi

**Merkki siitä, että
saat aina ystävällisen ja
asiantuntevan palvelun
kaikissa raha-asioissasi.**

**Länsi-Uudenmaan
Säästöpankki**

Lohja • Karjalohja • Karkkila • Nummi-Pusula • Sammatti • Vihti

ONNITTELEMME

Ravintola

Cafe Rose

VIHDINTIE 2 KARKKILA
PUH. 09-2259 170, 0400-778 168

AUTO-KEHÄN Kahvio

HELSINGINTIE 7-9, 09-22428 965

**AILA JA ERPO
EROLA**

Videotuotanto
HASSELMAN oy

Jori Hasselman
040 544 6667

Kiskontie 20 A 9
00280 Helsinki

Tel 09 477 60450
Fax 09 477 60451

*AU SOLEIL DE MINUIT on
Pariisin ensimmäinen suomalainen ravintola.
Tervetuloa maistamaan suomalaisen keittiön
herkkuja Pariisin Keskiyön Aurinkoon.*

AU SOLEIL DE MINUIT
Restaurant finlandais
15, rue Desnouettes
75015 Paris, France
tél.int.+33(0) 148 28 15 15
fax int.+33 (0) 148 28 17 17

Vuosisadan koulutarina
kuvailee elävästi Karkkilan kaupungissa
sijaitsevan Haukkamäen ala-asteen satavuotista
taivalta vuosina 1899-1999. Kirjassa omia koulukokemuksiaan
kertovat sekä eri aikakausien opettajat että oppilaat. Tekstiä
täydentää monipuolinen kuvitus - mukana on useita
kuvaharvinaisuuksia menneiltä ajoilta.

ISBN 952-91-1338-2

